

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA (1968-
2018) KADIN HAKLARI

Selami YIKAR

Yüksek Lisans Tezi

VAN - 2010

Van, 2023

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA (1968-2018) KADIN HAKLARI

Selami YIKAR

2023

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA (1968-2018) KADIN HAKLARI

WOMEN'S RIGHTS IN THE SOCIAL STUDIES EDUCATION PROGRAM
(1968-2018)

Selami YIKAR

Doç. Dr. Alpaslan ÖZTÜRKÇİ

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2023

ONAY SAYFASI

Selami YIKAR tarafından, Doç. Dr. Alpaslan ÖZTÜRKÇİ danışmanlığında hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (1968-2018) Kadın Hakları” başlıklı bu çalışma, 12/06/2023 tarihinde Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12/05/2023 tarihli ve 2023/26-4 sayılı kararı ile Doç. Dr. Erhan GÖRMEZ Başkanlığında, Dr. Öğr. Ü. Ahmet Kürşat GÖKKAYA ve Doç. Dr. Alpaslan ÖZTÜRKÇİ Jüri Üyeliğinde oluşturulan Tez Savunma Jürisi huzurunda savunularak Jüri tarafından Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri kapsamında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

UYGUNDUR

...../...../2023

Prof. Dr. Fuat TANHAN

Enstitü Müdürü

Öz

Sosyal bilgiler dersinin, istenilen vatandaş profilini ortaya çıkarmada etkisi oldukça yüksektir. Kadın hakları ile ilgili ortaokul düzeyinde farkındalığın oluşturulmasında sosyal bilgiler dersi kilit bir rol oynar. Zira sosyal bilgiler dersinin temel amacı etkin vatandaş yetiştirmektir. Bu çalışmanın amacı 1968-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan kadın haklarının analiz edilmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Çalışmada kadın haklarının felsefi ve tarihi temellerine kısa bir şekilde değinilerek özellikle Osmanlı Devletinin son dönemlerinde (Tanzimat ve Meşrutiyet) meydana gelen kadın hareketleri çalışmada detaylandırılmıştır. Kadın haklarıyla ilgili kuramsal temellerden sonra Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki (1968, 1973, 1998, 20005, 2018) kadın hakları ile ilgili amaç, açıklama ve kazanımlar incelenerek kadın haklarına işaret eden doğrudan ya da dolaylı ifadeler anlaşılmasına çalışılmıştır. Ayrıca 2018 yılında uygulamaya konulan ve halen geçerli olan öğretim programındaki amaç, açıklama ve kazanımlar kadın hakları bağlamında incelenerek bunların ders kitabına yansımaları analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda 1998 yılına kadar uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kadın haklarına doğrudan işaret eden bir ifadenin olmadığı tespit edilmiştir. 1998 yılına kadar uygulanan programlarda amaç ve açıklamalar bağlamında kadın haklarına dolaylı yoldan işaret eden ibareler yorumlanmıştır. 1998 öğretim programında ve sonraki dönemlerde uygulanan programlarda kadın haklarına doğrudan değinilmiştir. 1998 öğretim programında Atatürkçülük konuları ile ilişkilendirme boyutunda, 2005 ve 2018 öğretim programlarında amaç, açıklama ve kazanım bölümlerinde kadın haklarına doğrudan işaret edildiği çalışma sonucunda görülmüştür. Tartışma ve sonuç bölümünde bulgular tartışılarak benzer çalışmalarla desteklenmiştir. Çalışmanın öneriler kısmında, kadın haklarının öğretim programlarında daha fazla yer alması, ders kitaplarına yansıma düzeyinin artırılması adına neler yapılabilir sorusuna cevap aranmıştır.

Anahtar sözcükler: sosyal bilgiler, ders kitabı, öğretim programı, doküman incelemesi, kadın hakları.

Abstract

Social studies course has a very high effect on revealing the desired citizen profile. Social studies course plays a key role in raising awareness about women's rights at secondary school level. Because the main purpose of the social studies course is to raise active citizens. The aim of this study is to analyze women's rights in the 1968-2018 Social Studies Curriculum. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. In the study, the philosophical and historical foundations of women's rights were briefly mentioned and the women's movements that took place in the last periods of the Ottoman Empire (Tanzimat and Constitutional Monarchy) were detailed in the study. After the theoretical foundations about women's rights, the aims, explanations and achievements related to women's rights in the Social Studies Curriculum (1968, 1973, 1998, 20005, 2018) were examined, and direct or indirect expressions pointing to women's rights were tried to be understood. In addition, the aims, explanations and achievements of the curriculum, which was put into practice in 2018 and still valid, were examined in the context of women's rights and their reflections in the textbook were analyzed. As a result of the study, it was determined that there was no expression directly pointing to women's rights in the Social Studies Curriculum implemented until 1998. In the programs implemented until 1998, phrases implicitly pointing to women's rights were interpreted in the context of purposes and explanations. Women's rights were directly mentioned in the 1998 curriculum and in the programs implemented in the following periods. As a result of the study, it was seen that women's rights were directly pointed out in the dimension of associating with the subjects of Kemalism in the 1998 curriculum, and in the purpose, explanation and achievement sections of the 2005 and 2018 curriculum. In the discussion and conclusion part, the findings were discussed and supported by similar studies. In the suggestions part of the study, an answer was sought to the question of what can be done to include women's rights in the curriculum more and to increase the level of reflection in the textbooks.

Keywords: social studies, textbook, curriculum, document analysis, women's rights.

Teşekkür

Yüksek lisans eğitimim sürecinde bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, beni sürekli destekleyen, her zaman şevk ve gayretimi arttıran, tez çalışmamın ilerlemesinde ciddi katkılar sunan değerli danışman hocam Doç. Dr. Alpaslan ÖZTÜRKÇİ' ye göstermiş olduğu destekten, anlayıştan ve öz güven artırıcı söylemlerinden dolayı saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisansüstü eğitimimde kendisine danışma ihtiyacı hissettiğimde rahatlıkla danışabilme rahatlığını veren değerli hocam Doç. Dr. Erhan GÖRMEZ' e saygılarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

Tezimin son haline gelmesinde ve niteliğinin daha iyi bir duruma gelmesinde bilgi ve tecrübeleriyle desteğini esirgemeyen ve değerli zamanını harcayan çok değerli kardeşim, hocam Emine YIKAR' a teşekkürlerimi, sevgilerimi sunuyorum.

İngilizce ile ilgili çevirilerde değerli katkılarda bulunan İngilizce öğretmenliğinde okuyan canım kardeşim Hatice YIKAR' a müteşekkirim.

İnsanın bir nevi küçük bir cenneti olan, bugünlere vasıl olmada çok ciddi maddi ve manevi destekleri olan aileme, başta annem, babama ve pek kıymetli kardeşlerime en deruni bir şekilde saygı, sevgi ve minnetlerimi sunar, teşekkür ederim.

Birlikte aynı okulda çalıştığım ve yüksek lisans eğitimini başarı ile tamamlayan Barış İsen hocama tezin tüm sürecindeki özellikle teknik konulardaki katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak öğretmenlik görevimi hâlihazırda yürüttüğüm Yavuz Selim Ortaokulunun değerli öğrencilerine beni bu süreçte motive edici sözlerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

İthaf

“Hayat bir bisiklet üzerinde seyretmeye benzer durduğunuz an düşersiniz.”

Einstein

İçindekiler

Öz.....	i
Abstract.....	ii
Teşekkür.....	iii
İthaf	iv
Tablolar Dizini.....	vii
Görseller Dizini	ix
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	x
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
Araştırma Problemi	5
Sayıtlılar	5
Sınırlılıklar	6
Tanımlar.....	6
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	7
Sosyal Bilgiler	7
Dünyada Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi	9
Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi.....	11
Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	14
Sosyal Bilgiler Dersinin Kadın Hakları Açısından Önemi	15
Kadın Haklarının Felsefi ve Tarihi Temelleri	19
Eski Yunan Uygarlığında Kadın	21
Roma Uygarlığında Kadın.....	23

Ortaçağ Avrupa'sında Kadın	24
İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadın	25
İslamiyet'te Kadın Hakları	29
Osmanlı Devletinde Kadın Hakları	32
Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları	41
İlgili Literatür.....	46
Bölüm 3 Yöntem.....	49
Araştırma Modeli	49
Araştırmanın Veri Kaynakları	50
Verilerin Toplanması ve Analizi.....	50
Bölüm 4 Bulgular ve Yorum.....	53
1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular.....	53
1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular.....	56
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular.....	59
2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular.....	63
2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular.....	66
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler	82
Sonuç ve Tartışma	82
Öneriler	87
Kaynaklar	89
EK-A: Etik Beyanı.....	99
EK-B: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu	100

Tablolar Dizini

Tablo 1 Araştırmanın Veri Kaynakları Tablosu	50
Tablo 2 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Amaçlar Kısmında Kadın Hakları	53
Tablo 3 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Açıklamalar Kısmında Kadın Hakları.....	54
Tablo 4 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. Sınıf Bazında Kadın Hakları.....	54
Tablo 5 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Bazında Kadın Hakları.....	55
Tablo 6 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Amaçlar Kısmında Kadın Hakları.....	57
Tablo 7 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Açıklamalar Kısmında Kadın Hakları.....	57
Tablo 8 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları.....	58
Tablo 9 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları.....	58
Tablo 10 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 8. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları.....	59
Tablo 11 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Amaçlar Kısmında Kadın Hakları.....	60
Tablo 12 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Açıklamalar Kısmında Kadın Hakları	60
Tablo 13 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler Kısmında Kadın Hakları.....	60
Tablo 14 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler Kısmında Kadın Hakları.....	61
Tablo 15 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	61
Tablo 16 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	62

Tablo 17 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülük İle İlişkilendirme Boyutunda Kadın Hakları.....	62
Tablo 18 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 4. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	63
Tablo 19 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	64
Tablo 20 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	64
Tablo 21 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	65
Tablo 22 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülükle ilişkilendirme Boyutunda Kadın Hakları	65
Tablo 23 2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	66
Tablo 24 2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	70
Tablo 25 2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	74
Tablo 26 2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları.....	79

Görseller Dizini

<i>Görsel 1.</i> 4. Sınıf Ders Kitabında Kimlik Bağlamında Kadın Hakları.....	67
<i>Görsel 2.</i> 4. Sınıfta Sosyal Bilgilerin Kadın Hakları Açısından Önemi	68
<i>Görsel 3.</i> 4. Sınıf Ders Kitabında Farklılıklara Saygı Bağlamında Kadın Hakları..	69
<i>Görsel 4.</i> 4. Sınıf Ders Kitabında Nüfus Cüzdanı Görselinde Kadın Hakları	70
<i>Görsel 5.</i> 5. Sınıf Bilim İnsanları Konu Başlığında Kadın Hakları	71
<i>Görsel 7.</i> 5. Sınıf Çocuk Hakları Konu Başlığında Kadın Hakları	73
<i>Görsel 8.</i> 6. Sınıf Ders Kitabında Kadının Önemini Gösteren Okuma Parçası	74
<i>Görsel 9.</i> 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınla İlgili Özlü Sözler	75
<i>Görsel 10.</i> 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınla İlgili Gelişmelere Ait Bir Haber	76
<i>Görsel 11.</i> 6. Sınıf Ders Kitabında Kadının Çalışma Hayatına Ait Bir Örnek	77
<i>Görsel 12.</i> 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınların İktisadi Hayata Katkıları	78
<i>Görsel 13.</i> 6. Sınıf Ders Kitabı Kadın Haklarına Ait Bir Görsel	79
<i>Görsel 14.</i> 7.Sınıfta Kadının Siyasi Hayata Katılımına Dair Bir Örnek.....	81

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

CEDAW: Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi

EBA: Eğitim Bilişim Ağı

İHD: İnsan Hakları Derneği

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NCSS: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

ÖBA: Öğretmen Bilişim Ağı

SBDÖP: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

STK: Sivil Toplum kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

VB: Ve Benzeri

Bölüm 1

Giriş

Problem Durumu

İnsan, yaşamı boyunca eğitim ve öğretim faaliyetlerinin merkezinde olmasıyla ön plana çıkar. İnsan, merak denilen öğrenme isteğiyle içinde yaşadığı dünyayı anlamlandırma ve açıklama eğilimi taşır. Bu açıklama ve anlamlandırma sürecini sağlıklı olarak yapabilmek için eğitim ve öğretim ikilisi oldukça önemli bir yer kaplar. Eğitimin içeriğine bakıldığında önemli işlevlerinin olduğu görülmektedir. Eğitim, var olan değerleri yeni nesillere aktararak onların sosyalleşmelerini sağlar. Bireysel potansiyelin keşfedilmesi ve geliştirilmesine öncülük ederek bireyin kişilik kazanmasını, hayatını devam ettirmesini ve sosyal hayata katkıda bulunmasını amaçlar. Eğitim, süreç içerisinde gelişme gösteren canlı ve dirik bir süreçtir. İnsanlar sahip olduğu deneyimlerini topluma eğitim kanalıyla aktararak istenilen tarzdaki değişim ve davranışları görmek isterler (Sözen ve Ada, 2018).

Eğitim, bireylerde istenilen şekildeki davranış değişikliğini ortaya çıkarmak maksadı ile yapılan tüm etkinlikleri içerir. Eğitim programları okulların temelini oluşturmaktadır. Okullardaki tüm etkinlikler eğitim programına uygun olarak yürütülür. Eğitim programları okullardaki faaliyetlerin planlı ve kontrollü olmasını da sağlayan bir yapı arz eder (Erden 2004).

Eğitim bireyleri sosyal hayata hazırlar. Belirlenen temel hedefleri planlı bir tarzda öğretim yoluyla bireylere aktarır. Eğitimin önemli bir boyutunu öğretim faaliyetleri oluşturur. Öğretim, eğitime kıyasla sınırları belirlenmiş dar bir yapı gösterir. Öğretim, okuldaki her türlü faaliyetin belli bir plan ve program çerçevesinde öğrencilere aktarılma durumlarını içermektedir. Öğretim faaliyetleri, okuldaki sistematik öğrenmelere dayanır. Bu sistematik öğrenmelerin somut şekildeki yansımaları öğretim programı şeklinde olur. Öğretimin sağlıklı yürütülebilmesi adına öğretim programlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretim programı, bir okulu bitirmek ya da herhangi bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları içine alan plan, ders programı, müfredat programıdır (Alaca ve Yıldırım, 2022).

Genel olarak eğitim ve öğretim faaliyetlerinin içeriği bu şekildedir. İstenilen vatandaş profilinin ortaya konulmasında eğitim ve öğretimin önemi büyüktür. Eğitim yoluyla bireyler hak ve sorumluluklarının farkına varır. Arzu edilen vatandaşlık olgusunun içeriğini, haklarını bilen ve bu hakları aktif olarak kullanabilen bireyler oluşturur. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programının ve dersinin önemi ön plana çıkar. Sosyal bilgiler insanları ve onların yaşamlarını konu alır. Sosyal bilgiler, birden fazla disiplinin verilerini kullanan, disiplinler arası bir alandır. Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya yönelik bağ kurma süreci ve bunun neticesinde elde edilen dirik bilgiler şeklinde tanımlanabilir (Sönmez, 1997).

Türkiye’de etkin ve etkili vatandaş yetiştirmeyi kendisine temel ilke olarak belirleyen sosyal bilgiler dersinde hak konusu geniş olarak işlenen konulardan biridir. Bu bağlamda kadın hakları da hak konusunun birer parçasını oluşturmaktadır. İdeal vatandaş yetiştirmeyi ana hedef olarak belirleyen sosyal bilgiler dersinin, kadın hakları açısından önemi oldukça yüksektir (Aşık, 2019).

Sosyal bilgiler, vatandaşlık eğitimi temelinde insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimleri birleştirir. Vatandaşlık ile ilgili temel becerilerin, hak ve özgürlüklerin kişiye kazandırılmasında önemli rol oynar. Sosyal bilgilerde hak kavramı geniş bir tarzda öğretim programlarında oldukça önemli bir yer almaktadır (Alaca ve Yıldırım, 2022).

İnsanın dünyaya gelişiyle birlikte kendisinden ayrı düşünemediği ve onun ayrılmaz birer parçası olan, insanlığa yaraşır bir hayat yaşaması için gereken şeylerden biri hak denilen kavramdır. Hak kavramı esas itibarıyla hukuk düzenin bireylere tanımış olduğu yetki olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda İnsan hakları kavramı boyutuyla hak terimi kısaca yasaların kişilere tanımış olduğu yasal yetki şeklinde de tanımlanabilir. Bu kavramın başına getirilen insan kelimesiyle türetilen insan hakları tanımlaması da pozitif hukuk açısından bireylerin sahip olmaları gereken bütün hak ve özgürlükleri ifade eder. İnsan hakları olgusu, insan onuruna uygun bir yaşam için yazılı hukuk sınırlarının ilerisinde olması gereken ve evrensel haklarla da ilintili bir manayı açıklar (Mumcu, 1994).

Hak denilen olgunun önemli bir kısmını kadın hakları oluşturur. Eğitim ve gelişmeyle birlikte oluşan birikim insanlara fikri anlamda önemli bir alt yapı oluşturarak bazı anlayışların sorgulanmasına yol açar. Bu durum doğal olarak kadın imajı ve haklarıyla ilgili tartışmalara da kaynaklık eder. Kadın üzerinden yapılagelen tartışmalar, son zamanlarda kendisini çok sık bir şekilde gündeme taşımayı başaran popüler konulardan biri olmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra aktif bir şekilde bu tartışma ve bu tartışmanın haklı gerekçeleri dile getirilmeye devam edilmektedir (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015).

Kadın, geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok alanda bazı temel haklarından mahrum bırakılarak ikinci konumda bırakılmıştır. Kadınların toplumda değer görmemesi, aktif olarak hayata katılamamaları toplumların kalkınmasını doğal olarak yavaşlatmıştır. Toplumların kalkınmalarını hızlandırmak ve gelişmelerini sağlamak adına kadının ikincil konumdan kurtarılması ivedilikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Kadınların toplum hayatında her alanda ikinci planda kalmasının ilk nedeni toplumsal cinsiyettir. Toplum tarafından bilinçli veya bilinçsizce kadınlara, hayata atıldıkları andan itibaren rollerinin nasıl olduğu öğretilmiştir. Toplumsal cinsiyetten kaynaklanan bir anlayışa bağlı olarak kadınlar, aktif olmayan, duygusal, erkeğin korumasına muhtaç, bağımlı bir tarzda yetiştirilmiştir. Erkek ise kadının aksine aktif, güçlü, akıllı, korumaya yetkili, bağımsız bir şekilde toplumdaki yerini almıştır. Bu durum doğal olarak erkeğin kendini kadına karşı üstün görmeye sevk etmiştir. Toplumsal cinsiyet farklılıkları bakımından tarihsel süreçte kadının temel görev ve işlevi eş ve anne şeklinde tanımlanmıştır. Erkeğin temel görevi ise, ailesinin maddi ihtiyaçlarını gideren baba olarak belirlenmiştir. Kadınlar, toplum tarafından belirlenen rollerle erkeklerin hep gerisinde kalmıştır. Bu durum süreç içerisinde meydana gelen gelişmelerle birlikte değişime uğramıştır (Sencer, 2019).

Toplumlar, uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler ışığında demokratik ve hukuki ilerlemelerle mesafe kat ederler. Bu noktadan hareketle dünyada meydana gelen gelişmeler diğer dünya ülkelerini de etkisi altına alır. Kadın hakları ile ilgili gelişme ve iyileşmeler meydana geldikleri ülke sınırlarını aşarak evrensel hale gelme özelliği barındırırlar. Son dönemlerde demokratik

atılımlar bağlamında, değişen ve dönüşen dünyada kadın hakları konusu çok daha etkili bir yer tutmaya başlamıştır. Bu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de aynı tablo ortaya çıkmıştır. Bilhassa demokrasinin temel ilkelerinden olan, insan sadece insan olduğu için değerlidir ve hakların kullanımı açısından erkek kadın ayrımı yoktur ilkesi oldukça önemlidir. Bu söylem kadınlar için oldukça kıymetli bir mana ifade eder. Bu söylem ve temel ilke kadınların seslerini daha fazla duyurmaları açısından birer gerekçe haline gelmiştir. Türkiye’de bunun yansımaları açık bir şekilde görölmektedir (Kaplan, 1989).

Tüm dünyada meydana gelen gelişim ve değişimlerden kadın hakları olgusu da etkilenmektedir. 20. Yüzyıldan sonra kadın hakları noktasında çok ciddi gelişmelerin olduğu net bir şekilde görünmektedir. Ülkemizde de bu noktada (kadın hakları) önemli bir hassasiyet oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kadın haklarının ortaokul düzeyinde işlendiği alanlardan biri hiç şüphesiz sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersi bu noktada bir köprü görevi görerek bu hassasiyet sağlanmaya çalışılmaktadır (Çatak, 2015).

Bu çalışma, kadın haklarının Sosyal Bilgiler Öğretim Programına yansıma durumunu ve sosyal bilgiler dersinin kadın hakları açısından önemini analiz etmeye dayanmaktadır. Ayrıca kadın haklarının öğretim programında ve ders kitaplarında daha fazla yer alması, kadın hakları noktasındaki hassasiyetin artırılabilmesi için neler yapılabileceği ile ilgili temel noktalara yoğunlaşmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilgiler dersinin içeriğinde yer alan konular Türk eğitim sistemi açısından oldukça önem taşır. Ülkesine ve milletine karşı sorumlu ve etkin bir vatandaş ortaya çıkarmak sosyal bilgiler dersinin ana amacını oluşturur. Sosyal bilgiler dersinin içeriği Türkiye’nin resmi ideolojisiyle örtüşen bir yapı arz etmektedir (Keskin,2002).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de istenilen vatandaş profili bu ders aracılığıyla ortaya çıkarılmak istenilmektedir. Bu neticeden beklenen bir başka nokta kadın ve kadın haklarını algılama şeklinin olumlu yöne çevrilmesi isteğidir.

Bu çalışmanın temel hedefi, sosyal bilgiler dersinin kadın hakları açısından önemini ve öğretim programının (1968-2018) içeriğinde yer alan

kadın haklarının incelemektir. Tarihsel süreç bağlamında toplumun en önemli bir parçası olan kadın ve kadın hakları tüm toplumların üzerinde konuştuğu, çözümler ürettiği bir durum olarak varlığını korumuş ve görünen o ki bu durum varlığını devam ettirecektir. Zira kadın hakları ve kadının biricikliği, değeri çoğu zaman ıskalanan bir durum olarak tarihsel süreçte kendisini göstermiştir.

Bu çalışma esasen sosyal bilgiler öğretim programında yer alan dolaylı ya da doğrudan değinilen kadın haklarını incelemeye, sosyal bilgiler dersinin kadın hakları açısından önemini analiz etmeye dayanmaktadır.

Araştırma Problemi

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler dersinin kadın hakları açısından yerini ve sosyal bilgiler öğretim programının içerisinde yer alan kadın haklarının programdaki yer alma durumunu analiz etmektir. Bulgular kısmında elde edilen veriler tablolar şeklinde aktarılarak ilgili tablolar yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışma genel olarak bu şekildedir.

Alt problemler.

- 1968 ilkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile ilgili konuların yer alma durumu nedir?
- 1973 ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile ilgili konuların yer alma durumu nedir?
- 1998 ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile ilgili konuların yer alma durumu nedir?
- 2005 ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile konuların yer alma durumu nedir?
- 2018 ilköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile konuların yer alma durumu nedir?

Sayıtlılar

- Araştırmada benimsenen yöntemin çalışmanın amacına uygun olduğu varsayılmaktadır.

- Araştırmada kullanılan kaynakların araştırmayı anlaşılır kılma noktasında yeterli olduğu varsayılmaktadır.
- Elde edilen bilgilerin prosedüre uygun olarak elde edildiği varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

- Bu araştırmada kullanılan kaynaklar; Öğretim programları, Talim Terbiye Kurulu kararları, kitap, makale, doktora, yüksek lisans tezleri ve ders kitaplarından oluşmaktadır.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki (4,5,6,7) kadın haklarına ait görseller çalışmaya yansıtılarak çalışma görsel açıdan zenginleştirilmiştir.
- Bu araştırmada 1968-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları sadece kadın hakları bağlamında ele alınmıştır.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının açıklama, amaç ve kazanımlarından örneklem alınmasıyla çalışmanın ana düşüncesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tanımlar

Ayrımcılık. Herhangi bir makul gerekçe olmaksızın, kendilerine atfedilmiş veya verilmiş olan özellikleri sebebiyle, insanların eşit muamele görmedikleri haller, eylemlerdir (Erdoğan ve Vatandaş, 2020).

Toplumsal cinsiyet. Bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyalleşme ile birlikte beliren roller, davranış örüntüleridir (Vatandaş, 2021).

İnsan Hakları. Kişilerin insan olmaları nedeniyle insanlık onuruna uygun olarak sahip oldukları haklar bütünü olarak tanımlanabilir. Ayrıca insan hakları, insanın ahlâkî doğasından çıkan bir zorunluluktur (Merey, 2005).

Eşitlik. Demokrasinin temel kavramlarından biridir. Kökeninde tüm insanların eşit olduğu öğretisi yatar (Merey, 2005).

Hak. Hukuk düzenince tanınmış, sınırı, konusu, kullanılma şekli ve koşulları gösterilmiş, yararlanması toplumca sağlanmış özgürlüklerdir (Merey, 2005).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Sosyal Bilgiler

Tarihsel süreci oldukça uzun bir geçmişe dayanan sosyal bilgiler kavramının içerdiği anlam üzerinde tam manasıyla bir uzlaşma sağlanamamıştır. Sosyal bilgiler dersi, yapısından ötürü muhtelif alan ya da alanlarla etkileşimde bulunmasından dolayı kapsayıcı bir tanım yapmak haliyle biraz zorlaşmaktadır. Alanın ilgili araştırmacıları da bu noktada net bir tanım üzerinde görüş birliğine varamamışlardır.

Sosyal bilgiler kavramı ilk kez 19. yy başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. O yıllarda ABD'de sosyal sözcüğü popüler olarak kullanılmıştır. Bu kavram birçok reformun başında birer sıfat olarak kullanılmaktaydı. Örneğin sosyal kelimesi; gelişme, eğitim, kontrol, araştırma vb. kavramları tanımlayan bir sıfat olarak kullanılırdı (Doğanay, 2008).

Genel itibarıyla bakıldığında sosyal bilgiler teriminin ilk kez 1916 yılında ABD Milli Eğitim Derneği tarafından orta dereceli okullardan sorumlu olan Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kullanıldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler Ulusal Konseyi'nin (NCSS) yapmış olduğu tanıma göre sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin temel esaslarını, varsayımlarını sanat ve edebiyatın disiplinler arası bir şekilde bütünleştirilmesi sonucu vücut bulmuş halidir. Etkin vatandaş yetiştirmeyi hedefleyen disiplinler arası yapıya sahip sosyal bilgiler, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır:

“Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal bilgilerin

temel amacı, birbirlerine bağımlı, küresel bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır.” (NCSS, 1993).

Ülkemizde kavram tanımlamalarında önemli yeri olan sosyal bilgilerin bir başka tanımlaması da şu şekilde yapılmıştır: İçeriğinde insan olan, insanı merkeze alan bir çalışma sahasıdır. Sosyal bilgiler dersi bireyi sosyalleştiren, geçmişini anımsatarak bugünü yaşamasını ve yarını da kucaklamasını öğreten bir disiplinler bütünüdür. Hayatın kendisini esas alan bu dersin öğretimi, insanların topluluk şeklinde yaşamaya başlamasından günümüze dek süregelmiştir. Giderek küresel bir yapıya dönüşen dünyamızda gelecek nesillerin eğitilmesinde Sosyal bilgiler dersi önemli bir sorumluluk üstlenmektedir (Ambarlı, 2010).

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2005 yılında uygulamaya konulan yeni Sosyal bilgiler programında sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmıştır: “Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir.” (MEB, 2005).

Sosyal bilgiler, hemen her bakımdan değişime uğrayan ülke ve dünya koşullarında bilgiye yönelik karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanmayı amaçlayan bir öğretim programıdır. Sosyal bilgiler birden fazla muhtelif alanın, disiplinin temel esaslarını barındıran ve bu esasların eğitsel bir biçimde okulda uygulanma biçimidir (Toptaş, 2020).

“Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci olarak tanımlanabilir. Toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal yaşamı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın yaşamında zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, insanı kendi gizil güçleri

doğrultusunda geliştirip gerçekleştirmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler bu kavramın kapsamı içine girebilir. Bir bakıma tüm sosyal bilimlerin, felsefe ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olarak düşünülebilir” (Sönmez,1999).

“Sosyal bilgiler: tarih, coğrafya, hukuk, felsefe, antropoloji, eğitim, Sosyoloji, psikoloji, diğer alanların verilerini bir araya getiren disiplinler arası bir alandır. Çünkü toplumsal yaşamı düzenleyen tüm ilke ve genellemeler, bu alanın konusu olabilir. Sosyal bilgiler dersinde olgular bir bütün olarak verilmelidir. Çünkü insan her türlü olguyu parça parça değil bir bütün olarak görür ve daha kolay öğrenip anlar. Bu nedenden dolayı ilköğretimde çocuk toplumsallaştırılırken her bilim dalıyla ilgili ilke ve genellemeler ayrı bir ders olarak değil, onların ortak noktaları bulunup birleştirilerek sunulmalıdır. Gerçek parça parça değil, tersine bir bütündür. Bütünü görüp anlamak ve ona uygun yaşamak daha koladır. Bu ilke çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine daha uygundur” (Sönmez,1999).

Sosyal Bilgiler insanların hayatlarını merkeze alır. Kendi kendimizi ve başkalarını daha iyi anlamamıza, çözmemize yardımda bulunur. Sosyal Bilgileri tanımlamak tarih, ya da coğrafya benzeri bir disiplini tanımlamaktan oldukça zordur. Zira Sosyal bilgiler disiplinler arası bir bütündür ve çok disiplinli bir çalışma alanıdır (Ceviz, 2021).

Yukarıdaki açıklamalar analiz edildiğinde sosyal bilgiler dersinin yelpazesinin çok geniş olduğu görülmektedir. Bu tanımlamaların ortak noktaları; etkin vatandaş yetiştirme, sosyal bilimlerin temel parametrelerini kullanma, öğrencilerin problem çözme becerilerini geliştirme şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca bireyleri toplumsal hayata hazırlayarak onları aktif ve iz bırakan vatandaşlar yapmanın hedeflendiği görülmektedir.

Dünyada Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi

Orta çağın karanlık yapısından, skolastik düşüncesinden sıyrılarak belli başlı bazı aşamalardan geçerek kilisenin tekeline kırmayı başaran Avrupa'nın tarihi serüveninde görünen merhalelerden biri Fransız ihtilalidir.

Fransız ihtilalinden sonra siyasi mekanizmalar özellikle ve itina ile etkin, ideal yurttaş yetiştirmenin amacıyla olmuşlardır. Bu amaçla öğretim programlarını bu gayeye hizmet edecek tarzda hazırlamaya başlamışlardır (Alaca ve Yıldırım, 2020).

Bu bilgilerden yola çıkarak sosyal bilgilerin içerdiği eğitimlerin başlangıç kısmının bu dönemlerde ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Ancak sosyal bilgilerin net olarak ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili uzlaşma birliğinin olmadığı görülmektedir.

İlk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletinde sosyal bilgiler adıyla bir ders verilmiştir. Bu dersin içerik boyutunda tarih konularının ağırlığı görünmekle birlikte ilerlemeci felsefi akımın etkisi daha fazla ön plana çıkmıştır. 1930'lu yıllarda ve sonrasında, ABD' de eğitim ve bilhassa sosyal bilgiler eğitiminin felsefi eğilimi, daha çok ideolojik olarak kendisini göstermiştir. 1921 yılında Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) kurulmuştur.

Zaman içerisinde değişime maruz kalan her şey gibi sosyal bilgiler dersi de bir dizi önemli değişikliklere uğramıştır. Bu dersin içeriğinin zenginleştirilmesi için önemli çabalar yürütülmüştür. Hatta bazı zaman ve zeminde dönemin özelliklerine uygun olacak şekilde bazı alanlar ön plana çıkmıştır.

Amerika'da 1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Bunalımı ile birlikte ekonomik yapı, tarih, coğrafya, siyasal bilimler, sosyoloji gibi alanların ön plana çıkarılması buna örneklik teşkil etmektedir (Kadirhan, 2022).

1950'li yıllardan 2000'li yıllara kadar akan sürede sosyal bilgiler dersi önemli birtakım değişikliklere uğratılmıştır. Önceleri önemli oranda sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih ve coğrafya derslerinin gölgesinde kalan diğer disiplinler, özellikle 1950'li yıllardan sonra ön plana çıkarılarak toplumsal hayatın gereklilikleri doğrultusunda eleştirel düşünme ve problem çözme gibi hayati önem taşıyan beceriler de işe koşulması marifetiyle öğretim programı toplumsal duyarlılık oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde bilhassa yapılandırmacı yaklaşım işe koşularak sosyal bilgiler dersi yeni bir hale getirilmiştir. Kısaca özetleyecek olursak;

- 1960 yılında ABD’ de Sosyal Bilgiler dersi eğitim programının içerisindeki yerini almıştır.
- Yine aynı dönemde Bruner’in etkisiyle “Yeni Sosyal Bilgiler” Hareketi rol oynamaya başladı.
- 1970 ile 1980 yılları arasında yeni sosyal bilgiler hareketine ciddi eleştiriler gelmesiyle geleneksel anlayışa dönüldü.
- 1980 yılında ise disiplinler arası anlayış işe koşulmuştur.
- 2000 yılından sonra özellikle öğrencinin aktif kılındığı oluşturmacılık anlayışı temel alınarak yeni çerçeveler ve hedefler çizilmiştir (Toptaş, 2020).

Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi

Türkiye’de eğitim sistemimizin önemli bir parçasını teşkil eden sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya ve yurttaşlık konuları olarak cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte birlikte programlarda yer almıştır. Sosyal bilgileri dersini oluşturan alanlar ilk defa sosyal bilgiler adıyla 1968 yılında uygulamaya konulmuştur.

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin geçirdiği aşamalar dikkatle incelendiğinde, 1913 yılında Fransa ilköğretim Kanunu’nun katkısı ile “Geçici ilköğretim kanunu” devreye alınmıştır. Bu dönemde yayınlanan ders programına göz gezdirildiğinde günümüzde sosyal bilgiler olarak addedilen tarih, coğrafya ve muhasabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye şeklinde muhtelif derslerin yer aldığı görülür. 1926 ve 1936 yıllarındaki ilkokul programlarında da tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine yer verildiği görülmektedir. 1948 yılında da aynı dersler sosyal bilgiler programında varlığını idame ettirmiştir. 1962 yılına gelindiğinde de “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri bir araya getirilerek birleştirilmiştir. Bu dersle ilgili bu dönemde ders kitapları çıkarılmayarak öğretmenler ellerindeki mevcut tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularından yararlanarak dersleri işlemeye gayret etmişlerdir. Türkiye’de sosyal bilgiler adı az da olsa kullanılmış olmasına rağmen 1968 yılına kadar programlara girememiştir. 1968 yılında eğitim

programına bu kavram ilk kez dâhil edilmiştir. Sosyal bilgiler kavramı artık tarih, coğrafya ve yurt bilgisi konularını kapsayarak tek disiplin haline getirilmiştir. Bu program 1968 yılından itibaren tüm ilkokullar bazında 1975 yılında ise Türkiye'deki bütün ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Akyüz, 1999).

Meydana gelen gelişmelere paralel olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programları da güncellenmiştir. Değişim olgusunun bir gereği olarak sosyal bilgilerde de bazı dönemlerde önemli değişimler gözlenmiştir. 1985 yılında ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılarak "Milli tarih", "Milli coğrafya" ve "Vatandaşlık bilgileri" adıyla sosyal bilgiler dersi üç kısma ayrılmıştır. 1990-1991 yılında 1968 sosyal bilgiler ilköğretim programı revize edilerek yeni bir ilkokul programı geçerli olmuştur. 1998 yılından sonra tekrar günümüze kadar sosyal bilgiler dersi "Sosyal bilgiler" adıyla gelmiştir (Günden, 1995; Nalçacı, 2001).

Ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonra 1924 ile 1926 ilkokul programı, 1936 programı, 1948 ilkokul programı, 1962 ilkokul program çizelgelerinde sosyal bilgiler dersinin kapsadığı dersler ayrı ayrı aktarılmıştır. 1968 yılında ayrı ayrı aktarılan sosyal sosyal bilimlerin temel bilgileri tek ad altında birleştirilerek sosyal bilgiler adını almıştır. 1990, 1998, 2005, 2018 öğretim programları şeklinde kendi eğitsel serüvenine devam edegelmiştir (Çatak, 2015).

Özetle sosyal bilgiler dersinin içeriğinde yer alan konuların hayatta iç içe yer almasından dolayı özellikle 1968 yılına kadar 1926, 1936 ve 1948 ilkokul programlarında tarih, coğrafya, yurttaşlık veya yurt bilgisi olarak addedilen vatandaşlık, ayrı bir ders olarak yer alırken 1968 yılında birleştirilerek ve bütünleştirilerek tek disiplin haline getirilmiştir. Bu şekliyle sosyal bilgiler günümüze kadar yenilenen, güncellenen şekliyle kendi varlığını koruyarak eğitsel sürecine devam etmektedir. Sosyal bilgiler dersinin Türkiye'deki gelişimi genel olarak böyledir.

Çalışmanın ana temasını oluşturan Sosyal Bilgiler Öğretim Programına bakıldığında programın bir hayli yoğun anlaşılmasıyla birlikte etkin vatandaşlık temelli bir sorumluluğun ön plana çıktığı görülmektedir. Öğretimin yol haritası benzetmesiyle ifade edilen öğretim programı, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre "Bir okulu, seviyeyi bitirmek veyahut herhangi bir alanda ihtisas sahibi olunması

amacıyla okunması gereken ders ve konuları içeren plan, ders programı, müfredat programı gibi anlamlara gelmektedir” (Alaca ve Yıldırım 2022).

Eğitim felsefesine uygun olarak, öğrencilerde kazanılması beklenen ve davranışa dönüşmesi beklenen durumları özetleyen öğretim programı, öğretmenlere bir nevi kılavuzluk eden bir durum arz eder. Önceleri dersler ve konular listesi olarak işe koşulan öğretim programı 1950’lilerden sonra eğitim programı kavram değişikliğine yerini bırakmıştır (Demirel, 1992).

En temel amacı etkin, hak ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar yetiştirmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersinin öğretim programının bu amaca hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Oluşturulan öğretim programları genel olarak bir önceki öğretim programlarıyla benzerlik gösterirken bazı noktalarda farklılaşmaların olduğu bilinen bir gerçektir. Örneğin; 1968 ve 1990 programlarının genel amaçlarına baktığımızda programın içeriğinde aile şuuru, millet olgusu, vatan bilinci, hukukun herkes için bağlayıcılığı ve üstün oluşu ön planda tutulmuştur (Avcı ve İbret, 2018).

Özellikle 2005 yılından sonra sosyal bilgiler öğretim programı yapılandırmacılık yaklaşımıyla yeniden ele alınarak önemli bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişimle birlikte Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yeni bir şekle girmiştir. Artık öğretmenler birer rehber konumuna geçerek öğrenciler aktif kılınarak eğitim-öğretimin birer öznesi haline getirilmeye çalışılmıştır. Sınıf ortamında öğrencinin aktif kılınmasıyla öğretmen rehber rolüyle başarının kilidi olarak görülmüştür (Akyürek ve Dilaver, 2008).

Dünyadaki gelişmeler ve değişimler döngüsünden sosyal bilgiler de doğal olarak etkilenmiştir. Özellikle iyi vatandaş kavramı yerine etkin ve etkili vatandaş kavramının ikame edilmesi yapılan en önemli değişikliklerden biridir. Zira iyi vatandaş kavramı önemli birtakım mahzurlar doğurmaktadır. İyi vatandaş eleştirel düşünme ve sorgulama temelli olaylara ya da problemlere yaklaşmadığında mı iyi olur veyahut istenilen tarzdaki eleştirel, sorgulayıcı bir şekilde yaklaştığında mı iyi olur bunlar üzeri kapalı olup açığa kavuşturulması gereken önemli noktalardır.

Türkiye’de cumhuriyetin ilanıyla birlikte ilköğretim bazında taslak şeklinde olan programlar haricinde altı program icra edilmiştir. Bunların 1926, 1936,

1948, 1968,2005, 2017-2018 programları olduğunu görmekteyiz (Ambarlı, 2010).

Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinin uygulama bulduğu yer hiç şüphesiz ders kitaplarıdır. Bu noktada ders kitaplarından biraz bahsetmek faydalı olacaktır. Zira ders kitapları eğitsel faaliyetlerde ne öğretileceği ve nasıl öğretileceği noktalarını göz önüne aldığından, bu gibi noktalardan hareket ettiği için kıymeti yüksektir.

“Eğitim programlarının hedeflerine ulaşmasında en temel materyalin ders kitapları olduğu görülmektedir. Ayrıca ders kitapları bu programların başarılı olup olmamasını da etkileyen önemli unsur olarak görülmektedir. Ders kitaplarının sadece bilgi veren bir araç olmaktan ziyade öğretici bir nitelik de taşıması gerekmektedir. Öğrenciye öğrenmede rehberlik etmesi gerekmektedir. Ders kitapları öğretimi kolaylaştırmada öğretmene ve evde yalnız çalışırken öğrenciye en büyük yardımcıdır ve birinci derecede başvuru kaynağı olarak görülmektedir” (Duman ve Çakmak, 2004).

Günümüzde gelişen teknolojik imkânlarla birlikte genel ağ ve zenginleştirilmiş kitaplar ders kitaplarına yardımcı kaynak olarak eşlik etmektedir. Öğretim programlarının vücut bulmuş hali diyebileceğimiz ders kitapları öğretmen ve öğrencilere öğrenme süreçlerinde sıklıkla yol gösteren materyallerdendir. Ders kitapları ilgili uzmanlar tarafından hazırlanan amaç ve hedefleri, kavramları, kazanımları, değer ve becerileri öğrencilere aktarmak amacıyla hazırlanan en temel eğitim materyalidir. Son yıllarda teknolojik gelişmeler ışığında görsel, işitsel, basılı teknolojik araç-gereçler üretilmesine rağmen ders kitapları halen güncelliğini ve etkililiğini korumaya devam ettirmektedir ve sınıflarda kullanılan araç gereçlerin başında yer almaktadır. Ders kitapları örgün eğitim ve yaygın eğitimde halen en etkili eğitim materyalleri olarak kendi yerini muhafaza etmektedir. Bu durum ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de aynı etki ve önem derecesine sahiptir (Kayabaşı, 2003; Semerci, 2004).

“Ders kitapları öğretmene, amaçları yerine getirmede ve uygulamada yardımcı olmakta ve ona yol göstermektedir. Ders kitaplarıyla bilgiye ulaşmak kolay olup, içerik basit ve anlaşılırdır. Bu kitaplar için görsel unsurlar da bilgiyi somut ve anlamlı bir duruma getirmek için önemlidir. Bu özellikleriyle ders kitapları eğitimin amaçlarını gerçekleştirmede ve öğrencinin öğrenmesine kaynaklık etmede önemli materyaller olarak ön plana çıkmaktadır” (Ceyhan ve Yiğit, 2005).

İçerisinde bulunduğumuz çağda teknolojik ilerlemelerin çok hızlı seyretmesine bağlı olarak eğitim materyalleri çeşitliliği artmıştır. Ders kitaplarını halen bu kadar etkili kılan sebepler şunlardır:

- Öğrencilere dersin içeriği hakkında bilgi aktarmanın en anlaşılır ve özlü şeklidir.
- Öğrencilerin, dersin işlenmesinden önce ön bilgilenmelere sahip olarak derse gelebilmelerine olanak sağlar.
- Eğitimde fırsat eşitliğini ve ülkedeki eşgüdümü sağlama adına büyük kolaylıklar sağlar. Ders kitapları eğitimde birlik sağlamanın en önemli yoludur.
- Ders kitapları devlet eliyle hazırlandığından öğretmenlere bir güven duygusu verir.
- Öğrenciler öğretim programındaki becerileri somutlaştırmaları için kaynaklık eder.
- Son olarak ders kitaplarına erişimin kolay olması ders kitaplarının popülerliğini korumaktadır (Kılıç ve seven, 2007).

Yukarıda bahsedilen noktalardan anlaşılıyor ki ders kitapları önem derecesini korumakla birlikte öğretmen ve öğrenciler açısından değer ve kıymeti genel kabul görmüş bir olgu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Sosyal Bilgiler Dersinin Kadın Hakları Açısından Önemi

Çalışmanın önemli bir kısmını oluşturan sosyal bilgiler dersi ve öğretim programı, kadın hakları açısından önemi oldukça büyüktür. Bu önem kısmına

geçmeden önce hak kavramının içerdği anlamlara bakmak konuyu kavramak adına önem taşımaktadır.

Dünyada yaşamın başlamasıyla birlikte insan, tarihsel süreç bağlamında yerini, hakkını her zaman sorgulamıştır ve sorgulamaya da devam etmektedir. Bunlardan ilki belki de en önemlisi hak kavramının anlaşılması üzerine yürütülen sorgulamaların güncelliğini koruyor olmasıdır. Bu denli önemli olan hak kelimesinin bazı anlamlarına bakmak gerekmektedir.

Hak, hukuken korunan, sahibine bu korumadan yararlanma, faydalanma yetkisi veren bir kavramdır. Bu tanımlamaya baktığımızda hakkın kanuni güvence içinde olan bir kavram, yetki olduğu görülmektedir. Dünyada çoğu ülkede haklar anayasal güvence altına alınarak vatandaşların güvenlik ihtiyacı karşılanmaktadır. Bu şekilde yaşanabilecek ihlallerden yurttaşları korumak amaçlanır. Burada hak kavramının biraz dar kaldığı görülmektedir. Zira hukuki olarak hak kavramı felsefi, ahlaki, dini anlamdaki kullanımlarından daha dar bir durum arz eder. Örnekleyecek olursak komşu hakkı, yetim hakkı gibi haklar hukuki anlamındaki hak kelimesinin içinde yer almaz (Oğuzman, 1985).

Hak kelimesinin alt başlık olarak tanımlanan bir boyutu “Ahlaki Hak “ kavramıdır. Ahlaki hak kavramı günlük yaşam içerisinde kendisine daha geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Tabi burada ahlaki hak kavramının bazen hukuki hak kavramıyla çeliştiği görülür. Örneğin; kendisine haksızlık yapılan bir bireyin başkasına hakaret etmesi haklı bulunabilir. Ama bu hukuki olarak suçtur (Hirş, 2001).

Sosyolojik olarak ise hak kelimesinin anlamı bireylerin, ortak iletişimlerinin doğal yansıması olarak ortaya çıkardığı sosyal organizasyonun doğurduğu sonuçlardır (Işıқтаç, 2010).

Hak konusu Sosyal Bilgiler Öğretim Programında önemli bir yer alır. Bu bakımdan kadın haklarının öğretilmesinde ve yaşatılmasında önemi oldukça yüksektir. Bu da eğitim yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Eğitim, bireylerin gelişmesinde ve gerekli yeterliklere sahip olmasında önemli bir dinamik olarak görevini yürütür. Toplumların gelişip ve ilerlemesi de her açıdan donanımlı bireylerle mümkün olabilmektedir. Eğitilmiş ve donanımlı

kişilerin yetişmesi amacıyla geçmişten günümüze farklı yollar (bilişsel, davranışsal vb.) işe koşulmuştur. Buradaki asıl amacın belli bir insan tipi yetiştirmek yerine toplumla uyumlu ve toplumu ileriye taşıyacak ilgili ve etkili vatandaşların yetiştirilmesi olduğu söylenebilir. Nitekim Türk Millî Eğitiminin amaçları incelendiğinde asli amacın, etkili vatandaşlar yetiştirmek, Türk toplumunun refah ve mutluluğunu temin etmek, Türk Milletini çağdaş medeniyetin yapıcı, üretici ve aktif bir bireyi durumuna getirmek olduğu görülmektedir (Şimşir, 2021).

“İlgili Vatandaş” ve “vatandaşlık” sözcükleri irdelendiğinde ilk kez Antik Yunan Çağı’nda ortaya çıktığı, modern manada ise ilk kez Fransa’da kullanıldığı görülmektedir. Vatandaşlığın; devlet iradesiyle bireyler arasında oluşturulan bağ, devlet veya millet tarafından kişilere sağlanan statü, bireyin bağımsız bir devlete aidiyeti anlamında izah edildiği görülmektedir. İdeal vatandaş, ulusal anlamda vatanını seven ve vatanına fayda sağlayan, evrensel anlamda ise ekonomik, adaletli ve insan haklarına saygılı, hak ve görevlerini bilen bireylerdir. Vatandaşlık eğitimi ise; bireye eğitim öğretim süreciyle kazandırılacak temel becerilere dayanmaktadır. Bununla birlikte temel hak ve özgürlüklerinin bilme, hakların ve sorumlulukların öğretimi, eşitlik, özgürlük, hak, sosyal katılım vb. bilgilerin kazandırılmasıdır. Yerel, ulusal ve evrensel ilişkilerini içine alan evrensel bir eğitimin verilmesi ve bu yolla bireylerin vatandaşlık olgusu gereği kendi rollerinin ve sorumluluklarının farkında olan bireyler yetiştirilmesidir (Şimşir, 2021).

Gerek ulusal ve gerekse uluslararası alanda vatandaşlık eğitimi ile ilgili tanımlamaların, genel kanının temel noktası bireye hak ve özgürlüklerinin öğretilmesi ve bireyde farkındalık oluşturma şeklinde olduğu görülmektedir. Etkin vatandaşlık eğitimi ile ilgili açıklamalar ve uygulamalar ülkeden ülkeye farklı durumları barındırmakla birlikte amaçların ortak olduğu gözlenmektedir. İdeal vatandaşlık anlayışında haklar, görevler ve sorumluluklar, ülkenin siyasi yapısı ve tarihsel geçmişi gibi temel bilgiler kazandırılmaktadır. Bununla birlikte bazı beceri, değer ve tutumlar da aktarılmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte etkili ve ideal vatandaşlık donanımları da söz konusu olmakla beraber bu kavramın karşıladığı mana da farklılık gösterebilir. Uluslararası olarak ortaya

konan yurttaşlığın ortak özelliklerine vatandaşlık eğitimi ile ulaşılması zor bir süreçtir. Çünkü her toplumun amaçları, düşünceleri ve yönetim yapıları farklılık gösterebilir. Bundan dolayı da etkin vatandaş profili her toplumda farklı şekilde tanımlanır. Her ne kadar bütün toplumların ideal vatandaşlık yaklaşımlarında farklılıklar olsa da asgari düzlemde birleşilen ve üzerinde ortak fikir birliği sağlanan ana tema demokrasi olgusu ile birlikte demokratik yurttaşlardır. Buradan yola çıkarak uygulanacak vatandaşlık eğitiminde etkili vatandaşın en bariz özellik kısmına, demokratik vatandaş manasına değinilmelidir. İdeal vatandaşlık tanımlaması, içinde yer aldığı şartlara göre değişkenlik arz eden bir kavramdır. İdeal vatandaşlık, insan hakları ve demokratik toplumun kaynaşmasıyla anlamını elde eden bir özelliğe sahiptir. Etkin vatandaşlık öğretimi ile kişi donanması lazım olan bilgi, yetenek, davranış ve değerleri öğrenir. İdeal vatandaşlık gibi çok boyutlu ve dinamizme sahip bir kavramın öğretimi bütün alanları ile kapsamlı olmayı gerekli kılar. Etkili yurttaşlık öğretiminin, bilgi, beceri ve değerler şeklinde üç boyutu vardır. Etkili yurttaşlık öğretiminin bilgi boyutunda bireylerin vatandaşlık, demokrasi ve temel insani hak, hukuk ile ilgili öğrenmeleri sonucunda gerçek yaşamda olumlu, pozitif davranış ve tutumlar sergilemesine ve bunları içselleştirmesine yol açar. Kişi içinde olduğu toplumda yaşamını idame ettirebilmesi adına küçüklüğünden itibaren bazı yetenekler edinir ve bu yetenek kazanım süreci yaşamı boyunca devam eder. Eğitiminin en önemli gayelerinden biri de kişiye yetenek kazandırmaktır. Her disiplinin kendi has alanına yönelik yetenekleri vardır. İdeal vatandaşlık öğretiminin de kendine özgü, kişiye kazandırma amaçlı bazı önemli yetenekler taşır (Şimşir, 2021).

Kişinin etkin bir vatandaş şeklinde kamusal mecrada varlık gösterebilmesi ve sahip olduğu hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi için ideal vatandaşlık gerekliliklerine sahip olması gerekmektedir. Birey tüm hayatı boyunca bir öğrenme süreci içindedir. Fakat bu öğrenmelerin büyük kısmı sistematik ve doğru bilgi kaynağından beslenememektedir. Okul süreci bireyin bütün hayatı boyunca kazanacağı öğrenmelerden daha büyük bir oranda öğrenme ortamı sağlar. Okul ortamı içinde kazanılan öğrenmeler bilgi, yetenek ve değer boyutu içermesi bakımından diğer öğrenmelerden farklılaşmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğretim programı etkin vatandaşlığın öğretiminde

kilit rol oynamaktadır. Öğretmenlerin özellikle bu becerilere sahip olma durumu etkili ve ideal vatandaşlık eğitimi bakımından da oldukça önemlidir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin etkili, kalıcı ideal vatandaşlık eğitimi verebilmeleri için mesleğini iyi icra ederek öğrencilere örnek olmaları gerekir. Buna uygun olarak öğretmenlerin öğretimi planlama ve değerlendirme, öğrenme-öğretme süreci, hak ve sorumluluklar noktasında farkındalık, izleme ve değerlendirme, aile, okul ve toplumla iş birliği yapma, mesleki gelişimi sağlama gibi yeterliliklere ulaşmaları öğrencilerin vatandaşlık anlayışlarının algılama düzeyini olumlu anlamda etkileyecektir (Aras, 2000).

Sosyal Bilgiler öğretim programlarında insan haklarını benimseyen, haklarını bilen ve koruyan bununla birlikte sorumluluk sahibi olan Türk vatandaşlarının hoşgörü zemininde yetişebileceği yapılandırmacı program anlayışı ile oluşturulmuş sınıf ortamları ön plana çıkarılmıştır (MEB, 2018).

Eğitimde amaçlanan hedeflerin gerçekleştirilmesinde ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Ders kitapları eğitsel bir anlayışla hazırlanan ve bütünlük çerçevesinde bilimsel bilgileri öğrenciye aktaran bir materyaldir. Kadın hakları eğitiminde ulaşılabilirlik noktasında kolay, en ekonomik ve programın hedeflerine kısa sürede ulaşmayı sağlaması bakımından kullanışlı olan materyallerin başında ders kitabı gelmektedir (Demircioğlu, 2016).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle sosyal bilgiler dersinin Türk eğitim sistemi açısından kıymetinin oldukça yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm dünya devletlerinde esas olan etkin, ideal, faal yurttaşların yetiştirilmesi amaç ve söylemi Türkiye açısından genel geçer bir amaçtır. Haklarını bilen, kullanan, başkalarının yaşam şartlarına saygı gösteren bireylerin sosyal bilgiler dersi açısından yetiştirilmesi çok büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadın hakları noktasında bir farkındalık ve hassasiyet durumunun oluşturulması sosyal bilgiler ana umdelerinden biridir ve kadın hakları açısından da paha biçilemez bir gayedir. Sosyal bilgiler dersinin önemi de burada ortaya çıkar.

Kadın Haklarının Felsefi ve Tarihi Temelleri

Çalışmanın belli bir kısmını oluşturan kadın haklarının felsefi ve tarihi temelleri başlığında ilk önce felsefi temellere değinilmiştir. Daha sonra tarihsel

temel bağlamında eski dönemlerden günümüze kadar kadın haklarının algılanma ve uygulanma durumları ele alınmıştır.

İnsan hakları söylemi, 20. Yüzyılda üzerinde baya tartışmaların olduğu fakat içeriği bir türlü doldurulamayan, belli başlı bir takım hak ve özgürlüklerden, bilhassa yasal haklardan tüm insanların eşit bir tarzda yaşaması savına dayanan özellikle Fransız devrimi akabinde burjuvazinin sunduğu bir söylemdir. Bu söylem yurttaşlık idealini temel kural olarak kabul eder. Burada bahse konu olan yurttaşlık söylemi üç alandaki hakları referans alır. Bunlar, siyasal, sosyal ve medeni haklardır. Bu üç ana hakları kapsayan söylem bugünkü bildiğimiz şekli ile BM'nin 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini temel alır. Bu haklar bildirgesi de 1879 İnsan ve Yurttaşlık Bildirgesi'nde geçen temel söylemlerden özünü alır. İnsan hakları, temel söylem olarak bütün insanların yasalar önünde eşit olduğunu ifade eder. Temel amaç sosyal ortam içinde bireylerin özgürlük, mülkiyet ve güvenlik haklarına azami derecede riayet edilmesidir. Bu amaç tüm dünyada yaygın olarak kabul görse de kavramların gerektirdiği davranış örüntüleri farklılık arz etmektedir. Örneğin, 20. Yüzyılın başlarına dek kadınlar insan olmanın gerektirdiği haklardan yoksun bırakılmakla birlikte erkeklerden düşük bir pozisyonda algılanarak, algılatılarak en temel bazı haklardan bile yoksun bırakılarak yoksullaştırılmıştır (Kızıl Çelik, 2002).

İlk dönemlerde insan, doğa ile olan mücadelesinde kendisini diğer türlere karşı muhafaza edebilmek adına bilhassa barınma ve beslenme gibi hayati önem arz eden temel noktalarda cinsiyet ayrımına gitmeden ortak hareket edebilmeyi başarabilmiştir. Kadın ile erkeğin fiziki anlamdaki farklılığı ilk başlangıçta çok önemsense bile üretim araçlarının çoğalmasıyla zamanla ortak hareket etmekten vazgeçilmiştir. Fiziksel anlamda kadına nazaran daha kuvvetli olan erkek avlanma ve hayvancılık noktasında uzmanlaşırken, öte taraftan kadın ise doğurganlık özelliğine binaen belirli zamanlarda üretim faaliyetlerinden uzak kalmak durumunda olmuştur. Bu durumdan dolayı kadın da ev işlerine ve tarım gibi üretim faaliyetlerine yönelmiştir. Böylece doğal iş bölümü denen kavram ortaya çıkmıştır (Tayanç, 1981).

Eskiden günümüze kadının toplum ve aile içerisindeki yeri ve itibarını, gelenekler, siyasi ve ekonomik gelişmeler, bilhassa dini esaslar belirlemiştir. Ailenin en önemli unsuru kadındır. Kadının değer ve rolü, ilerleyen ve çağdaşlaşan toplumlarda kendini gösterir. Buna dikkatleri çekmek için ünlü İngiliz düşünürü Stuart Miller; *“Bir uygarlığın seviyesini ölçmek isterseniz, derhal kadınlarının hayatına bakınız”* diyerek medeniyet içinde kadının taşıdığı önem ve değeri vurgulamaktadır (Akt. Göksel, 1998).

Zamanla değişme gösteren şartlar; sanayileşme, şehirleşme, eğitimin yaygınlaşması ve en önemlisi kadının çalışma hayatına katılım sağlaması kadının sosyal hayattaki rolünü farklılaşmasına yol açarak yeni bir biçime ve döneme geçilmesine yol açmıştır. Eski çağlarda çoğunlukla hemen hemen bütün toplumlarda kadına hiçbir değer verilmemiştir. Kadının sosyal, biyolojik, iktisadi vb. alanlarda ikinci plana atılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Kadının statüsü coğrafyaya, kültüre ve içinde yaşanılan zamana göre toplumdan topluma değişkenlik arz etmiştir. Bazen eşit derecede, bazen de haksızlık girdabının içinde kendini göstermiş olup bazı dönemlerde az da olsa el üstünde de tutulmuştur. Kadın hakları, tarihsel süreç bağlamında anlaşılma noktasında insanlardan çözüm bekleyen en önemli konuların başında gelmiştir. İlk topluluklardan, medeniyet ve uygarlıklardan günümüze değin bir bireysel ve toplumsal problem olarak kadın hakları sorunu varlığını sürdürmektedir (Kaplan, 1988).

İlk dönemlerden günümüze değin kadının toplumsal konumunu, haklarını anlamak için geçmiş dönemlerdeki kadın ile ilgili eğilimi bilmek önem taşımaktadır. Çalışmanın bu kısmında eski dönemlerden günümüze varıncaya kadar kadın ve kadın hakları ile ilgili yaklaşım biçimleri ele alınmıştır.

Eski Yunan Uygarlığında Kadın

Tarihi süreç içerisinde kültürden kültüre kadının rolü, çeşitlilik arz etse de kadının erkekten daha güçlü ve değerli olduğu bir toplum var olmamıştır. Erkek rolüne genel olarak daha önemli değerler atfedilmiştir. Erkek rollerinin ödülleri daha fazla olarak sosyal hayat veya hayatlarda kendini göstermiştir. Hemen hemen her kültürde kadınlara, eve ait işler ve çocuk yetiştiriciliği alanlarında

birinci ve öncelikli sorumluluk kadına ait olarak görülmüştür. Erkekler ise ailenin refahını temin etmekle yükümlü tutulmuştur (Giddens, 2008).

Antik Yunan Uygarlığı, felsefe ve sanata getirmiş olduğu katkılardan dolayı batılı toplum ya da toplumlarca kendi medeniyetleri için kaynak olarak gösterilecek düzeyde farklı bir konum edinmiştir. Ancak, günümüz bakış açısı, sabiteleriyle yunan uygarlığı toplumsal olarak analiz edildiğinde ataerkil bir toplum görünümü vermektedir ve kadın felsefe, politika ve sanata “konu” olmanın haricinde sosyal hayata katılım sağlayamamıştır. Antik yunan toplumunda kadın ile ilgili genel olarak sınırlandırılmış ve kısıtlanmış bir yaşam tarzının varlığı bize kaynaklar aracılığıyla intikal etmiş bir gerçektir. Kadınlara doğumdan itibaren erkeklere kıyasla daha az itibar gösterilmiştir (Kılıç, 2000).

Kadın erkeğe nispetle aşağı derecede sayılır ve kendi haklarını kullanmaktan her şekilde mahrum bırakılırdı. Kadının çalışabileceği tek yer aslında çok da güvende olmadığı eviydi. Kadın herhangi bir şekilde tasarrufta da bulunamazdı. Kadınlar adeta bir köle gibi görülürdü. Kocasını istediği zaman döver hatta başkasına hediye olarak bile verebilirdi. Kız çocukları kesinlikle mirastan pay alma hakkına da sahip değildi. Kadın erkeğin emanetini taşımaktan ve onun işlerini, isteklerini karşılamaktan başka bir işlevi olmayan bir mevkie sahipti (Bebel, 1991).

Yunan toplumunda kadının insani bağlamda bir değeri pek yoktu; çünkü insan olarak ele alınmıyordu. Yunan toplumundaki telakkiye göre kadın, evin ihtiyaçlarını temin eden, evin hizmetçisi ve çocuk bakıcısı gibi rollerle sosyal hayatın birer pasif elemanıydı. Dünyaya çocuk getirmesi, yün eğirmesi, terzilik yapması kadına biçilen başlıca ödevlerdi. Yemek yapma, dikiş dikme, örgü ile noktaları annesinden öğrenen kızlar ergenliğe ayak basar basmaz ivedilikle evlendirilirdi. Erkekler ise otuz yaşına varmadan evlenmeleri beklenen bir durum değildi. Toplum içerisinde zayıf, güçsüz birer varlık olarak algılanan kadın, tehlikeli ve sürekli kontrol altında tutulması gereken birer tehdit unsuru olarak görülürdü (Vatandaş, 2021).

Kadın konusunda fikirler ileri süren ünlü filozof Aristoteles de Yunan toplumunun birer üyesiydi. Aristoteles Yunan toplumundaki benimsenen yaygın anlayışı aynen kabul etmekle birlikte kadın hakları meselesini felsefi bir temele

oturtmak noktasında ciddi bir çabanın içine girmiştir. Aristo kadın ve erkeğin yaratılış olarak aynı doğal yapıda yaratılmadıklarını ifade etmektedir. Kadınlar ile erkekler kıyasa tabi tutulduğunda zekilik noktasında kadınların erkeklerden geri kaldıkları görülür. Bu durumun, erkeğin kadın üzerinde güç sahibi olmasını iktiza ettiğini söyler. Kadının söz sahibi olabileceği tek yer vardır o da ailedir. Yalnız burada da yine yönetilen vasfıyla bu hakkını ancak sınırlı anlamda kullanabilir. Aristo'ya göre ailenin gerekliliklerinin yerine getirilmesi amacıyla erkek, bir köle kadın edinmesi şarttır ve buna bağlı olarak zamanla topluluğun bu şekilde büyüme kaydederek sırasıyla köy ve devletin teşekkül edeceğini savunur. Özgür bir ev halkının yönetim şekli monarşi tarzında olması gerekir; çünkü evin bir tek yöneticisi vardır; o da erkektir. Yönetim üst evrede ve olgunlaşmış bir şekilde olmalıdır. Bu da akli kullanma kapasitesini işe koşmayı gerektirir. Kadının da bu noktada erkekten daha aşağı ve noksan kabul edildiği telakkisinden hareketle kocasının yönetiminde olması toplumsal ve insani bir gerekliliktir şeklinde hareket edilmiştir (Vatandaş, 2021).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında kadına, Yunan toplum yapısında, telakkisinde iz bırakacak, topluma değer katacak bir rol biçilmemesinden dolayı, kadının da zamanla bunu bir hakikatmiş gibi kabulü, hayatının ve mücadelesinin sadece sınırları belirlenmiş dar bir yapıda geçtiğini açıkça göstermektedir. Yunan toplum yapısında kadının yeri ve önemi Roma Uygarlığındaki kadın anlayışına kaynaklık etmiştir.

Roma Uygarlığında Kadın

Roma Uygarlığında kadın hakları Yunan Uygarlığındaki haklarla büyük oranda benzerlik taşıdığı için çok fazla detaya girmeden birkaç noktaya temas etmek yerinde olacaktır.

Roma Uygarlığında kadının durumu Yunan Uygarlığındaki yansımayla aynı şekilde olmuştur. Pek fazla bir farklılık arz etmemiştir. Roma uygarlığı inanç noktasında Yunan uygarlığının etkisinde kalmış bir uygarlıktır. Bu nedenle bazı tanrıları Yunan uygarlığındaki ilahlarla aynıdır. İnanç olarak Yunan Uygarlığının tahtı tesirinde kaldığından dolayı Roma Uygarlığında kadınlara insani olarak muamelede bulunulmamıştır. Erkek ailenin öncüsü ve reisi olmak

hasebiyle karısı ve çocukları üstünde sınırsız haklara ve yetkileri haizdi. Buna dayanarak erkekler istedikleri zulümleri kadına reva görmüşlerdir. Bazı zamanlarda karısını öldürebilme özgürlüğünü dahi erkekler kendilerinde görebilmişlerdir (Ayiter, 1963)

Geniş yetkilerle örülü bir yapıda olan erkek ya da babalar kendi ailesine aldıkları kişileri serbestçe seçebildikleri için bazı zamanlarda kız çocuklarını ailenin bir ferdi olarak almak istememişlerdir. Ayrıca kızlara mal vermek yasaktı. Kız eğer herhangi bir kazanç elde ederse bu kazanç babanın malına eklenmek zorundaydı. Roma uygarlığında evlilik müessesesi karşılıklı rıza esasına dayanmıyordu. Tarafalara eşit haklar verilmezdi. Genç kız evlendiği vakit kocasıyla "Reislik sözleşmesi" adıyla bir sözleşme yapmak durumundaydı. Buna göre;

- Din adamının önünde ve dini bir tören eşliğinde bir evlilik
- Erkeğin karısını satın alma gibi bir muamelenin olması.
- Evlilikten sonra bir yıl boyunca devamlı olarak bir münasebetin olması.

Bu şartlardan herhangi biri yerine geldiği vakit baba, kızı üzerindeki yetkilerini ve etkisini kaybederek bu otorite, artık kocaya geçerdi. Burada kadının tam ehliyet sahibi olmayan bir birey olduğu anlaşılmaktadır. Roma Uygarlığı için önem arz eden "On İki Levha Kanunu" tam ehliyet sahibi olunmama sebeplerini sıralarken; Yaş, akli durum ve kadın olma durumlarını engel olarak sayar. Hatta bu belirleme Fransız Kanununda 1938 yılına kadar hukuktaki yerini devam ettirir. Zira Fransa yasası temelini Roma yasalarından alır (Sıbai, 1966).

Roma uygarlığındaki kadın, kadın hakları ve yansımaları genel olarak bu şekilde olmuştur.

Ortaçağ Avrupa'sında Kadın

Ortaçağ Avrupa'sında kadının algısı ve taşıdığı değer ile ilgili tarihsel sürece göz atıldığında, Yunan toplumundaki yaklaşım tarzından çok da farklı olmadığı görülmektedir.

Ortaçağ Avrupa'sında kadın, o dönemde yaygın olan inanışa göre her nevi kötülüğün varlığı ve toplumda bu kötülüğü yayan birer sebep olarak görülüyordu. Ortaçağ batı toplumunun fikir kaynaklarının çoğu kendisine referans olarak Antik Yunan kültür ve felsefesini alır. Dolayısıyla bu dönemde kadın ile ilgili zihinlerde oluşturulan şemalar Antik Yunan kültüründen pek de farklı olmamıştır. Kadın düşük ve aşağılık bir varlık olarak algılanmıştır (Gözütok, 2017).

Karanlık ortaçağ algısının oluşumunda cadı avının önemli bir etkisi vardır. Bu dönemde %75-85'lik dilim aralığında kadının insan dışı bir varlık olarak cadı şeklinde görüldüğü söylenmektedir (Hanks, 2012).

En karanlık batıl inançları kendi gölgesinde bırakacak sapkın bir yaklaşımla güç alan cadı avı, Avrupa'nın en karanlık dönemi olarak tarihteki yerini almıştır (Vatandaş, 2021).

Cadılık inancı ve buna bağlı gerçekleştirilen cadı avları, insanların sağlam bir düşünme gerçekleştirememesinin doğal sonucu olan akıl dışılığın, dogmaların ve boş inançların insan zihnini nasıl abluka altına aldığını göstermektedir. Bunun tür büyük vahşetler doğurabileceğini göstermiştir. Karanlık Ortaçağın kadına yönelik reva görülen bu tür uygulamalar insani bir öz, merhamet ve şefkatten nasibini alamamış sakat ve mantıki olmayan bir yaklaşımdır. Kadınların, Ortaçağ'da günlük hayat uğraşısı içerisinde zaman zaman etkinlikleri değişse de genel itibarıyla ev işlerine yönelik rolleri icra etmişlerdir. Kentli ve ev hizmetçisi statüsündeki kadınlarsa temizlik, yemek vs. işleri yapmakla kalmamışlar ayrıca erkek efendilerinin de ihtiyaçlarını giderme noktasında kadınlar ağır yükümlükler altında bırakılmışlardır (Genç, 2011).

İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadın

Sosyal bilgiler öğretim programında önemli bir yer tutan İslam öncesi Türk devletleri ve kültürü konusu 6. Sınıf öğretim programında geniş yer ayrılan bir bölümdür. Bu bölümün yer aldığı konular içerisinde, toplumsal yapının temel bileşenlerinden olarak kabul edilen kadının ayrı ve önemli bir yeri vardır.

Tarihsel süreç bağlamında kadınlar, bir birey olarak var olma çabasının içerisinde toplumlarının sosyal ve iktisadi durumuna göre değişim ve

dönüşümün kısılcacında hayata aktif katılım sağlamaya çalışmış ve günümüze kadar yeni eklentilerle devam etmiştir (Kocacık ve Gökkaya, 2005).

Antik Yunan, Roma Uygarlığı ve Antik Yunan'ı kendisine referans olarak kabul eden Avrupa uygarlığındaki kadın algısı ve onu olumsuz bir varlık olarak görmelerine karşın İslam öncesi Türk devletlerinde kadın toplumsal ve siyasi hayatta önemli bir aktör olarak ön plana çıkmıştır. Eski Türk devletlerinde hayatını devam ettiren kadınların, sosyal hayat içerisinde sahip oldukları değer, toplumsal rol itibarıyla diğer toplumlarda yaşayan kadınlarla mukayese edildiğinde, Türk kadınının daha fazla değer ve saygı ile taltif edildiğini görmekteyiz. Ancak Türk kadını süreç içerisinde farklı kültürlerden etkilenmesi ile birlikte kadına verilen değer ve önemin azalmasına yol açmıştır. İslam öncesi Türk devletlerinde toplumsal yapı içerisinde kadın dar bir alana hapsedilmeyerek, yaşam alanları çok kısıtlanmayarak sosyal ve siyasal alanda etkin rol oynamışlardır. İlk Türk toplumlarında aile, sosyal birlik olmanın ve ailenin temelinde kadın vardır. Aynı şekilde kadın, erkeğin hayat arkadaşı ve çocuklarının annesi olmak gibi önemli vazifeleri olan bir varlık olarak ön plana çıkmıştır (Bars, 2014).

Türk devletlerinde kadın, İslamiyet'in kabulünden evvelki dönemde erkeğin yanında birebir yer almış ve saygı içeren bir bakış açısıyla yaklaşılacak bir birey olarak konumlandırılmıştır. Bu dönemde aile içerisinde önemli bir mevki olan kadın, miras ve mülk edinme gibi haklara sahipti. Bunun dışında ev işleriyle, tarımsal faaliyette bulunup, hayvancılıkla uğraşmışlardır. Ayrıca savaşlara katılma gibi askeri alanda da faaliyette bulunmuşlardır. Siyasi etkileri olan hakan eşleri mevcut olduğu gibi bizzat devleti yönetmiş kadınlara da Türk tarihinde rastlanmıştır (Kaplan, 1988).

Eski Türk devletlerinde kadın erkeklerden kaçan, evin ancak harem dediğimiz kapalı bölümünde yaşayan bir grup değildi. Eski Türk toplumunda kadınlar pasif ve atıl bir grup olmaktan baya uzaktır. Sosyal ve siyasi hayatın hemen hemen tüm noktasında aktif olarak yer almış, saygı gösterilen ve değer verilen bireyler olarak yaşamlarını idame ettirmişlerdir (Arsal, 2014).

İlk Türk devletlerinde cinsiyet ayrımcılığına pek rastlanmamıştır. Kadın ve erkek eşit haklara sahiplerdi. İslam dininin kabulünden önceki dönemlerde Türk

devletlerinde kadın, erkeğin yanında bulunarak aile içinde önemli bir mevkiye sahip olmuştur. Kadına aile içerisinde genellikle evin içindeki iş ve sorumluklar yüklenerek erkek ile birlikte hayatın yükünü paylaşma kendilerine vazife olarak biçilmiştir (Gökalp, 1950).

Kadınların özgürlük noktasındaki serbestiyeti bir hayli yüksekti. Ata binme, avlanma, dövüşme ve ayinleri düzenlemek gibi görevler üstlenebilmişlerdir (Roux, 2013).

Devlet yönetiminde eşyle birlikte bulunan hatun, yönetim işlerinde söz hakkı olmakla birlikte zaman zaman eşlerini geçerek ön plana geçtiklerini görmekteyiz. Hükümdar ile birlikte hatun resmi törenlere katılım sağlamış, elçileri karşılamış ve ihtiyaç görüldüğünde devleti temsil etme maharetiyle adeta bir diplomat edası ve tavrıyla vazifesini deruhte etmiştir (Kafesoğlu, 2007).

Namus ve iffetine düşkünlük Türk kadınının şiarı olmakla birlikte her şeyden önce Türk kadını erkeğin “evdeş” diye tabir edilen ev arkadaşı olarak addediliyordu. Ev başat olmak üzere ailenin bütün varlığı müşterek, ortak mal olarak kabul ediliyordu. Ev içinde egemenlik kadının yetkileri arasında yer alıyordu. Yemek pişirmek, temizlik yapmak, çocukların bakımını yapmak, koyunların sağılması, keçe yapıp kumaş dokumak, çadırla ilgili kurulum ve söküm işlemleri, bazen kocasının atını eyerleme gibi işleri yerine getirmek kadının belli başlı bazı görevleri arasında yer almaktaydı (Koca, 2010).

Eski Türk topluluklarının sözlü edebiyat ürünlerinden olan destanlara bakıldığında kadınların rolünün, mevkiinin yüksek olduğu görünmektedir. Türk mitolojisine göre kadın kâinatın yaratılışının temel, kilit noktasıdır. Genel olarak destanlara bakıldığında kahramanlar maruz kaldığı felaketlerden, duçar oldukları problemlerden eşlerinin ya da kız kardeşlerinin gayret ve sadakatleri hürmetine kurtulduklarını görmekteyiz. Her kahramanın bir tane eşi mevcuttur ve hiçbir şekilde ikinci ya da çok eşliliğe işaret yoktur (İzgi, 2014).

İlk Türk devletlerinde sosyal hayatı düzenleyen kurallardan olan ceza kanununda (Töre) toplum içerisinde kadının hayatını aktif ve güvenli olarak sürdürebilmesi için caydırıcı cezalar konulduğunu görmekteyiz. Kadın hakları kanuni güvence altına alınarak uğraması muhtemel haksızlıklara önlem amaçlı belli başlı kurallar belirlenmiştir. Buna göre;

- Evli kadınla zina yapanlar,
- Cinsel saldırıya teşebbüs edenler idam edilirdi.
- Genç bir kızı kirleten erkekler ağır para cezası yaptırımını uygulanarak, kızla evlendirme yoluna gidilirdi (Avcı, 2012)

İlk Türk devletlerinde genellikle tek eşle evlilik görülürdü. Kadınlık onuru kırılmaz ve ona değer verilip saygı gösterilirdi. Eski Türk devletlerinde kadın bir alım satım nesnesi olarak görülmesi bir yana, savaşta kadının esir düşmesi bile büyük bir utanç olarak görülmüştür. Tek eşliliği ana prensip olarak saymışlardır.

Eski Türk kadınının bir başka hakkı da boşanma hakkı idi. Kadın mutsuz veya yürüme ihtimali bulunmayan bir evliliği sürdürme mecburiyetinde değildi. Keyfi bir şekilde evini terk edip, istediği zaman babasının evine dönme özgürlüğüne sahip değildi. Uygun sebep ve makul gerekçeler görünür hale geldiğinde kadın boşanma ile ilgili talebini beyan edebiliyordu ve boşanabiliyordu. Özellikle;

- Kocasının kendisine kötü muamelede bulunması
- Kocasının eşini aldatması
- Kocasının eşine karşı ilgisinin azalması vb. durumlar boşanma için yeterli sebepler arasındaydı (Arsal, 2014).

Evlenme ve boşanma haklarının yanında kadınların mal-mülk edinme varis tayin etme ve miras bırakma hakları da bulunmaktaydı. Aile içinde kadının kendilerine ait has mülkü vardı. Evlilik yoluyla babasının evinden getirdiği çeyiz üzerinde kocasının hiçbir tasarruf hakkı yoktu. Hatunların kendilerine ait olan saray, köşk ve mallarının bulunduğunu görmekteyiz (Donuk,1980).

Orta Asya'nın bozkır yaşam koşulları içerisinde hayatını devam ettiren Türk kadını yaşadıkları dönemin ve önceki uygarlıkların kadın hakları anlayışının aksine temel ve gelişmiş hakların çoğuna sahip bir şekilde yaşamlarını sürdürerek, birer üst kimlik olan insan söylemine uygun onur ve değere sahip bir tarzda hayat yolculuklarına devam etmişlerdir. Kadınlar dar bir alana hapsedilmeyip toplumsal hayata aktif olarak katılım sağlamışlardır.

Tüm bu bilgiler ışığından hareketle eski Türk devletlerinde kadınlara, haklarına özellikle ve itinayla saygı gösterilmiştir. Varis tayin edebilme, miras bırakma, tek eşle evlilik, boşanma gibi hakların kadınlar tarafından kullanılabilmesi günümüzdeki medeni hukukuna benzediği açıkça görülmektedir. Özetle ilk Türk devletlerinde kadın hem özel hukuk hem de kamu hukukunun belirlediği hak ve görevlere büyük bir oranda sahip olmuştur.

İslamiyet'te Kadın Hakları

İslam dininin kadına verdiği değer ve sağladığı haklar daha önceki dinlerde bu söz konusu değer ve hakların pek çoğu kadına verilmeyerek kadın adeta toplumdaki soyutlanmış bir vaziyette çok zor bir yaşam sürmeye mahkum bırakılmıştır.

Yahudilikte kadına çokta olumlu bir şekilde yaklaşılmamıştır. Kızlara genellikle hizmetçi nazarıyla bakılmış olup sosyal hayattan soyutlanmışlardır. Yahudi inancına göre Hz Havva Hz Âdem'i yoldan çıkardığı için kadın lanetli sayılmıştır. Ona yüklenen bu suç sebebiyle insani muameleden nasibini alamayarak babaları tarafından onu satma hakkı, mirastan pay alamama gibi haksızlıklara duçar olmuşlardır (Kazıcı, 1975).

Hristiyanlık inancında da kadın algısı ile ilgili değişen pek bir şey yoktur. Zira Hristiyanlık inancında kadın için karanlık ve olumsuz bir şema ortaya konmuştur. Hiçte iç açıcı bir tablo sergilemeyen kadın telakkisi, Hristiyanlığın kabulünde tüm kötülüklerin temelindedir ve başat etkidir. Bu inanışa göre kadın şeytanın oyuncağı olmuştur. Fesat ve fitnenin ana aktörüdür. Hatta çok daha ileriye gidilmek suretiyle cehennem kapısı olarak vasıflandırılmıştır. Kadına utanılacak bir objeymiş gibi davranılmış ayrıca dünyayı bozduklarına bile hükmetmişlerdir (Mevdudi, 1972).

İslam dini, temel insani değerler olan barış, adalet ve sevgiyi bireysel ve toplumsal hayata yerleştirmek için gönderilen tevhit merkezli, evrensel bir dindir. Evrensel olması nedeniyle tüm insanlığa hitap eder. İnsani ve toplumsal değerleri yok etme özelliklerini içeren ırk, asalet ve cinsiyete bağlı üstünlüklere kesinlikle geçit vermez. İslam'a göre ırk, asalet, dünyevi statüler üstünlük sebebi sayılmaz. Sadece sorumluluk ve görevlerini kim hakkıyla yerine getirirse Allah'ın

katında o daha değerli ve yüksek olur. İslam dinine göre kadın ve erkek insani ölçekte denktirler. İslam dininin ortaya çıkışından önceki toplumlarda kadın ve erkek insani düzlemde denk olmadığı gibi kadın erkeklerden daima aşağı bir mertebede kabul edilmiş ve bu durum pratikte de uygulanmıştır. Kadına hak ettiği konumu İslam yeniden kazandırmakla ona bakış açısını olumlu manada değiştirmeyi önemli ölçüde başarmıştır. Hz peygamber (sav) peygamberlik vazifesiyle tanzif edildiği zaman elinde maddi bir güç ve servet olmadan toplumda çok önemli inkılaplara imza atmıştır. Bu inkılaplardan biri hiç şüphesiz kadın algısı ve hakları ile ilgili bir dönüşüm ve düzelmede kendini göstermektedir. Bir alışkanlığı bile toplumdan atıp bireyleri bağımlılıklarından kurtarmak çok zor bir durumdur. Sigara gibi zararlı bir alışkanlığı bile bireylerden uzak tutmak çetin bir mücadele gerektirirken İslam dini insanların kalp ve vicdanlarına dokunarak arzu edilen toplumsal ve bireysel dönüşümü rahatlıkla yapabilmıştır (Gözütok, 2017).

İslam dini yeni ortaya çıktığı zaman diliminde, dünya üzerindeki tüm topluluklar tarafından kadın zelil ve hakir bir anlayışa esir kılınmıştı. Üst kesim sınıfa mensup kadınlardan az bir kısmı istisna olmak üzere Araplarda da durum böyleydi (Günaltay, 1997)

Tarihsel süreç içerisinde hor ve hakir görülen hatta birçok olumsuzluğun adeta kaynağı olarak görülen kadına İslam dini pek yüksek bir mevki vererek toplumsal hayatın içerisinde aktif katılmakla dünyayı erkekle birlikte imar etmek amacıyla önemli roller ve sorumluluklarla taltif edilmiştir. Önceki toplumlarda kadının durumu pek de iç açıcı bir durum arz etmez. İslam dünyayı ve dolayısıyla insanı aydınlatmayı kendine en önemli bir amaç olarak belirlemesi akabinde ciddi, köklü değişimler getirmiştir. Mekke' de kız çocukların İslam öncesi cahiliye döneminde diri diri gömüldükleri herkes tarafından bilinen ve kadının onurunu ve hayat hakkı vermeyen zalimane bir uygulamaydı. Kadının bu derece erkekten aşağı bir mertebede kabul edilmesi elbette kabulü mümkün olmayan bir durumdu. Zira Hz. Peygamber (A.S.M) bu insani ve İslami olmayan duruma ivedilikle el atmıştır ve bunda da muvaffak olmuştur. İlahi adalet kadın hakları sorununa karşı çözümler üretmeyi gerektirmektedir. Kadının hak ettiği

değer ve kıymetin hem bireysel hem de toplumsal düzlemde yerleşmesini istemiştir (Çağatay, 1982).

Hz. Peygamber “cennet anaların ayakları altındadır” cümlesiyle kadının itibarını yükseltmiştir. Toplumun yarısını oluşturan ve bir bağlamda diğer yarısını da doğurarak dünyaya getiren kadınlara hürmeti İslamiyet kat'i olarak emretmiştir. Nitekim İslam Peygamberine:

-Ya Resullullah insanlardan en fazla iyilik yapılması gereken kimdir? Diye sorulunca şöyle buyurmuşlardır:

- Annendir.

- Ondan sonra kim olmalı?

- Annen olmalı.

- Sonra kim olmalı?

- Anne olmalıdır.

- Sonra kimdir?

- Baba olmalıdır diye cevapta bulunmuştur (Buhari, Edep, 2/ Gözütok, 2017).

İslam dininin temel maddelerini içeren Kur'an-ı Kerim, kadına olumlu bir kimlik ve şahsiyet çizmekle kadını layık olduğu konuma yerleştirmiştir. Bu noktada Kur'an'da ve hadislerde çokça emir vardır. Allah'a kulluk ve yapılması murat edilen ibadetlerde kadın ve erkek beraber zikredilmiştir. İyilik yapan her kadın ve erkek cennetlidir. Kur'an-ı Kerimin bu ayetinde de görüleceği üzere cennete girme ya da kaybetme hususunda ırk, renk, dil veya cinsiyet gibi bir esas şart koşulmamıştır.

Arapça da kadına “Nisa “ adı verilir. Kur'an-ı Kerimde “Nisa, Mümtehine, Meryem” adında sureler vardır. Kur'an-ı Kerimde erkek adıyla bir sure yoktur. Vahiy kaynaklı İslam dini kadına ayrı bir önem ve hususiyet vermiştir. Kur'an'da müstakil bir sure olarak yer alması bunun kanıtlarından sadece bir tanesidir. İlk peygamber Hz. Adem ile Son Peygamber Hz. Muhammed'e ilk iman eden kişinin onların hanımları olması dikkat çekicidir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Nuh ve Hz. Lut peygamberlerin hanımlarını inanmayan kesime örnek göstererek, onların

cehennemlik olduklarını ifade eder. Öte yanda inanan ve güzel işler yapanlara da Firavunun karısını örnek olarak sunar. Allah'a karşı çıkan bir adam olan Firavunun karısı olmak cennete girmesine engel olamamıştır. Bu da gösteriyor ki hak ve hakkaniyet İslamiyet'te esas olanıdır. İslam dininin değer anlayışında statü ve mevki değil hak, hukuk ve hakkaniyet esas olanıdır. Kim Allah'a karşı görev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirirse o üstün konumda olan kişidir. İslam'da şahsın erkek ya da kadın olması fark etmez (Çağatay,1982).

İslam dini her konuda kadına oldukça geniş haklar vermiş ve bunu pratikte uygulama başarısı elde eden bir başarı grafiği sağlamıştır. İslam dininin kadına verdiği önemi anlamak için sadece daha önceki uygarlık ve kültürlerdeki uygulamalara bakmak kadının önem ve değerinin İslam'da ne denli yüksek olduğunu görmek ve göstermek için yeterli birer parametre olacaktır.

İslam dininin ortaya çıkmasıyla birlikte bireysel ve toplumsal hayatta köklü değişimler meydana gelmiştir. İslam dinini kabul eden ilk Türk Müslüman devletleri Karahanlı Devleti, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu devletinde İslam inanişinin kadına sağladığı haklar esas alınarak kadın sosyal, siyasi, iktisadi gibi en temel alanlarda aktif roller üstlenmişlerdir. İslamiyet'in ilk dönemlerinde kadınların, öğretmen, vaize, şair, asker olarak vazife yürüttükleri görülür. Selçuklu Türklerinin X. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da egemenlik kurmasıyla İslam Medeniyetinin Anadolu'da gelişmesi sağlandı. Selçuklularda kadın pek önemli bir konuma sahipti. Kadın erkek yanında yer alarak eşit haklara sahipti. Bu dönemin belgelerinde, kabartmalarında, renkli çini ve minyatürlerinden görülmektedir (Tezel, 1983).

Türklerin İslam dinine girmeleri Talas Savaşıyla başlamıştır. Talas savaşından sonra başlayan süreçte Türk kadınları siyasi ve toplumsal faaliyetlere erkeklerle beraber katılarak, topraklar, mal ve mülk üzerinde hak sahibi olarak bunların üzerinde tasarruf yetkisini kullanmıştır (Acar, 2019).

Osmanlı Devletinde Kadın Hakları

19. yüzyıldan itibaren kadının sosyal hayat içerisindeki yeri, kimi gelişmiş ülkelerde çok ciddi şekilde tartışmalara konu olan bir olgu olarak ön plana çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olma adına

zorlu ve çetin mücadelelerin içine girerek kendileri ile ilgili yapılan bu haksızlıklara karşı çıkmışlardır. Batıda meydana gelen kadın hakları ile ilgili gelişmeler sınırları aşarak birden çok devleti de etkileyerek olaya bir nevi küresellik özelliği kazandırmıştır. Meydana gelen kadın hakları ile ilgili gelişmelerden etkilenen devletlerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur.

Osmanlı toplumunda batılı kadınların sahip olduğu hakların nicelik ve niteliğine Müslüman kadınların da sahip olması yönünde başlayan tartışmalara bağlı olarak “Kadın Hakları Meselesi” Tanzimat’tan Cumhuriyete dek uzanan bir değişime sahne olmuştur (Kaplan, 1988).

Osmanlı Devletinde Meşrutiyet dönemi ile birlikte batılılaşma yanlısı basın, önemle ve özellikle batılı kadının kılık ve kıyafetinden, yaşam biçimlerinden özendirici bir dille bahsederek, onları model almayı ve en önemlisi tanıtmayı bir vazife olarak addettiği görülmektedir. Batı modası hakkında bilgiler veren bahse konu gazete ve dergilerde, Müslüman kadınların değişim ve dönüşümünü amaçlayan yazılar fazlasıyla yayınlanmıştır (Vatandaş 2021).

Değişim ile birlikte aydınlanmadan etkilenen kadınlar, Tanzimat süreciyle birlikte teşkilatlanarak kadın haklarını savunan cemiyetler kurarak, siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu değişim, cumhuriyetin ilanı ile birlikte çok daha üst seviyelere çıkarak önemli hakların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Tanzimat Dönemi ile birlikte bir nevi dışarıya açılımın kapılarını aralayan Osmanlı devleti ortaya çıkan gelişmelere uzak ve yabancı kalamamıştır. Osmanlı Devleti döneminde kadın ve kadın hakları önemsenmiş bir olgu olmakla birlikte kadına hayatın muhtelif alanlarında zamanla aktif roller verilmiştir. Meşrutiyet Dönemi ve bilhassa II. Meşrutiyet Dönemi ile birlikte kadın haklarına dikkatle ve itina ile yaklaşmış olup zamanın seyriyle bilinçlenmenin ve aydınlanmanın doğal sonucu olarak bazı önemli gelişmelere ve mücadelelere imza atılmıştır. Osmanlı aydınları, kadın ile haklara yönelik tartışmalara girişmeden ve bu doğrultuda faaliyetlere başlamadan önce dikkat çeken bir gelişme olmuştur. 1858 Arazi Kanunuyla kız çocukların babalarından kalan topraklar üzerinde veraset hakkı bakımından erkek kardeşler gibi hakka sahip olmaları sağlanarak, daha sonraki süreç diliminde sınırlı da olsa eğitim imkânı sağlanmıştır (Kaplan 1988).

Tanzimat Fermanının ilanıyla birlikte, Osmanlı Devletinde batılı devletlerin etkisi gittikçe artan bir durum olarak ortaya çıktı. Bu dönemde toplumsal ve siyasal hayatta yenileşme hareketleri önemli bir ivme kazanarak, toplumun Avrupalı hale getirilmesi amaçlandı (Eryılmaz, 1992).

İçine girilen süreçle birlikte Osmanlıyı değiştirmek ve Avrupalı hale getirmek için oluşturulan yeni bir algı ile birlikte Müslüman kadının batıya nazaran geri kalmışlığın simgesi haline geldiği savunularak, içinde bulunulan zor durumdan kurtulabilmek için kadına, Avrupa'daki hakların aynısı Müslüman kadınlara da tanınmak suretiyle gerçekleştirilebilir nazarıyla yaklaşmıştır. Ancak bu şekilde kadın, geri kalmışlığın göstergesi olmaktan kurtulabilirdi (Caporal, 1982).

Osmanlı devletinde 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanıyla birlikte modernleşme süreci hız kazanarak birden çok alanda yapılan değişikliklerle kendini somut bir şekilde göstermiştir. Tanzimat'tan önceki geleneksel yaklaşım önemli ölçüde yerini modernleşmeye bırakarak kadınlar lehine kanunlarda değişiklikler yapılarak, kadınlar aleyhine olan bazı yasaklar yumuşatılarak, kadınların haklarını savunan yazılar yazılmaya başlanmıştır (Taşkiran, 1973).

Tanzimat ile birlikte batı mekteplerinde okuyan ve batıyı yakından tanıyıp çözümleyen kadınlar ayrıca yapmış oldukları muhtelif okumalardan hareketle dünya sahnesindeki kadın mücadelelerinden etkilenmişlerdir.

Kadın yazarların basın arenasında aktif yer almaları kadın konusunun ciddi şekilde tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Gazete kültürünün Osmanlı toplumunda etkin olarak yer almaya başlamasıyla birlikte kadınlar da gazete ve dergilerde kendilerini ve haklarını ifade etme açısından mesafe kat etmişlerdir. Bilhassa kadın dergileri kadınların yazma ürkekliğini kırmada önemli bir etkiye sahiptir (Çakır, 1966)

Uluslararası alanda meydana gelen bu türden gelişmeler Osmanlıda kadınlar üzerinde ciddi etkiler bırakarak dünyadaki bazı hakların kendileri için neden hak olmadığını derinden sorgulamaya başlamışlardır. Kadın hakları Osmanlı devletinde Meşrutiyet öncesi ve Meşrutiyet sonrası şeklinde ikiye ayrılmıştır (Kaplan, 1988).

Tanzimat dönemi öncesi Osmanlı aile yapısı ve kadının yeri analiz edildiğinde yarı pederşahi bir durum görülmektedir. Genel itibarıyla tek eşlilik tercih edilmekle birlikte çok eşliliğe müsaade edilmemiştir.

Osmanlı şehirlerinde din etkili bir unsur olarak kendisini ihsas ettirmiştir. Bu etkiden dolayı devlet adamları ve varlıklı kimseler konaklarını haremlik ve selamlık olacak şekilde ikiye ayırmışlardır. Köy yaşamında ise kadınlar eşleri ile beraber tarlada çalışarak erkeklerden kaçmamışlardır.

Osmanlı toplumunda aile reisi olarak erkek ön planda olmakla birlikte kadınlar da etkin ve söz sahibi olmuşlardır. Üretim, stoklama iş ve işlemleri ailenin kadınları tarafından yapılır. Kadın geleneksel aile yapısının önemli üyesi ya da üyelerinden biri olmuştur. Kadının değer ve statüsü, yaş ilerlemesine ve çocuk sayısının artmasına bağlı olarak artmıştır.

Osmanlı devletinin önemli gelir kaynaklarından biri olan tarım sektörünün yürütülmesinde kadınların çok önemli yeri olmuştur. Kadın sadece ev işlerinde yer almayıp tarla, bağ ve bahçe işlerinde aktif olarak yer alıp üretime önemli şekilde katkıda bulunmuştur.

Kadınlar çalışma hakkına sahip olarak sosyal hayata katkıda bulunmuşlardır. Kendi iş ve mal varlıklarına sahip kadınların varlığı da kadınların hakları açısından önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2012).

Kırsal kesimde hayatını idame eden kadınlar, üretime devamlı olarak katkıda bulunurken, şehirlerdeki kadınlar ise iş hayatının içerisinde yer almışlardır. Çamaşırıcı dükkânı olan kadınlar, ev ev dolaşır mendil, kumaş satarken öte yandan falcılık yapan kadınlar da çalışan kadınlar kategorisinde değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır. Kadınların, bunların dışında da muhtelif işlerle uğraştıkları bilinmektedir. Örneğin; Kanuni Sultan Süleyman döneminde kadınların ticaretle uğraştıkları kaynaklarda geçen bir bilgi olarak yer almaktadır.

Osmanlı devletinde kadınlar mal, mülk edinme noktasında hiçbir sorun yaşamamışlardır. Devlet içerisindeki kadınların tesis ve inşa ettikleri vakıf sayılarının fazla olması aslında kadınların varlıklı oldukları, servetlerini

diledikleri şekilde tasarruf edebildiklerini göstermesi açısından önemlidir (Doğan, 2012).

Ankara Şer'iyye Sicillerinde kaydı olan 151 vakfiyenin 43'ünün kadınlar tarafından yaptırılmış olması buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Osmanlı toplumunda kadınlar ergenlikten sonra reşit sayılır, hukuki bağlamda kimlik kazanır, evlendikten sonrada servetlerinin kontrolünü ellerinde tutma özgürlüğüne sahip olurlardı (Doğan, 2012).

Osmanlı İmparatorluğunda meşrutiyet öncesi dönemde kadınlar ilk zamanlarda bazı aktif roller almakla birlikte Türkmen Bey ve hükümdarların eşleri bazı durumlardan dolayı dini kurallar, İran, Bizans ve Arap kültürlerinin etkisiyle kadınlar toplum hayatından uzaklaşmışlardır. Bununla birlikte harem dediğimiz kavram ortaya çıkarak kadınların hareket alanı sınırlandırılmıştır. Ancak buna rağmen kadınlar harem aracılığıyla yönetime iştirak ederek önemli kararların alınmasında etkili olmuşlardır (Kaplan, 1988).

Osmanlı devletinin kurulduğu ilk yıllarda "Bacıyan-ı Rum" adıyla faaliyet yürüten bir teşkilat bulunmaktaydı. Ahi teşkilatının kadınlar kolu olan bu yapı, daha çok uç bölgelerdeki Türkmen aşiretlerine mensup silahlı savaşçı kadınlardan oluştuğu Aşıkpaşazade tarafından söylenmektedir. Anadolu beyliklerinde de bu yapının olduğu söylenmekle birlikte bu teşkilatın askerlerin zaruri ihtiyaçlarını; giyecek ve yiyecek gibi zaruri ihtiyaçlarını karşıladıkları, ayrıca savaşlara katıldıkları zamanlar olurdu. Kimsesiz kadınların da içinde olduğu bu kurumlar siyasi, askeri, iktisadi ve kültürel faaliyetlerde bulunurlardı.

Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinde, kuruluşunda Türkmen Beyler ve hükümdar kadınları aktif rollerle ön plana çıkarken harem hayatının benimsenmesiyle geri plana düşmüşlerdir. Buna rağmen yine de saray kadınları harem aracılığıyla ve hükümdarlar üzerindeki nüfuzlarıyla yönetim işlerine iştirak ederek siyasi alanda etkili olarak alınan kararlarda ciddi etkilerde bulunmuşlardır. Bilhassa Kanuni döneminden itibaren devlet işlerine müdahale eden kadınların sayısı gittikçe artan bir durum haline gelerek siyasi arenada nüfuzları artmıştır. Hürrem Sultan, Kanuni'nin kararlarını etkileyerek önemli oranda güce sahip olmuştur. Bu durum ile birlikte "Kadınlar Saltanatı" diye tabir edilen bir dönemin başlangıcını oluşturmuşlardır (Uzunçarşılı, 1975).

Osmanlıda saray kadınlarının siyasi hayata bilinçsiz müdahaleleri devletin bütünlüğüne, selametine zarar vermiştir. Bilhassa saray içinde yabancı kökenli kadınların, Valide Sultan, Haseki ve Baş kadın olarak yönetimde etkin olmaları bazı sakınca ve sınırlılıklar ortaya çıkarmış ve daha problemlisi devlet sırlarını düşman devletlerin elçilerine aktardıkları ileri sürülmüştür (Uzunçarşılı,1973).

Osmanlıda sarayda etkili olan kadınların yazmış oldukları mektuplardan hareketle devlet işlerine müdahale edip ve padişahları etkiledikleri ortaya çıkmakla beraber kendi aralarında da mücadelenin varlığı kendini göstermiştir. Bu mektuplardan bazıları doğrudan hükümdara yazılmıştır. İlgili mektuplar arasında sakınca hissettikleri şahısların azillerini isteyen mektuplar da bulunmaktadır (Uluçay, 1971).

Osmanlı toplum ve siyasi hayatında kadınların etkileri bu şekilde seyrederken özellikle meşrutiyetin ilanının sağladığı ortamın gereği çok çeşitli mücadeleler verilerek yeni kazanımlar elde edilmiştir. Bu bağlamda 1. Meşrutiyet döneminde kadın haklarını savunan ve batıda meydana gelen kadın haklarını tanıtan bazı gazete ve dergiler şunlardır:

Terakki Gazetesi (1868). Ali Raşit tarafından gündelik olarak çıkarılan bir siyasi gazetedir. Kadın hakları meselesini gündeme getiren ilk gazete olma özelliğini taşır. Kadın eğitimi, çok eşlilik gibi konulara yer verilmiştir.

Gazete kadınların siyasi haklarıyla ilgili bilgilere yer verirken Fransa da kadınların siyasi hak talebinde bulunmalarını örnek göstererek bu bilgiyle kadınlar açısından eğitim siyasetinde ulaştıkları konum gösterilmeye çalışılmıştır. Gazetede yayınlanan yazılarda kadınlar için okulların açılması istenilmekle birlikte, kadınların çalışmasının önemli oluşu dile getirilmiştir.

Muhadderat (1868). “Bu gazete İslam kadınları için gazetedir” başlığıyla çıkarılan bir gazete olmuştur. Özellikle batı dünyasındaki kadın hareketleriyle ilgilenerken Müslüman kadınların eğitilmesini savunmuştur. Çok evliliğe karşı çıkıp tek eşliliği savunmuştur.

Şükufeza (1886). Afife hanım tarafından çıkarılan ilk kadın dergisi olma özelliğini taşır. Bu derginin yazar kadrosu çoğunlukla kadınlardır. Bu derginin ilk

sayısındaki önsöz manidardır. Bu önsözde kadınların hor ve hakir görülmesine karşı çıkılarak “ *Biz ki saçı uzun akli kısa diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Kadınlığı erkeklığe, erkeklığı kadınlığa tercih etmeden çalışma ve gayret yolunda olacağız*” denilmiştir.

Hanımlara Mahsus Gazete (1893-1907). Mehmet Tahir ve karısı Fatma Sadiye öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu gazete düzenli olarak yayınlanmış ayrıca resimli olarak da yayınlanmıştır. Başta eğitim olmak üzere; moda, dikiş, çocuk bakımı konularında, kadın okuyucularına bilgi vermiştir.

Yukarıda sayılan gazete ve dergilerin yanı sıra kadın haklarıyla ilgili yayınlar yapıp, okuyucuları bilinçlendirmek vazifesiyle hareket eden gazete ve dergiler arasında;

- Mürebbi-i Muhadderat (1875)
- Mürüvvet (1885-1886)
- Ayine (1874-1876)
- Aile (1880)
- Hanımlara Mahsus Malumat (1894-1896)
- Genç Kızlara Mahsus (1895)
- Takvim-i Nisa (kadın takvimi) gibi gazete ve dergiler yer almıştır.

1.Meşrutiyet döneminde basın ve yayın, önemli oranda kadın haklarını ele alarak bu noktada önemli bir bilinç oluşturma adına gayret sarf etmiştir. Birinci meşrutiyet döneminin döneminin sağladığı alt yapı ve gelişme gösteren basın yayın ortamı ikinci meşrutiyet dönemi ile birlikte çok daha üst seviyelere çıkmıştır. 2. Meşrutiyet döneminde faaliyet gösteren bazı gazete ve dergiler şunlardır:

Demet (1908). Hakkı Bey tarafından II. Meşrutiyetin ilk aylarında kadın dergisi olarak çıkarılan kadın dergisidir. Bu dergide yazıların çoğu Jön Türk hareketini destekler tarzda hareket etmiştir. Bir nevi siyasi bir özelliği de bulunmaktadır. Kadınların eğitilmesini savunan dergi kadınlarla ilgili çeşitli konular hakkında bilgiler vermektedir.

II. Meşrutiyet dönemi yayınlarında toplumsal meselelerin yanı sıra siyasi, politik konular da yoğun bir şekilde işlenmiştir. Özellikle kadınların siyasi anlamda bilinçlenerek politik hayatta aktif olmaları istenmiştir.

Mehasin (1908). Asaf Muammer ve Mehmet Rauf tarafından çıkarılmış bir dergidir ve kadınlara müteallik konferansları yayınlamıştır. Kadınların özgürlüğünün ön plana çıkarılarak kadın esaretine son verme, eğitim yapma, kadınların istediği mesleği edinme serbestliği savunmuştur.

Kadın (1911-1912). Bu dergide de temel amaç kadınların fikri ve toplumsal alandaki gelişimleridir. Çocuk bakımı ve terbiyesi, moda içerikli konular yazılara yer verilmiştir. Kadın hakları ile ilgili konulara temas etmiş, Fransızcadan ve İngilizceden tercüme yapılarak bunları yayınlamıştır.

Kadınlar dünyası (1913-1921). Bu haftalık olarak yayınlanan bir dergidir. Fikirlerin çarpıştıkça büyüdüğünü iddia ederek, çeşitli görüş ve önerilerin tartışılmasını sağlayarak, önemli toplumsal olayları kadınlara ulaştırmayı amaç edinmiştir. Dönemin Batı modasına göre giyinen kadınların fotoğraflarını da yayınlamak kadınlara bu noktada bir yol açmaya çalışmıştır. Ayrıca bu dergide görücü usulü evliliğe ve çeyiz masraflarına karşı çıkmıştır.

Hanımlar Alemi (1913-1918). Bu gazete resimli olarak yayınlanmıştır. Bu gazete kendine Avrupa gazetelerini referans alarak, yazı ve gazetelerde Avrupa kadınlarını Müslüman kadınlara rol model olarak sunmayı amaç edinmiştir.

Genç Kadın (1918-1919). Edebi, sosyal ve ahlaki amaçlara hizmet etme gayesiyle yayınlanan bir dergidir. Ayrıca milliyetçi yazılarıyla kadınları bilinçlendirmiştir. “Türk ve İslam olmak, Türk kadını gibi davranmak” ilkesini kadınlar arasında yaygın hale getirmeyi amaç edinmiştir. Yayınlanan yazılarda Müslüman kadınların eğitiminin, seviyesinin artırılmasının şart olduğu izah edilmiştir.

Özetle Osmanlı Devletinin son zamanlarında ciddi bir şekilde kendini gösteren batılılaşma temayülü, farklı medeniyet ve ideolojilere yönelik kadınlar üzerinde de önemli bir etki bırakmıştır. Bu yöneliş ve temayül doğal olarak kadınlarda farklı istek ve arzulara yol açmıştır.

II. Meşrutiyet dönemi kadın faaliyetleri, dergi ve gazetelerde çok hararetli bir şekilde kendini göstermiştir. II. Meşrutiyet dönemi kadın hakları ile ilgili ulaşılan ya da ulaşılmak istenen temel noktalar şöyle özetlenebilir:

- Kadınlar hor, hakir görülmemeli ve aşağılanmasının önüne geçilmelidir.
- Kadınlar sosyal ve siyasal hayata aktif bir şekilde katılmalı, katılımlarını engelleyen şartlar elden geçirilmelidir.
- Kadın merkezli politikalara ağırlık verilmelidir.
- Kadınların toplumun huzur ve güveni açısından önemli bir konumunun olması gerektiğiyle ilgili çalışmalara hız verilmelidir.
- Onları içinde buldukları durumlara iten tüm toplumsal kural ve ilkeler değiştirilmelidir.
- Müslüman kadınların durumu Gayr-i Müslim kadınların durumuna nispetle daha vahimdir. Bu durum düzeltilerek, kötü gidişata dur denilmelidir.
- Müslüman kadının ekonomik olarak erkeğe bağlı ya da bağımlı olması onu arka planda bırakarak zayıf hale getirmiştir.
- Kadınların istediği herhangi bir meslekte çalışarak kendi hayatını idame ettirebilmesi ve gelir sahibi olması için çalışma hayatına girerek ekonomik anlamda faal bir hale gelmelidir.
- Müslüman kadının kıyafeti, giyim şekli onun toplumsal ve çalışma hayatına katılımında engel teşkil etmektedir. Buna göre şartlar değiştiği gibi kadının giyim tarzı da değişmelidir. Tesettür kaldırılmalıdır.
- Kadın istediği zaman ve şekilde sokağa rahatça çıkabilmeli, eğitim görerek bilinçlenmelidir. Özellikle yükseköğrenim hakkından Müslüman kadın da faydalanmalıdır (Kaplan, 1998).

Meşrutiyetle başlayan ve sonrasında devam eden süreçte batılılaşmanın etkisiyle batının görgü kuralları, kadın erkek ilişkilerinin kuralları, kadın giyimi,

gülmek, oturmak, dans etmek vb. çoğu alanda geleneksel yaklaşım yerini batıcılık temayülünün davranış örüntülerine bırakmıştır (Doğan, 2012)

Sonuç itibarıyla kadının, eğitim hayatına aktif olarak katılmasına bağlı olarak iş hayatına girmesi, sosyal hayata girmesi ve akabinde kanun ve yasalarla önceki dönemlere nazaran çok daha özgür bir ortam ve zemin bulması kadına önemli oranda serbestlik sağlamıştır.

“Osmanlının siyasal yapısı II. Meşrutiyet Dönemi’nde özgürleşme, farklılaşma ve laikleşme sürecine girmiştir. Bu değişimle birlikte ev içindeki anne ve eş rollerini yerine getiren kadın artık değişmiş ve toplumsal hayatta daha çeşitli statüler elde etmek için taleplerde bulunmaya başlamıştır” (Erbay, 2019).

“II. Meşrutiyetin ilanından sonra, yeni açılmaya başlayan Avrupa tipi okullarda kız çocuklar için de ayrı ve karma eğitim başlamıştır. Birçok feminizm özellikleri taşıyan kadın dernekleri açılmaya başlamıştır. Ayrıca I. Dünya Savaşının yol açtığı kayıplar sebebiyle erkek nüfusunun azalması ile birlikte kadınların toplum ve çalışma hayatında daha fazla rol almalarının önü açılmıştır” (Tabakoğlu, 2017).

Osmanlı devletinin kuruluşunun ilk dönemlerinde kadına yönelik geleneksel yaklaşım tarzı, meşrutiyet döneminden itibaren yerini batıcılığa yönelimin gereği olarak modern ve çağdaş bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu dönemde geleneksel yaklaşımın devam edilmesi gerektiği, alafranga yaşam tarzı ve davranışların uygun olmadığı, dine uydun olmadığı bazı ilim adamları (Mehmet Akif Ersoy, Musa Kazım, İsmail Hakkı gibi) tarafından dile getirilse de yeni bir dönemin, görünümün gerekliliğini savunanlar ön plana daha çok çıkmışlardır. Bunda basın hayatının önemli bir etkisi olmuştur. Gazete, dergi, cemiyet ve ocaklarda kadın hakları çok fazla işlenen konuların başında gelmiştir.

Cumhuriyet Döneminde Kadın Hakları

Türkiye’de, cumhuriyetin ilanı, beraberinde çok önemli değişimleri getiren bir süreç olmuştur. Bu süreç, doğal olarak toplumsal, ekonomik, siyasi ve diğer alanları önemli şekilde değişim ve dönüşümlere yöneltten bir faktör olmuştur.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri ve bu ortamın sağladığı koşullar ile birlikte çoğu alanda olduğu gibi kadın hakları noktasında da demokrasinin gerektirdiği şekilde kazanımlar, başarılar elde edilmiştir. Osmanlı devletinin batılılaşma temayülü ile birlikte kadın konusu bir sorun olarak karşımıza çıkmakla birlikte yine bu dönemde kadın imgesi ve imajı batılılaşmanın bir esası kabul edilmiştir. Kadın, toplumsal hayatın önemli bir parçası olduğundan dolayı geçirmiş olduğu değişimler mevcut sistem açısından önemli bir unsur olarak önem addeder. Tanzimat Döneminden itibaren Cumhuriyete kadar uzanan süreçte yenileşme çabaları çok hızlı bir şekilde seyretmiştir (Aksoy, 2017).

Osmanlı Devleti'nin sona ermesiyle beraber kurulan Türkiye Cumhuriyetinde her millette olduğu gibi taze ve yeni bir toplum ve kültür oluşturma isteğini doğurmuştur. Özellikle son dönemlerde benimsenen modern hayat anlayışının getirdiği eşitlik ilkesi ile beraber kadın çoğu alanda erkek ile beraber eşitlenerek çalışma, eğitim, sosyal ve siyasal katılım gibi konularda erkek ile beraber eşitlenmiştir (Bayer, 2013).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'de toplumsal yaşamı ilgilendiren ve etkileyen bütün alanlarda değişimler gerçekleştirilmiştir. Sosyal alanda gerçekleşen değişimler erkekleri ilgilendirmekle kalmamış, kadınları da kapsayarak gerçekleştirilen tüm düzenlemelerde kadınlar da gözetilmiştir (Acar, 2019).

Bu değişimlerin neticesinde sosyal hayat alanlarında, gündelik olarak benimsenen giyim-kuşam, adabı muâşeret, konuşma ve cinsiyet rolleri konularında değişim ortaya çıkmıştır (Kurt 2013).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki süreçte sosyal, kültürel, iktisadi ve kültürel ağırlıklı alanlarda olduğu gibi, kadının çağdaş değerlere sahip kılınarak modern dünyanın gerektirdiği görünüm ve kazanımlara ulaştırılması öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Bu dönüşümün gereği olarak da Cumhuriyet Döneminin reformist ve inkılapçı kadrosu, radikal hareketlerle kadınlara hukuki bağlamda eşit haklar sağlamışlardır. Bunun yanında, eğitimde, iş hayatında, toplumsal hayatta kadınların erkeklerle eşit haklar sağlaması adına önemli çaba yürütmüşlerdir. Toplumsal, siyasal ve kültürel yöndeki kadın

hakları ile ilgili gelişmeler bu dönemde hızlı, yoğun bir şekilde seyredirken bu iyileşme ve dönüşme ancak uzun vadede gerçekleştirilebilmiştir (Kazgan, 1979).

Cumhuriyet döneminden itibaren Türkiye’de muhtelif alanlarda meydana gelen ya da iradi olarak gerçekleştirilen dönüşümlerde Mustafa Kemal Atatürk’ün rolü yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaşlaşmasını gerçekleştirecek kararları alma ve uygulama noktasında Atatürk azimli ve kararlı bir tutum sergilemiştir. Türk ulusunun küreselleşen dünyaya uyum ve intibakında Atatürk aktif bir rol üstlenerek devletin yeni bir noktaya geçmesinin adeta öncüsü olmuştur (Gökalp, 1950).

Yeni cumhuriyet ideolojisi ve laik yaklaşım kadın hakları noktasındaki zihniyet değişikliğinin değişmesi gerektiğiyle ilgili aşamadan başlamıştır. Dönemin ortaokul düzeyinde okutulmakta olan “Tarih IV” isimli kitapta kadın konusu mevzu bahis konusu edilirken, Osmanlı dönemindeki kadına yönelik mevcut bazı kısıtlayıcı durumlar eleştirilerek, kadının ikinci plana atıldığı ifade edilmiştir. Cumhuriyet yönetiminin oluşturmak istediği ideal kadının nasıl olması ile ilgili anlayış ve yaklaşım gerekli mevzuat düzenlemeleri (Kanun, tüzük vb.) ile bir şablona oturtulmuş, oluşturulan bu fikri alt yapı gazete, dergi, kitap ve sinema kanalıyla Türk toplumuna öğretilmeye çalışılmıştır. Oluşturulan kadın algısı ve görünüşü Türk kadının anne, evlat olarak kendi hanesinde yapması gereken sorumluluklar muhafaza edilirken maarif ve iş yaşamında modern bir görünüm kazanması arzu edilmiştir (Saban, 2021).

Türkiye’de kadınlara tanınan haklara ve bu hakların uygulanma durumuna bakıldığında bu durumun uluslararası bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Zira bu durum, Ortadoğu’daki Müslüman ülkeler için de birer örnek teşkil ederek bu muhiti de ilgilendiren bir konu haline gelmiştir (Bulut ve Güzel, 2017).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, bilhassa Medeni Kanunun kabul edilmesiyle kadınlara sosyal alanda tanınmak istenen haklar, kadının toplumsal alanda aktif bir birey olarak ve hür iradesiyle içinde bulunduğu topluma kendini kabul ettirebilmesi adına çok önemli bir durum arz eder. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilerleyen süreçlerinde, Medeni kanunun kabul edilmesi ile birlikte

kadınlar açısından birçok kazanım sağlanmıştır. Bu kanunun en önemli amacı, kadının korunmak istenilmesidir. Evlilik yaşı, boşanmanın niteliği, miras hakkı ve kadının toplumsal statüsü değiştirilerek bu değişim ve kazanımlar muhafaza edilmek maharetiyle toplumsal gelişme için önemli adımlar atılmıştır (Özdemir, 2019).

Atatürk kadınların erkeklerle eşit bir statüde olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda kadının bu eşitlik halinin zaten olması gerektiği düşüncesini taşımaktaydı. Yapılan yenilik ve değişimler kadınların aslında çok daha önceki dönemlerde kazanmaları gereken haklarıydı. Siyasal alanda kadınlar 1930 tarihinde belediye seçimlerine, 1933 yılında muhtarlık ve köy ihtiyar heyeti seçimlerine, 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur. Kadınlar, 1935 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerinde 18 kadın milletvekili ile TBMM'ye girmeyi başarmışlardır. Nitekim o dönemde İsmet İnönü 5 Aralık 1934 tarihinde yaptığı bir konuşmasında bu hakkın kadınlara bir lütuf olarak verildiğini kimse düşünmemeli ve hiçbir birey bu kanaatte olamaz (Kaymaz,2010).

Mustafa Kemal Atatürk toplumsal ve siyasal alanda gerçekleştirdiği yeniliklerin yanında eğitim alanında kadınlarla erkekler arasında eşitlik sağlanması adına büyük uğraşlar vermiştir. 1924 yılında "Tevhidi Tedrisat Kanunu" ile birlikte eğitim alanında değişikliğe gidilerek okullarda kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmelerinin önü açılmıştır. Başta eğitim olacak şekilde hukuk, iş, siyaset, sosyal yaşam ve aile noktasında Türk kadını eşit haklara sahip olacak şekilde tüm hamleler işe koşulmuştur (Sağ, 2001).

Osmanlı devletinin son dönemlerinde aile hukukunu tedvin amaçlı hazırlanan 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile evlilik ve boşanma noktaları ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Fakat gerçekleştirilen bu düzenlemede vesayet, mal- mülk, nesep ve nafaka konularında düzenleme yapılmamıştı. Cumhuriyet'in ilanıyla beraber 1925 yılında tüm eksikliklerin giderilmesi için yeni bir Türk Medeni Kanununun tertip edilmesi adına komisyon kurulmuştur (Aydın, 2015).

Kurulan bu komisyonun çalışmaları ile İsviçre'den alınan Medeni Kanun 1926 yılında Türk hukuk sisteminin bir parçası haline getirilmiştir. Bu kanunla

beraber aile mallarının yönetiminde ve ölümden sonra servetin dağıtılmasında kadın ile erkek eşit kabul edilmiştir. Evlilik müessesesi hukuki koruma altına alınarak çok eşlilik yasak hale getirilmiştir. Türkiye toplumunda rastlanılan geniş aile tipi yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Aile kurumunda meydana gelen değişim ve dönüşümlerde; tarımda makineleşme, işsizlik, sanayileşme olgusu, göçler, nüfustaki hareketlilik, kentleşme, ulaşım ve iletişim alanındaki hızlı değişimler ve eğitim alanında meydana gelen imkânların artışı etkili olmuştur. Bu değişimler beraberinde evlilik kararlarını, evlilik yaşını, akrabayla evlenme, poligami (çok eşlilik) ve nikâh gibi konuların da değişmesini beraberinde getirmiştir (Canatan, 2013).

Türkiye’de Medeni Kanun ile beraber yürürlüğe konan Borçlar Kanunu da borç ve yükümlülük altına girebilme noktasında erkekle kadın eşitliği sağlayarak kadına ekonomik anlamda önemli bir eşitlik daha sağlamıştır. Türkiye’de 1947 yılında Kadınlar Birliğinin yeniden açılması sonrası özellikle İffet Halim Oğuz’un başyazarlığını yaptığı kadın gazetesi siyasal istek ve söylemleriyle o yıllara ters düşecek hallerde bulunmuştur. Avrupa’da 1960’ların ortasından itibaren hızla artan kimlik hareketleri sonucu kadın hareketleri ikinci bir sürüme geçme mahareti gösterebilmişken Türkiye o dönemde kadın kimliği bağlamında suskunluğunu sürdürmüştür (Yaraman, 2007).

1950 yılında başlayan ve 1970’li yılların ortalarına dek açılan kadın teşekküllerinin birçoğu devlet düzeninin sağlamış olduğu hakları savunarak İslami bir düzene geri dönülmesine karşı çıkmışlardır (Demirdağ,2017).

Türkiye’de 1980 yılında ortaya çıkan askeri darbe ile ortaya boş bir ideolojik alan çıkmıştır. Bu alan, Avrupa’da yükselen feminizmin ikinci dalgasının da etkisiyle kadın hareketinin güçlenerek devam etmesini netice vermiştir (Altınay ve Arat, 2007).

BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren, kadın haklarına ve kadına yönelik ayrımcılıkları reddeden bir perspektifle hazırlanan CEDAW sözleşmesi Türkiye’de de 19 Ocak 1986 tarihinde imzalanarak yürürlüğe alınmıştır (Parlak, 2017).

Türkiye’de 1980’lerden sonra kadın hakları mücadelesinin genel bir ivme kazandığı söylenebilir. 1993 yılında Tansu Çiller Türkiye’de Başbakan olan ilk

kadıdır. 1989 yılında “Kadın Eserleri Kütüphanesi” kurulmuştur. 1987 yılında eşinden şiddet gören bir kadın dayak yediğini ileri sürüp boşanmak istemiş ama bu isteğinin hâkim tarafından boşanmaya yeter sebep olarak görülmemesi üzerine dayanın meşrulaştırılması söylemleriyle protestolar başlamış ve 1990 yılında “Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı” kurulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde başbakanlığa bağlı olan KSGM’ (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü) nine Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aktarılmasına karar verilmiştir. 1966 yılında İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve diğer bazı üniversitelerde kadın araştırma merkezleri kurularak önemli adımlar atılmıştır. Tüm bu yenilikler kadın hareketleri noktasında ciddi atılımlar olduğunu gözler önüne sermektedir (Yaraman, 2007) .

2000’li yılların akabinde kadının mevcut olan haklarındaki değişim sayesinde kamusal alanlarda istihdamın artmasıyla kadınların ekonomik haklarına yönelik problemlere çözümler aranmıştır (Gökçe, 2013).

Kadınların kendi hayatlarını idame ettirebilmeleri için bir gelir mukabilinde çalışması, kadınların toplumda kendilerini daha muktedir hissedip var olmaları adına önemli bir yol açmıştır. Kadının ekonomik bağlamda daha da özgürleşmesi toplumsal hayat içinde kendisine biçilen rollerin dışına çıkmasına vesile olmuştur (Geçer ve Çelik, 2017).

Demokrasi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, Ulu Önder Atatürk tarafından birçok dünya devletinden önce Türk kadınına siyasal katılım hakkı tanınmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında siyasi yeniliklerin yanında toplumsal yeniliklerin de yapılması ile birlikte gerek Uluslararası Sözleşmelerle gerekse de yasal düzenlemelerle Türk toplumu içerisindeki kadının konumunda ve toplumun kadın algısında birçok gelişme yaşanmaya devam etmektedir (Yavuz ve Ertem, 2021).

İlgili Literatür

Sosyal bilgiler dersinde kadın hakları ile ilgili çalışmalara bakıldığında bu konu ile ilgili çok sayıda çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Etkin vatandaş yetiştirmeyi kendine temel amaç edinen sosyal bilgiler, kadın hakları noktasında istenilen hassasiyetin oluşturulmasında önemli bir katkıya sahiptir. Bu gerçekten

hareketle kadın hakları, sorunları, toplumsal cinsiyet, ayrımcılık vb. konular üzerinde çalışmaların yoğunlukla yapılması zaruretini doğurmuştur. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da son dönemlerde kadın hakları ile ilgili önemli kazanımlar hem programda hem de ders kitaplarında yer almıştır.

Yıldız (2012) *“Türkiye’de Kadın Haklarının Siyasi Gelişimi (1923-1950)”* adlı çalışmasında kadın haklarının algılanma ve uygulanma şekillerini ilk dönemlerden günümüze değin geçirdiği aşamaları ifade etmiştir. Kadın haklarının tarihi temelleri bağlamında genel bir çerçeve çizilmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devletinde kadın haklarının özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki yansımaları detaylandırılmıştır. İslamiyet’in kabulünden önceki dünya toplumlarında kadının konumu insani bağlamda istenilen seviyede değildir. Kadına değer verme ve değerli görme noktasında dünya toplumlarının sınıfta kaldığının altı çizilmiştir. Eski Türklerde kadına verilen değerden ve sağlanan saygınlık durumundan bahsedilerek kadın ile erkeğin hemen hemen tüm alanlarda eşit olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun Türk kadını açısından ileriki aşamalarda kazanılacak modern haklara kaynaklık ettiğini ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilanı ve bu durumun sağladığı demokratik ortamla beraber Türkiye Cumhuriyeti, kadın hakları noktasında Atatürk liderliğinde önemli başarılarla imza atmıştır. Çalışmada Osmanlı Devletinde kadının dini nedenlerden dolayı dar bir alana hapsedildiği, yeni kurulan Cumhuriyet rejimiyle birlikte bunun kırıldığı beyan edilmiştir.

Karaaslan (2015) *“19. Yüzyılda Batıda Kadın Hakları Hareketinin Tarihsel Gelişimi”* adlı çalışmasında toplumsal cinsiyet bağlamında Batıda kadının konumu detaylıca irdelenmiştir. Kadın hakları noktasında Batıda hâkim olan iklim incelenmiştir. Batıda 19. Yüzyılda gelişme kaydeden kapitalizm ile birlikte kadınların kendilerine reva görülen evden çıkarak çalışma alanına dâhil olmasıyla birlikte kadınların konum ve haklarında meydana gelen gelişmeler çalışmada ele alınmıştır. Kadınların oy hakkı bağlamında siyasi mücadeleleri ele alınarak, işçi kadınların mücadelelerine değinilmiştir. Bu çalışmada özellikle liberal feminizm ele alınarak öncüleri tarafından yapılan eleştirilere yer verilmiştir.

Fidan (2019) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*” adlı çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarını içerik temelli metin, etkinlik ve görseller bağlamında analiz ederek kadın hakları noktasında zengin bir içerik olmadığı sonucuna ulaşmıştır. 2018 öğretim programında kazanımların kadın hakları bağlamında yetersiz olduğunun altı önemle ve özellikle çizilmiştir. Programda yer alan kazanımların ders kitaplarına yeterince yansıtılmadığını ifade etmiştir.

Özaydınlık (2014) “*Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim*” adlı çalışmasında kadın hakları bağlamında günümüzde birçok gelişmeye rağmen bu konuda hem ülkemizde hem de dünyada oldukça başarılı bir sınavın verilmediğini söyler. Bunun doğal sonucu ise ülkemizde ve dünyada kadına gereken önem ve değerin verilmediği sonucunu rahatlıkla doğurduğunu ve bu bireysel ya da toplumsal anlamdaki soruna birer kuvvetli neşter vurulması gerektiğini beyan eder. Tabi bunun yapılabilmesi için öncelikle bu konuda farkındalık sağlanması gerekmektedir. Öğrencilerin gelecekte etkili ve ideal birer vatandaş olabilmeleri için oluşturulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadınların toplumdaki yeri ve önemine yönelik kazanım, amaçlara yer verildiğinde kadına değer veren bir nesil ve toplum yetişebilir. Burada öğretmenlerin önemi bir hayli yüksektir. Bu açıdan kadınların önemini kavratacak olan öğretmenlerin ve öğretim programlarının kıymetinin yüksek olduğu öneminin altını çizer.

Ataman (1999) “*Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu*” çalışmasında Türkiye’de demokratikleşme ve modernleşme doğrultusunda atılan adımların en önemli simgelerinden birinin kadın kimliği noktasında verilen çabaların oluşturduğunu ifade ederek kadına ve kadın haklarına itina ile yaklaşılmaya başlanıldığının tespitini yapmıştır.

Aktaş ve Özmen (2014) “*Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Kadın İmaji*” adlı çalışmasında, kadın haklarının eğitimde ve derslerde yer alması rol modeller açısından önemli katkılar sağlayacağını söylemektedir. Bu bağlamda öğretim programları ile öğrencilerin zihinlerindeki kadın algısı arasında, bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu da hazırlanan öğretim programlarında kadın haklarına önemle ve özellikle eğilmeyi gerektirmektedir.

Bu çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Kadın haklarının toplumda yerleşip hassas bir duruma ulaşmasının en önemli bir aracı eğitimidir. Hazırlanan ya da hazırlanacak programlarda bu konunun itinayla göz önüne alınmasıyla bu mesele hakkında duyarlılık oluşturulabileceğinin altını çizer.

Öztürk (2020) “*Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadın Hakları*” adlı çalışmasında kadınların cumhuriyetle beraber ekonomi, eğitim, hukuk ve siyasi alanda elde ettikleri kazanımlardan bahsedilmiştir. Bu çalışmada tek parti döneminde kadın hakları ayrı başlık altında analiz edilmiştir. Kadınların siyasi alanda aktif olarak yer alması için bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Tatan, Haçat ve Demir’(2020) in yaptığı “*Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kadın İmajı*” adlı çalışmasında sosyal bilgiler ders kitabında ve öğretim programında kadın ile ilgili açıklamalar, amaçlar ve kazanımlar analiz edilmiştir.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Araştırmada işe koşulan model, evren ve verilerin toplanması ile ilgili çalışmalar açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi benimsenerek oluşturulmuştur. Nitel araştırma süreç bakımından tanımlandığında gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Nitel araştırma işlev bakımından tanımlanırsa bireylerin oluşturdukları anlamları inceleyerek alana özgü açıklama ya da teori geliştirme sürecidir. Nitel araştırmalar olayların ve bağlamların dilini dikkate alır. Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır.

Araştırmanın Veri Kaynakları

Bu araştırmanın evrenini 1968 ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı oluşturmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye’de uygulanan sosyal bilgiler öğretim programlarından 1968 ile 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki kadın haklarının yer durumu incelenmiştir. 4.5.6. ve 7. Sınıf düzeylerinde kadın haklarının öğretim programındaki yeri analiz edilmiştir. Ayrıca 2018 öğretim programındaki kadın haklarının ders kitabına yansımada durumu görseller şeklinde araştırmada kullanılmıştır. Araştırmanın veri kaynakları aşağıda tablo şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 1

Araştırmanın Veri Kaynakları Tablosu

<i>Öğretim Programları</i>	<ol style="list-style-type: none">1. 1968 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı2. 1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı3. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı4. 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı5. 2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
<i>Ders Kitapları</i>	<ol style="list-style-type: none">1. 4. Sınıf Ders Kitabı ve Görselleri2. 5. Sınıf Ders Kitabı ve Görselleri3. 6. Sınıf Ders Kitabı ve Görselleri4. 7. Sınıf Ders Kitabı ve Görselleri

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen, olay ve olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Çünkü dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Son yıllarda yaşanan gelişmeler doküman incelemesi tanımını genişletme ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. “Dokümanlar konusunda geliştirilmiş temel ayırım, yazılı ve görsel/işitsel kaynaklar olmak üzere kendini göstermektedir. Fakat dokümanların geleceğe dair bırakılan izler olarak görülmesi halinde, bugün doküman kavramının çerçevesi giderek belirsizleşen bir alanı oluşturduğu iddia edilebilir. Konunun bu yönü bir tarafa bırakılarak bir sınıflandırma yapmak gerekirse günümüzdeki teknolojik gelişmeler nedeniyle görsel/işitsel kaynakların, önem derecesi bakımından yazılı kaynaklarla eşitlendiğini söylemek mümkündür (Ulutaş, 2017).

Ancak bu çalışmada doküman analizi daha çok yazılı kaynaklar ile yapılmıştır. Doküman analizi yaparken izlenilebilecek bir dizi aşama vardır:

Dokümanlara Ulaşma. Nitel veri analizinin birinci halkasını oluşturur. Burada dokümanlara ulaşmaya başlamadan araştırmacının göz önüne alması gereken bazı sorular vardır. Ne tür dokümanlara ihtiyaç vardır, bu dokümanlar nereden temin edilebilir, bu dokümanlar için kimlere müracaat edilmelidir? Şeklindeki sorulara doyurucu cevaplar bulunmalıdır. Aksi halde çalışmanın amacına ulaşması zor olur. Bu sorulara anlamlı cevaplar bulunması durumunda problem durumunun çözümü için ilk aşama çözüme kavuşturulmuş olur.

Orijinalliği Kontrol Etme. İkinci aşamayı oluşturan bu kısımda elde edilen dokümanların güvenilirliği test edilir. Burada yine araştırmacı tarafından bazı sorular sorulur. Elde edilen kaynaklar birincil kaynaklardan mı, kaynaklar asıllarının aynısı mı, herhangi bir şekilde doküman üzerinde değişiklikler yapılmış mı türünden sorularla dokümanlar üzerinden özgünlük test edilir. Özgünlüğü anlaşılan dokümanların çalışmanın önem atfetmesine yapacağı katkı dikkate alınmalıdır.

Dokümanları Anlama. Doküman analizinin önemli bir aşaması olan ve elde edilen verileri kavramaya yardımcı olan bir aşamadır. Elde edilen verilerin anlaşılma ve çözümlemesine dayanır. Dokümanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar sınıflandırılarak karşılaştırmaya başvurulur. Bu karşılaştırma sonucunda veriler anlamlarına göre kullanılmak üzere veri analizi aşamasında daha da anlamlı hale getirilir.

Veriyi Analiz Etme. Bu aşamada elde edilen dokümanlar çalışmanın amacına uygun olarak içerik analizine tabi tutulur. Analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorileri geliştirme, analiz birimini saptama ve sayısallaştırma alt basamakları ile veri belli bir şablona konulur.

Veriyi Kullanma. İlk dört aşamanın işe koşulmasından sonra eldeki hazır belge ve bulgular artık kullanılabilir. Çalışmanın içeriği böylelikle oluşturulmaya başlanır. Böylelikle doküman analizi son halini almış olur (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Birinci aşamada dokümanlara farklı veri kaynakları kullanılarak (YÖK tez sayfası, dergi park sayfası, birincil kaynaklar vb.) ulaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ferit Melen Kütüphanesi, Gürpınar belediyesi kütüphanesi, Yavuz Selim Ortaokulu kütüphanesi aktif olarak kullanılmıştır. İkinci aşama için çalışmada kullanılan dokümanlar belli bir tasnife tabi tutularak gruplandırılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler; kitaplar, dergi park kaynakları, yök tez kaynakları başlıkları altında tasnif edilmiştir. Üçüncü aşamada araştırma problemi dikkate alınarak kaynaklar anlaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek çalışmanın amacına uygun hale getirilmiştir. En son aşamada ise çalışmanın temasına denk gelecek şekilde kullanılmıştır.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorum

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular

1967- 1968 eğitim ve öğretim yılında bakanlık nezdinde oluşturulan uygulayıcı, yönetici, eğitimci ve işin uzmanlarından teşekkül ettirilen bir komisyonda 1962 tarihli ilkokul programı taslağı üzerinde çalışılmak suretiyle “Geliştirilmiş İlkokul Program Taslağı” hazırlanmıştır. Daha sonra 25-30 Nisan 1968 tarihleri aralığında (İlkokul Programlarını Değerlendirme Semineri) 1968 programı incelenip, bunu takiben bazı değişiklikler yapılarak 1 Temmuz 1968 gün ve 171 sayılı karar ile kabul edilmiştir (Tazebay ve diğerleri 2000).

Tablo 2

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Amaçlar Kısımında Kadın Hakları

<i>Amaçlar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Bütün çalışmalarını demokratik yaşamın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.• İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülülikle karşılamaları gerektiğini benimserler.
----------------	---

Tablo 1 analiz edildiğinde 1968 programının amaçlar kısmında genel olarak birey kavramı ele alınarak hak bağlamında erkek-kadın ayırımına gidilmemiştir. Bireylerin demokratik yaşamın kurallarına göre yaşamlarını oluşturmalarının hedeflenmesi hak açısından oldukça önemli bir amaç ilkesidir. Demokrasinin en temel noktası hak ve hukukun üstünlüğüdür. Erkeğin olduğu kadar kadının da hakları demokrasinin en önemli bileşenlerdendir. Kadın da birey olarak toplumsal ve siyasal yaşamda yer alması gerçeğine dayanarak amaçlarda belirtilen hususlardan hareketle kadın haklarına amaçlar bölümünde dolaylı şekilde değinilmiştir.

Tablo 3

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Açıklamalar Kısımında Kadın Hakları

Açıklamalar	<ul style="list-style-type: none">• Sosyal bilgiler dersi her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini, birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir.”• Öğretmen fertlerin yeteneklerine uygun bir işe ve mesleğe sahip olmalarını önemle belirtmelidir (...).
-------------	--

Tablo 2’deki bilgiler analiz edildiğinde, doğrudan kadın hakları ile ilgili bir ibarenin bulunmadığı görülmektedir. Ancak açıklamalardan da anlaşılacağı üzere herhangi bir cinsiyet ayrımını çağrıştıracak bir ibarenin bulunmadığı ve (erkek ya da kadın) genel olarak birey kavramının merkeze alındığı görülmektedir. Açıklama kısmında işbirliğine önem verme, görüş ve düşüncelere saygı gösterme, başarıları takdir etme gibi noktalarda sadece bir kesimi ele almayıp, genel olarak bir çerçeve çizilmesi kadın haklarına ve özgürlüklerine işaret edildiğini göstermektedir. Öğretmenin bireylerin yeteneklerine göre mesleki tercihte bulunma, meslek sahibi olma gibi noktalara yönlendirmesi aynı zamanda hem erkek hem de kadın hakkıdır.

Tablo 4

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. Sınıf Bazında Kadın Hakları

4. Sınıf	<ul style="list-style-type: none">• ÜNİTE 1: İLİMİZ VE BÖLGEMİZ• İlimizin Yönetimi• <i>Vatandaşların il yönetimine katılması</i>• <i>İlçe yönetimi ve ilçenin örgütlenmesi</i>• <i>Vatandaşların belediye seçimlerine katılması</i>
----------	---

4.sınıf ilkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programının 1. Ünitesinde “İlimizin Yönetimi” başlığı altında;

- *“Vatandaşların il yönetimine katılması”*
- *“İlçe yönetimi ve ilçenin örgütlenmesi”*

- “*Vatandaşların belediye seçimlerine katılması*”

Bu alt başlıklarda genel olarak siyasi faaliyetlerde bulunma hakkında bahsedilmesi ve burada kadın erkek ayrımına gidilmemesi gösteriyor ki dolaylı yoldan kadının siyasi hakkından bahsedilmiştir. İl, ilçe ve belediye seçimlerine katılım kadının da siyasi hakkıdır. Saltanatın kaldırılmasından sonra meydana gelen demokratik gelişmelerle kadınlar özellikle siyasi alanda haklarını kullanarak etkili olmaya başlamışlardır. Seçimlere katılım ve örgütlenme hakkının programda yer alması dönemin şartları açısından kadın hakları bağlamında oldukça önemli göstergelerdir.

Tablo 5

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Bazında Kadın Hakları

5. Sınıf	<ul style="list-style-type: none"> • ÜNİTE 6: CUMHURİYETİMİZ • Devrimlerimiz (hukuk) • Yurttaşların devlete karşı görevleri (seçim hakkı) • İşimizde ve mesleğimizde başarılı olmanın yolları (herkesin bir mesleğe sahip olması)
----------	---

Tablo 4’e göre 5. Sınıf ilkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Ünitenin cumhuriyetimiz olduğu görülmektedir. Bu ünitenin içerik/açıklamalarının “A” ve “B” kısımlarında;

- “*Mudanya mütarekesi ve Lozan barışı (Bu arada saltanatın kaldırılması bir okuma parçası şeklinde işlenecektir.)*”
- “*Cumhuriyetin ilanı*”
- “*Devrimlerimiz (“Devrimlerimizin önemi üzerinde durulacak, halifeliğin kaldırılması bir okuma parçasıyla işlenecek, din ve devlet işlerinin ayrılması, hukukta, kılıkta, ölçülerde, harfte ve ekonomi alanında yapılan devrimlere ana çizgileriyle yer verilecektir.”)*”.

Burada yapılan açıklamalardan hareketle kadın haklarına temas eden noktaların olduğu görülmektedir. Zira saltanatın kaldırılması demokratik hakların kazanımları açısından oldukça önemli bir inkılapdır. Hukukta ve kılık, kıyafette yapılan devrimlere yer verilmesi olması gereken aşamalar olarak belirlenmiştir.

Bu aşamaların konu başlıklarında kadın haklarına bakan yönler vardır. Kadın saltanatın kaldırılmasından sonra siyasal haklarına kavuşmuştur. Hukukta bilhassa medeni kanunun kabul edilişiyle birlikte kadınların önemli hakları olmuştur. Erkekle kadının bazı noktalarda eşitliğinin sağlanması gibi siyasi ve sosyal alanlarda kadın haklarına doğrudan da olmasa dolaylı şekilde değinilmiştir. Aynı ünitenin (5. Sınıf 6. Ünite) “D” ve “İ” kısımlarında bahsedilen;

- *“Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve demokrasi” (kısaca bahsedilecektir.)*
- *“Yurttaşların devlete karşı ödevleri” (kanunlara uymak, vergi vermek, seçim hakkını kullanmak)*
- *“Meslek seçimi” (Herkesin bir mesleğe sahip olması ve her mesleğin şerefli olduğunun önemi üzerinde durulacaktır.)*

5. sınıfta yer alan 6. Ünitenin alt başlıklarındaki açıklamaların bazılarında doğrudan, bazısında ise dolaylı yönden kadın haklarına vurguda bulunulmuştur. Türkiye’de çok partili siyasi yaşamdan bahsedilmesinin arka planında demokratik haklara erişmenin bir göstergesi olarak sunulmuştur. Cumhuriyetle birlikte kadınlar siyasi, sosyal, ekonomik haklar bakımından oldukça kıymetli kazanımlar elde etmiştir.

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular

50 amaç ve 45 açıklamayla detaylı bir program olma özelliğini barındıran ve 1969 yılında hazırlanarak Tebliğler Dergisinde yayımlanan bir program olmasına rağmen ülke genelinde uygulanması zaman almıştır (MEB, 1973).

Daha önceki programlarda tarih, coğrafya ve yurt bilgisi şeklinde ayrı disiplinler bağlamında işlenen sosyal bilgilere ait konu veya konular 1962 yılında Toplum ve Ülke İncelemeleri başlığı altında toplanmış 1968 yılında ise Sosyal Bilgiler olarak programlardaki yerini almıştır. Türkiye’de ortaokul bazında, sosyal bilgiler dersinin okutulması 1973 yılında gerçekleşmeye başlamıştır. Ortaokullarda okutulacak olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 1969 yılında hazırlanarak Tebliğler Dergisinde yayımlanmış, 1973 yılına gelinceye kadar pilot

uygulamaya tabi tutulmuştur. Sonrasında ülke genelindeki okullarda okutulmaya başlanmıştır.

Tablo 6

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Amaçlar Kısımında Kadın Hakları

<i>Amaçlar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Ailelerine, milletine, yurduna, Türk inkılaplarına ve anayasamızın başlangıç bölümünde ifade edilen milli ülkülerimize bağlı, çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler.• İçinde yaşadığı fizik ve sosyal çevrenin şartları ve imkânları hakkında bilgi ve anlayış sahibi olurlar.• Bilimin ve teknik gelişmelerin insan hayatındaki etkilerini kavrar, kâşiflere ve bilim adamlarına karşı sevgi ve saygı duyarlar.
----------------	--

Türkiye’de ilk defa 1968 yılında Sosyal Bilgiler adıyla uygulanan toplu öğretim anlayışının benimsenmesiyle ilköğretim programındaki açıklamalar ve bu programdaki açıklamaların çoğu birbiriyle örtüşmektedir.

Amaçlar başlığı altında “iyi bir vatandaş”, “mükemmel bir insan” olmadan bahsedilmesi, “araştırmacı” vb. sıfatların kullanılması ve erkek-kadın ayrımının ifade edilmemesi dolaylı olarak kadınların da bu haklara ve imkânlarla sahip olduğunu göstermesi açısından önemli ifadelerdir. Örneğin; araştırmacı kelimesinin kullanılması kadınlarında bilim ve eğitim faaliyetlerinde bulunması manasını doğurmaktadır. Bu da araştırmacı kişilik özelliğinin erkeklere has bir durum olmadığı anlamını ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 7

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Açıklamalar Kısımında Kadın Hakları

<i>Açıklamalar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Sosyal bilgiler dersi her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini, birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir.• Bu ders öğrencilere öğretilirken özellikle, bugünkü insan ve toplum hayatının zamanla değiştiği kavratılmalıdır. Öğretmen çocukların gittikçe büyümekte, ihtiyaçlarının ve yaşayışlarının değişmekte olduğuna, doğumlar, evlenmeler vb. konularda aile hayatı kavratılmalıdır.• Öğretmen her fırsattan yararlanarak Türklerin tarihte oynadıkları rolü belirtmeli, askerlik, idare, hukuk, ilim, fen ve sanat
--------------------	---

	alanlarında başka milletlere örnek olduklarını göstermelidir.
--	---

Açıklamalar bölümünde kadın haklarına işaret eden tabirlerin olduğu görülmektedir. “Türklerin tarihte oynadıkları rolü belirtmeli, askerlik, idare, hukuk, ilim, fen ve sanat alanlarında başka milletlere örnek olduklarını göstermelidir.” Açıklamaları Türklerde özellikle idari ve siyasi hayatta kadınların da hükümdarla birlikte devlet yönetiminde yer aldığı açıklanması, kadın haklarına ilk Türk devletlerindeki mevcut uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir.

Tablo 8

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları

6. Sınıf	<ol style="list-style-type: none"> 1.Ünite: Günlerimiz Nerelerde ve Nasıl Geçiyor. 2.Ünite: Köyümüz, Şehir ve Kasabamız Nasıl Bir Yerdedir? 3.Ünite: Türkiye'nin Neresindeyiz? 4.Ünite: Yurdumuzda Bizden Önce Kimler, Nasıl Yaşamışlardır? 5.Ünite: Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu 6.Ünite: Orta Çağ'da Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu
----------	---

1973 tarihli ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf ünitelerinde ve ünitelerin konu başlıklarında kadın haklarıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 9

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları

7. Sınıf	<ol style="list-style-type: none"> 1.Ünite: Orta Çağ'da İslamıktan Önce Başlıca Türk Devletleri ve Uygarlıkları 2.Ünite: İslamık Nerede ve Nasıl Doğdu, Nerelere ve Nasıl Yayıldı? 3.Ünite: Müslüman Türk Devletleri 4.Ünite: 10. Yüzyıldan Sonra Anadolu 5.Ünite: Yeni Bir Çağ Başlıyor 6.Ünite: Osmanlıların Yükselme Devri 7.Ünite: Avrupa'nın Büyük ve Önemli Bölgeleri 8.Ünite: Osmanlının Duraklama ve Gerileme Devirleri 9.Ünite: Komşu Devletler ve Bunlarla İlişkilerimiz 10.Ünite: Dünyada Daha Birçok Ülkeler ve Milletler Var
----------	---

1973 tarihli ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. Sınıf ünitelerinde ve ünitelerin konu başlıklarında kadın haklarıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 10

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 8. Sınıf Ünitelerinde Kadın Hakları

8. Sınıf	1.Ünite: Demokrasi Nedir ve Türkiye’de Demokrasi 2.Ünite: 19.ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluğun Yıkılması ve Başlıca Dünya Olayları 3.Ünite: Yeni Türkiye Devletinin Kurulması
----------	--

Aynı öğretim programın 8. Sınıf ünitelerinde kadın haklarına değinen konu başlıkları vardır. 8. Sınıfın 1. Ünitesinde “Demokrasi Nedir ve Türkiye’de Demokrasi” başlığının “A” ve “C” alt kısımlarında kadın haklarına değinilmiştir. Demokrasinin tarihçesi alt başlığında demokrasinin tanımı ve demokrasi anlayışından bahsedilmesi, ayrıca demokrasinin bazı ilkelerinden bahsedilmesi özellikle demokrasinin eşitlik ilkesi bağlamında kadın haklarına önemli bir işarettir.

Devletin yasama görevi alt başlığı altında milletvekili seçilmenin şartları, seçim ve seçim dönemleri, millet meclisinde siyasi partiler şeklinde bahsedilen konu başlığında kadınların da siyasi hayata yönelik haklara sahip olduğu ifade edilmiştir. Doğrudan kadın haklarına çok fazla değinilmemiş olsa da bazı alt başlıklarda bu konudan bahsedilmiştir.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular

Türkiye’de meydana gelen bazı önemli gelişmelerden sosyal bilgiler öğretim programı da nasibini almıştır. 28 Şubat’ta meydana gelen süreç ile birlikte sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiştir. Bu sebep veya sebeplerden dolayı ilköğretim programlarında belli başlı düzenlemelere gidilmiştir. Bu nedenle 6. Ve 7. Sınıflarda ders olarak verilen Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri ilga edilerek yerine tekrar Sosyal Bilgiler dersi ikame edilmiştir. Böylece Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim 4-5-6 ve 7. Sınıflarda okutulması gerektiğine

karar verilmiştir.1998 tarihli SBDÖP' de 34 amaç ve 43 açıklama yer almaktadır (MEB, 1998)

Tablo 11

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Amaçlar Kısmında Kadın Hakları

<i>Amaçlar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, yuvanın saadetini gerçekleştirmedeki hizmet duygularını geliştirirler.”• Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.• İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörülükle karşılamaları gerektiğini benimserler.
----------------	---

Tablo 10 incelendiğinde kadın haklarına yönelik doğrudan herhangi bir kazanıma yer verilmemiştir. Hak, sorumluluk ve görev açıklamaları birey kavramı üzerinden ele alınarak kazanımlar belirlenmiştir. Bu kazanımlarda görev, sorumluluk, saygı, inanış, hoşgörü vb. ifadelerin yer alması ve bunun merkezine “İnsan” sözcüğünün alınması kadın haklarına işaret eden önemli açıklamalardır.

Tablo 12

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Açıklamalar Kısmında Kadın Hakları

<i>Açıklamalar</i>	<ul style="list-style-type: none">• Sosyal bilgiler dersi her şeyden önce topluluk halinde yaşayan insanların saygı, sevgi ve anlayış duyguları içinde işbirliği yapmalarını ve birbirlerinin görüş ve fikirlerine saygı göstermelerini, birbirlerinin başarılarını takdir etmelerini benimsetmelidir.• Öğretmen fertlerin yeteneklerine uygun bir işe ve mesleğe sahip olmalarını önemle belirtmelidir(...)
--------------------	---

Tablo 11'e bakıldığında 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının kadın hakları ile ilişkilendirilen açıklamalar kısmında kadın haklarına doğrudan bakan herhangi bir ifade yoktur.

Tablo 13

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler Kısmında Kadın Hakları

4. Sınıf	<ul style="list-style-type: none"> • ÜNİTE 1: Yaşadığımız Yer <p>Aile, okul ve toplum hayatı (Aile hayatı (ailede belli başlı kurallara uyma, aile fertleri arasında sevgi, saygı, bağlılık, ailede dayanışma ve iş bölümü))</p>
----------	---

4.Sınıf “Yaşadığımız Yer” ünitesinde kadın haklarının önemine aile, okul ve toplum konu başlıklarında dolaylı olarak değinilmiştir. Kadının, aile kurumu açısından hayati önem taşıdığı gerçeğinden hareketle kadın haklarına dolaylı yollardan işaretlerin olduğu söylenebilir.

Tablo 14

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Üniteler Kısımında Kadın Hakları

5. Sınıf	<ul style="list-style-type: none"> • ÜNİTE 4: Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk? <p>Türk inkılabı ve önemi Çağdaşlaşma ve uygarlık, hukuk alanında inkılap (Türk medeni kanunu) eğitim ve kültür alanında inkılap (karma eğitim) Okuma parçası: Türk kadının tarihteki yeri</p>
----------	---

5.sınıf “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesinde ülkemizde çağdaşlaşma ile birlikte hukuk, eğitim ve kültür alanlarında yapılan köklü değişikliklere değinilmiştir. “Türk Kadının Tarihteki Yeri” adlı okuma parçasına, ders kitabında yer verilmesi kadın haklarına değinmenin somut örneklerdendir.

Tablo 15

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

6. Sınıf	<ul style="list-style-type: none"> • ÜNİTE 1: DEMOKRATİK HAYAT <ul style="list-style-type: none"> • Demokrasinin temel ilkeleri • Demokraside kamuoyu ve basının önemi • Meslek ve meslek seçimi • Devlet ve vatandaş ilişkisi
----------	---

6.sınıfın 1. Ünitesinde demokratik hayatın merkeze alınarak temel ilkelerinden bahsedilmesi kadın hakları açısından önem taşır. Kadının da bir birey olarak demokratik yaklaşımın eşitlik ilkesi gereği erkeklerle aynı haklara

sahip olduğu manası anlaşılmaktadır. Ayrıca meslek ve meslek seçiminde kadın ile erkek eşittir.

Tablo 16

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

7.Sınıf	<ul style="list-style-type: none">• ÜNİTE 5: 19 VE 20. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ• 1. Ve 2. Meşrutiyet dönemleri ve özellikleri
---------	---

7. sınıfta ise 5. Ünite bağlamında Meşrutiyet Döneminden bahsedildiği görülmektedir. Meşrutiyet Döneminde kadın hakları alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu konu başlığı altında kadın haklarına yönelik bazı önemli işaretler bulunabilir.

Tablo 17

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülük İle İlişkilendirme Boyutunda Kadın Hakları

Atatürkçülük Konuları	<ul style="list-style-type: none">• KADININ TÜRK TOPLUMUNDAKİ YERİ• Türk kadın hakları ve aile hayatı• Türk kadınının tarihteki yeri• Milli Eğitim sisteminin gözeteceği esaslar• Karma eğitim
-----------------------	--

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yapılan önemli değişikliklerden biri Atatürkçülük konularının eklenmesidir. Atatürkçülük konuları ile ilişkilendirmenin yapıldığı alanda;

- Türk kadın hakları ve aile hayatı
- Türk kadınının tarihteki yeri
- Milli Eğitim sisteminin gözeteceği esaslar
- Karma eğitim

Gibi alt başlıklara ver verilmesi kadın hakları bağlamında oldukça önemli somut göstergelerdir. Bu alt başlıklarda kadın haklarına doğrudan yer verildiği görülmektedir.

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular

Türkiye’de 2005 yılından itibaren Sosyal Bilgiler Öğretim Programında önemli değişikliklere gidilmiştir. 2005 yılından itibaren Sosyal Bilgiler Öğretim Programı yapılandırıcılık anlayışı çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 17 amaç ve 14 açıklama yer almaktadır (MEB, 2005).

Tablo 18

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 4. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
4. Sınıf	Birey ve Toplum	Kendimi tanıyorum	Bireysel farklılıkları tanır ve kabul eder
	Gruplar Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmî kurum ve grupları fark eder.

2005 tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programına ait tablo 4 analiz edildiğinde temel demokratik değerlere ve insan haklarına atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu atıf birey kavramı üzerinden temellendirilmiştir. Programın temel yaklaşım boyutunda ise bireylerin haklarını bilmeleri ve bunu kullanmaları istenmektedir. Kadın da bu mananın şemsiyesi altında yer almaktadır. Sorumluluklarını yerine getiren, toplumsal sorunlara karşı hassas olan bireyler yetiştirmenin önemine değinilmiştir. Kadın da bu noktada erkekle denktir.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında genel amaçlar kısmında demokratik değerle donanmış, haklarını bilen ve kullanan, tüm bireylerin eşit olduğunu kabul eden, her mesleğin önemine inanan, sorunların çözümünde aktif rol alan, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara, sorunlara duyarlılıkla yaklaşan bireylerin yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Demokratik ve hukuk devleti olmanın gereği olarak hak kavramı kullanımının ön plana çıkarılması ve eşitlik söylemi kadınları da kapsar.

4. sınıfta “Kendimi Tanıyorum” ünitesinde bulunan kazanımın içeriğinde insan farklılıklarına örnekler verildiğini görmekteyiz. Bu kazanımda farklılıklara saygı gösterilmesinin dolaylı yoldan kadına ve kadın haklarına da gösterilmesi gerektiğini ifade eder.

Aynı şekilde “Hep Birlikte” ünitesinde sosyal örgütlere, kurumlara ve gruplara yönelik katılım hakkından bahsedilmesi bu hakkın kadınlar açısından geçerli olduğunu gösterir.

Tablo 19

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 5. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
5. Sınıf	Kültür Miras	Adım Adım Türkiye	Kanıt kullanarak Atatürk inkılablarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.
	Üretim Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlere ilişkin meslekleri belirler.

5. sınıfta “Adım Adım Türkiye” ünitesinde bulunan kazanımda inkılabların getirdiği değişim ve dönüşümden bahsedilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile yapılan inkılablarla kadın haklarıyla ilgili önemli değişimlere imza atılmıştır.

5. sınıf kazanımlarında Atatürk’ün kadınlara sağladığı sosyal ve siyasal haklar kanıt gösterilerek kadınların Cumhuriyetle birlikte elde ettikleri haklar ve Türk kadınının günümüz toplumundaki, sosyal konumunun yeri ve önemi örneklerle açıklanmıştır.

Tablo 20

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
6. Sınıf	Güç Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.

6. sınıfta “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde Türk tarihinde kadının konumu, kadın haklarının gelişim süreci incelenerek kadının haklarının önemi ve yeri doğrudan kazanım bağlamında ifade edilmiştir.

Tablo 21

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım
7. Sınıf	Üretim Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekî tercihlerine yönelik planlama yapar.

7. sınıfta “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde ise bireylerin farklı meslekleri tanıyarak ilgi ve becerileri doğrultusunda tercih yapmalarından bahsedilmiştir. Cinsiyet belirten bir kavramın kullanılmamış olması dolaylı yoldan kadın haklarına işaret edildiğini göstermektedir.

Tablo 22

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Atatürkçülükle İlişkilendirme Boyutunda Kadın Hakları

<i>Atatürkçülük Konuları</i>	<p>Türk kadınının toplumdaki yeri (4. ve 6.sınıf).</p> <ul style="list-style-type: none">• Türk kadınının toplumdaki yeri ve Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önem (5.sınıf).• Atatürk'ün millî eğitim konusundaki düşünceleri/uygulamaları.
------------------------------	---

Atatürkçülük konularının içeriğinde 4. ve 6. sınıfta Türk kadınının Kurtuluş Savaşı'ndaki yeri ve önemi örnekler verilerek doğrudan ele alınmaktadır. Ayrıca milli eğitimin temel ilkelerinden olan karma eğitim ilkesine yer verilmesi kadının da aynı erkek gibi aynı şartlar dâhilinde eğitim alma hakkını gösterir.

2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kadın Haklarına İlişkin Bulgular

Programların esnek ve gelişmeye açıklık özelliği, Sosyal Bilgiler Öğretim Programının da sürekli olarak güncellemelere tabi tutulmasını gerekli kılmıştır. Türkiye’de 4+4+4 eğitim sisteminin kabulü, bilim teknoloji alanındaki gelişmeler ve uluslararası alanda meydana gelen değişimler beraberinde 2005 SBDÖP’ ün güncellenme ihtiyacını ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaca yönelik olarak 2015 SBDÖP hazırlanmış fakat Tebliğler Dergisinde yayımlanmamış ve uygulamaya da konulmamıştır. 2015 SBDÖP Uygulanmamış fakat 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına önemli bir veri kaynağı olmuştur. 2018 SBDÖP da 18 amaç ve 10 açıklama yer almaktadır. Bunun yanı sıra her sınıf düzeyinde kazanımlar sıralanmıştır (MEB, 2018).

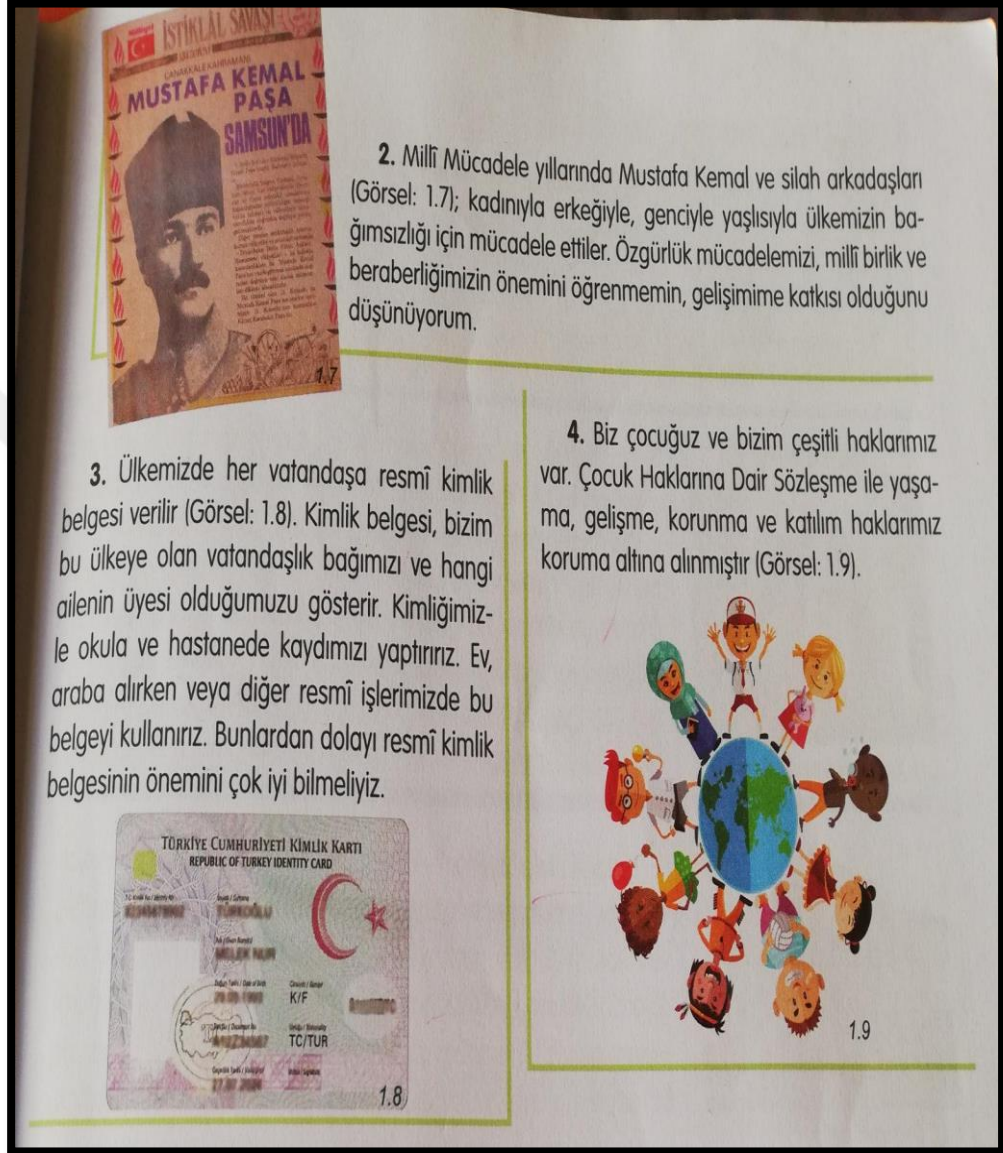
Tablo 23

2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Ünite	Kazanım
4. Sınıf	Herkesin Bir Kimliği Var	Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.
	Kültür ve Miras	Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele’nin önemini kavrar.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın ile ilişkilendirilen özel amaçlar boyutunda bireylerin “*Yasalar önünde cinsiyet ayrımı olmadan herkesin eşit olduğu, çalışmanın ve her mesleğin önemli olduğu, toplumsal sorunlara duyarlılık göstererek, çözümü için görüş belirtmeleri*” şeklinde aktif olmaları hedeflenmektedir. Burada geçen ifadelerde cinsiyet ayrımını çağrıştıracak ifadelerin olmaması, eşitliğe atıfta bulunulması hak açısından değer taşıyan cümlelerdir. Kadınların da meslek seçiminde bulunması, toplumsal sorunlara duyarlı olması gibi noktalarda eşitliğin olduğu öğretim programından anlaşılmaktadır.

4. sınıfta yer alan “Herkesin Bir Kimliği Var” ünitesinde toplumdaki tüm fertlerin eşit olarak kadın-erkek vatandaşlık noktasında eşit oldukları ön plana çıkarılmıştır.

Görsel 1. 4. Sınıf Ders Kitabında Kimlik Bağlamında Kadın Hakları

Görsel 1 incelendiğinde kadınların vatandaşlık bağlamında aynı erkek gibi kimlik ve kişiliğe sahip olarak sağlık ve eğitim hakkına kolaylıkla erişim sağlayabileceği vurgulanmıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde kadınların da aktif olarak vatanın kurtuluşunda yer almalarından bahsedilmesi kadının değeri açısından önemli birer mesajdır.

Görsel 2. 4. Sınıfta Sosyal Bilgilerin Kadın Hakları Açısından Önemi

4. sınıfa ait yukarıdaki görsel analiz edildiğinde Sosyal Bilgiler dersinin etkin ve ideal vatandaş oluşturmadaki önemine değinilmiştir. Ayrıca hak ve sorumlulukların farkına varma, insan haklarına yönelik farkındalık oluşturmadaki önemine vurguda bulunulmuştur. İnsan haklarının önemli bir bölümünü kadın hakları oluşturmaktadır.

Millî takımımızın oyuncuları kazandıkları başarıyla bedensel engelliğin bir eksiklik değil sadece farklılık olduğunu göstermiş oldular. Onlar yaşadıkları olumsuzluklara rağmen en büyük tutkuları olan futboldan vazgeçmediler. İnançlı ve azimli çalışmalarının sonunda zafere ulaşarak ülkemize büyük bir sevinç ve gurur yaşattılar. En önemlisi de engelli insanların moralini yükseltip onlara özgüven aşıladılar. Bu nedenle hepimiz onlara teşekkür etmeliyiz. Ayrıca onların ve bütün engellilerin farklılıklarına saygılı olmalıyız.

Farklılıklar ve Birliktelikler

*Elbette hepimizin farklı bir yanı var
Birlikte yaşadığımız bir dünyada
Hepimiz farklı yerlerde yaşasak da
Birbirimize karşı duyduğumuz bir saygı var.*

*Düşünceler, ırklar, diller
Bizi birbirimizden ayıran özellikler
Tek bir ortak yanımız
Bizim insan olmamız.*

*Birlikte güvendeyiz hepimiz
Farklılıklarla anlaşılıyor özelliklerimiz
Bir güç olursak eğer
Her işi yapabiliriz beraber.*

*Neden el ele tutuşmayalım
Önümüzdeki engel farklılıklarımız olamaz
Hadi beraber olalım yine
Hep birlikteyiz bunu unutmayalım.*

Elif ŞAHNA

• Şiire göre farklı ve ortak yanlarımız nelerdir?
• Şair, insanlardan neler istemektedir?
• Bireylerin farklı özelliklere sahip olmalarının sağladığı faydalar neler olabilir?

Yapınız

Aşağıda farklılıklara saygının çeşitli tanımları verilmiştir. Siz de bu konuyla ilgili iki tanım yapınız ve noktalı yerlere yazınız.

Farklılıklara saygı: Farklılıkları zenginlik olarak görebilmektir.

Farklılıklara saygı: İnsanı doğuştan gelen değerlerine göre kabullenmektir.

Farklılıklara saygı: Herkesin kendi doğrularını yaşadığının farkında olmaktır.

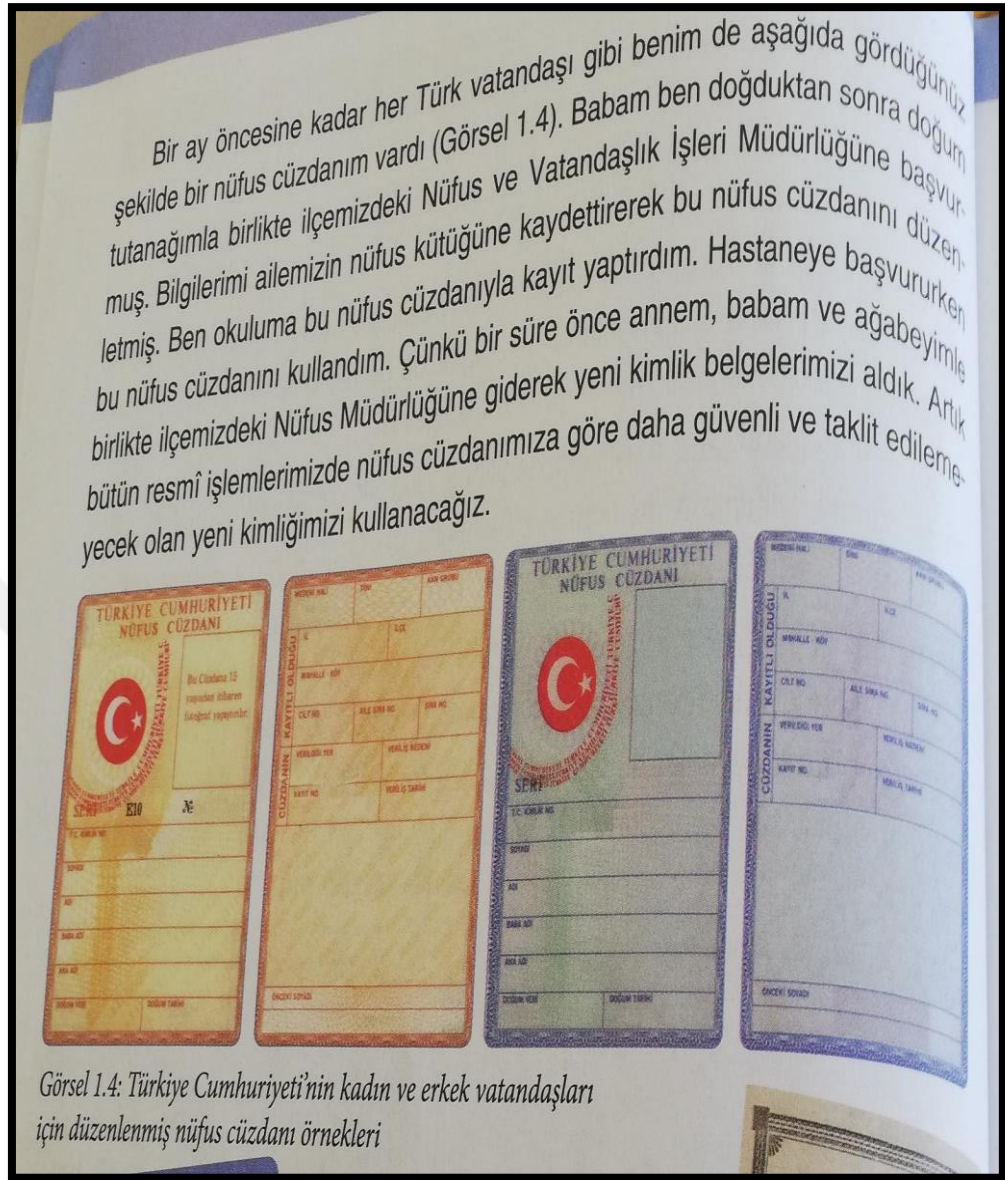
Farklılıklara saygı:

Farklılıklara saygı:

30

Görsel 3. 4. Sınıf Ders Kitabında Farklılıklara Saygı Bağlamında Kadın Hakları

Görsel 3 incelendiğinde insan kavramının üst kimlik olarak işlendiği, farklılıkların birer zenginlik olduğu ifade edilmiştir. Cinsiyet farklılıkları da birer zenginliktir. Bu noktada yukarıdaki görselde farklılık temasında kadın hakları noktasında önemli mesajlar yer almaktadır.

Görsel 4. 4. Sınıf Ders Kitabında Nüfus Cüzdanı Görselinde Kadın Hakları

Nüfus cüzdanı görsellerinin yan yana konulması, kişilerin vatandaşlık ve kimliğe sahip olma noktasında eşitliğin olduğunu göstermesi açısından oldukça önemli bir görsel ve mesajdır.

Tablo 24

2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 5. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Ünite	Kazanım
5. Sınıf	Etkin Vatandaşlık	Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.

Bilim Teknoloji ve Toplum	Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.
---------------------------	--

Ortaokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında hak kavramından genel olarak bahsedilmiştir. Cinsiyet farklılığını çağrıştıracak bir ibare yoktur.

5. sınıf kazanımlarından olan katılım ve düşünce özgürlüğü hakkının kullanılması erkek ve kadın temelinde ele alınmıştır. Kadının da katılım ve düşünce özgürlüğü hakkını etkin vatandaşlık bağlamında aktif olarak kullanabilmesi Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın haklarına yönelik önemli noktalardır.

SIRA SİZDE

Bilim insanları hakkında verilenleri okuyunuz, soruyu cevaplayınız.

Charles Messier (Çarlis Mesyer), sabır ve dikkat gerektiren çalışmasıyla gök bilimcilerin doğru gözlem yapmasını kolaylaştırdı. Günümüzde amatör gök bilimciler, her yıl Messier Maratonu adlı gökyüzü etkinliği düzenliyorlar. Onun listesindeki bulutsuları ve yıldız kümelerini tek bir gecede gözlemlemeye çalışıyorlar.

4.22: Bilim Çocuk Dergisi, Sayı: 230, s. 9

4.23: Dilhan Eryurt (1926-2012)

İstanbul Üniversitesi'nde Astronomi bölümünü bitirdi. Yurt içinde ve yurt dışında pek çok üniversitede bilimsel araştırmalar yaptı. 1959'da araştırmalarını hızlandırmak için kısa zamanda bilgisayar programı yazmayı öğrendi. 1969'da Amerikan Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA) Ay'a yolculuk projesine katkı yaptı. Ülkemizde gözlemevlerinin kurulması ve gökbilim eğitimi veren okulların açılması için çaba sarf etti (Görsel: 4.23).

Bilim Çocuk dergisi, Sayı: 246, s. 9

Bilim insanının özelliklerini aşağıya yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 5. 5. Sınıf Bilim İnsanları Konu Başlığında Kadın Hakları

Yukarıdaki görsel 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı bilim insanları ve ortak özellikleri konu başlığında sunulmuştur. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

114. Sayfada “Dilhan Eryurt” adlı kadın bilim insanının hem ulusal hem de uluslararası alanda yaptığı çalışmalardan bahsedilmiştir. Ayrıca Marie Curie adlı kadın bilim insanının örnek olarak sunulması kadın ve hakları noktasında önemli mesajlar sunmaktadır.

1. Konu Dersimiz: Sosyal Bilgiler

Anahtar Sözcükler
Etkin vatandaş, sorumluluk

Başlarken
Bir konuda neler yapılacağıyla ilgili karar verme sürecine katılmamız, alınan kararların uygulanmasında rol almamız veya sorumluluklarımızı yerine getirmemiz etkin vatandaş olduğumuzu gösterir.

 1.1 1.2 1.3

Sizce evde, okulda ve ülkemizde (Görseller: 1.1, 1.2, 1.3) neler yapılırsa etkin vatandaş olunur?

Lale Öğretmen, 4. sınıfın son Sosyal Bilgiler dersinde aşağıdaki açıklamayı yapmıştı:
“Çocuklar, bir ders yılı daha sonra erdi. İlkokulda öğrendiğiniz bilgiler ve kazandığınız beceriler, ortaokulda işinize çok yarayacak. Umarım iyi bir tatil geçirirsiniz. Gezmek, dinlenmek hepinizin hakkı ama kitap okumayı ve öğrendiklerinizi tekrar etmeyi unutmayın.”

Kağan, öğretmenin açıklamalarına uyarak yaz tatilinde derslerinin tekrarını yaptı ve bilgilerini güncel tutmaya çalıştı. Tatil bitip ortaokula başladığı ilk gün Kağan, Sosyal Bilgiler dersinde arkadaşlarına şunları söyledi (Görsel: 1.4):

“Arkadaşlar, yaz tatilinde 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabımı tekrar gözden geçirdim. Bu derste öğrendiğim bilgilerin, kazandığım becerilerin ve edindiğim değerlerin bana büyük katkılar sağladığını daha iyi anladım. Etkin bir vatandaş olmamızda, bu derste öğrendiğimiz bilgilerin bizleri nasıl geliştirdiğini fark ettim. Şimdi sizlerle bu konu hakkında yaptığım araştırmayı ve aldığım notları paylaşmak istiyorum.”

 1.4 1.5 1.6

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), ulusal egemenliğimizin simgelerindendir. Bizler, Türk vatandaşları olarak özgürce yaşatabiliyorsak bunu ülkemizin bağımsızlığına borçluyuz. 18 yaşına geldiğimizde sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak özgür bir şekilde seçme ve seçilme hakkını kullanırız (Görsel: 1.5). Böylece ulusal egemenliğin gerçekleşmesine katkı sağlamış oluruz. TBMM’de ülkemizin varlığı, bağımsızlığı, güvenliği ve daha birçok konuda kararlar alınır. TBMM’nin kabul ettiği Anayasa (Görsel: 1.6), haklarımızı ve özgürlüklerimizi koruma altına alır. Vergi vermek, askere gitmek ve oy kullanmak devlete karşı sorumluluklarımız arasındadır.

12

Görsel 6. 5. Sınıf Ders Kitabında Siyasi Hak Bağlamında Kadın Hakları

Görsel 6 analiz edildiğinde 18 yaşını doldurduğumuzda sorumluluk sahibi her vatandaş, özgür bir tarzda seçme- seçilme hakkını kullanabileceğinden bahsedilmiştir. Kadının siyasi hakkı bağlamında bu görselde önemli mesajlar bulunmaktadır.

4.
Çocuk Hakları

Anahtar Sözcükler
Çocuk hakları, hak ihlali, kronoloji, sözleşme

Başlıklar
Karikatürdeki çocuğun (Görsel: 1.26) haklarını kullanmasını engelleyen durumlar neler olabilir?

1.26: Çocuk Hakları, Çizen: Tekin Yer, s. 17. (Düzenlenmiştir.)

Bütün çocukların tüm haklarını yaşayabilecekleri bir dünya oluşturabilmek için gösterilen çabalar umut vermektedir. Çocuk hakları konusunda Ahmet'in yaptığı araştırmayı kendisinden dinleyelim (Görsel: 1.27).

1.27

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi imzalayan ülkeler arasında ülkemiz de bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (Yunısef), dünya genelinde çocukların beslenme, barınma, korunma, acil yardım, eğitim gibi önemli ihtiyaçlarını gidermek için çalışmalar yapıyor. Ülkemizde, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu kapsamda faaliyetler yürütüyor.

Sizin için hazırladığım insan hakları ve çocuk hakları ile ilgili yandaki kronolojiyi inceleyiniz. Görüşlerinizi belirtiniz.

1940 1948 İnsan Hakları Evrensel Sözleşmesi imzalandı.

1950

1960

1970 20 Kasım 1989 Birleşmiş Milletler Teşkilatınca Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edildi.

1980

1990 14 Eylül 1990 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ülkemiz tarafından imzalandı.

2000 20 Kasım her yıl tüm dünyada Çocuk Hakları Günü olarak kutlanmaktadır.

1.28

Her çocuğun kimlik ve kişiliği oluşurken anne ve babasının, rolünü doğru bir şekilde yerine getirmesi çocuğun en temel hakkıdır. Çocuk, yaşı gereği bakım, barınma, korunma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını kendisi karşılayamaz. Bu haklarını kullanırken ve ihtiyaçlarını karşılamak için ailesi, en önemli yol göstericisi ve yardımcısıdır (Görsel: 1.28).

27

Görsel 7. 5. Sınıf Çocuk Hakları Konu Başlığında Kadın Hakları

5. sınıf çocuk hakları görselinde genel olarak tüm çocukların (erkek-kız) haklarından bahsedilerek anne ve babanın çocuğun gelişiminde ortak hareket etme durumundan bahsedilmiştir. Çocuğun gelişiminde kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluğa sahiptir.

Tablo 25

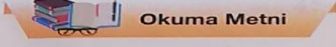
2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Ünite	Kazanım
6. Sınıf	Birey ve Toplum	Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.
	Etkin Vatandaşlık	Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar. "Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

TOPLUMSAL HAYATTA KADININ YERİ

Hazırlık Çalışması

Toplumsal hayatta kadınlar hangi rolleri üstlenmektedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

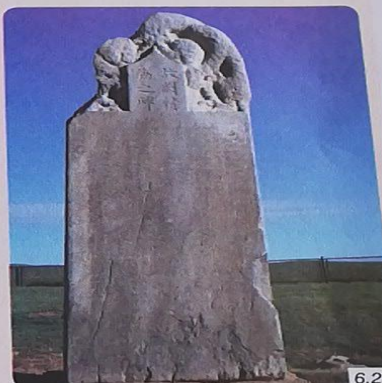
Okuma Metni

Tarihte Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde önemli bir değere sahiptir. Kadınlar doğrudan toplum içerisinde aktif bir şekilde hayatını devam ettirmiştir. Orta Asya Türk devletlerinde de kadın önemli hak ve yetkilere sahip olmuştur. Orta Asya Türk Devletlerinde kadın "Hatun" sıfatıyla kağanın en önemli yardımcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Asya Hun Devleti ile Çin arasında yapılan ilk barış antlaşmasını Mete Han'ın hatunu imzalamıştır.

Hunlarda kadın, erkek ayrımı yoktu. Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece "Hakan buyuruyor ki" ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi. Yabancı devletlerin elçileri sadece hakanın huzuruna çıkmazlardı. Elçilerin kabulü esnasında hatunun da hakanla beraber olması gerekirdi. Kabul törenlerinde, ziyafetlerde ve şölenlerde hatun hakanın yanında otururdu. Siyasi ve idari konulardaki görüşmeleri dinleyerek fikirlerini söylerdi. Yandaki minyatürde hakanın yabancı devletlerin elçilerini hatunla birlikte ağırladığı görülmektedir.

Orhun Yazıtları'nda devlet işlerini bilen hatunlardan söz edilir. Kağanın hanımı olan hatun da tıpkı kağan gibi töre ile bu makama oturur ve kağan ile birlikte ülkeyi yönetirdi. Yine yazıtlarda "Hakan ve Hatunun Buyruğu" sözü ile başlayan ifadeler yer almaktadır. Orta Asya Türklerinde kadının siyasi ve toplumsal bakımından konumu, Orhun Yazıtları'nda (Bilge Kağan Yazıtı, Doğu Yüzü) (Görsel 6.29) şu şekilde ifade edilmiştir: "Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İltiş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış."

İlk Türk devletlerinde yazısız hukuk kurallarına töre adı verilmektedir. Türk töresine göre kadına kötü davranılması uygun değildir. Zaten Türk kültüründe ve destanlarında böyle bir durum göze çarpmamaktadır. Türk destanlarında kadın daima erkeğinin yanında olup onun güç ve ilham kaynağı olmuştur.

6.29

Bilge Kağan Yazıtı, Moğolistan

Görsel 8. 6. Sınıf Ders Kitabında Kadının Önemi Gösteren Okuma Parçası

6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının 6. Ünitesinde “Yönetime katılıyorum” ünitesinde “Toplumsal Hayatta Kadının Yeri” konu başlığının altında kadının önemine ve haklarına yer verilerek örneklerle zenginleştirilmiştir. Sayfa 227’deki okuma metninde ilk Türk devletlerinde kadının siyasal yaşama aktif katılımından bahsedilmiştir. Örneğin; Asya Hun Devleti ile Çin arasında yapılan ilk barış antlaşmasına Mete Han’ın eşinin imza attığı belirtilmektedir. Orhun Yazıtlarında kadınlardan bahsedilerek devlet işlerini bilen ve siyasi hayata aktif katılım sağlayan kadının haklarına doğrudan vurguda bulunulmuştur.

Osmanlı Devleti kuruluş döneminde var olan kadın örgütü Bacıyan-ı Rum teşkilatı ile kadınlar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlayan bu teşkilatın, Anadolu’daki Ahilik teşkilatının kurucusu olan Ahi Evran’ın eşi Fatma Bacı tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir.

Genel Ağ’dan düzenlenerek alınmıştır (24.06.2018).

Düşünelim Tartışalım

Okuduğunuz metinden yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

- İlk Türk devletlerinde kadın ülke yönetiminde nasıl bir görev üstlenmiştir?
- Bacıyan-ı Rum teşkilatının yapmış olduğu çalışmalarda kadınların yeri nedir?
- Türk tarihinde kadının yeri ve önemi hakkında neler söylenebilir?

Türk kadınları, ilk Türk devletlerinde olduğu gibi Kurtuluş Savaşı yıllarında da önemli görevler üstlenmiştir. Erkekler cepheye düşmanla mücadele ederken Türk kadınları onlara cephe arkasında destek vermiştir. Türk kadını yeri geldiğinde evin geçimini ve çocukların bakımını üstlenmiş, yeri geldiğinde cepheye silah ve cephaneye taşımıştır. Ayrıca cephe gerisinde askerlerin sağlık, beslenme ve giyinme ihtiyaçlarının karşılamasına da yardımcı olmuştur (Görsel 6.30). Şerife Bacı, Halime Çavuş, Nezahat Onbaşı, Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye Millî Mücadele Dönemi’nde düşmana karşı savaşan kadın kahramanlarımıza örnektir. Millî Mücadele’nin kazanılmasında önemli rolü olan bu kadın kahramanlarımızı ve daha nicelerini saygıyla anmak, onların hatıralarına sahip çıkmak her vatandaşın sorumluluğudur.

İstiklal Savaşı’nda Cepheye Mermi Taşıyan Kadınlar Tablosu, Halil Dikmen, 1933, Resim ve Heykel Müzesi, Ankara

Özlü Sözleri Yorumlayalım

Mustafa Kemal Atatürk’ün aşağıdaki sözlerinden neler anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

“Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından fazla çalıştım, milleti mi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar emek verdim, diyemez. Erkeklerden kurduğumuz ordumuzun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Çift süren, tarlayı eken, kağnısı ve kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip cephenin ihtiyaçlarını taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı, şükranla ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim.”

Mustafa Kemal Atatürk
Genel Ağ’dan alınmıştır (25.06.2018).

228

Görsel 9. 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınla İlgili Özlü Sözler

228. sayfada Türk kadınının milli mücadele yıllarında önemli görevler üstlendiğinden bahsedilmiştir. Halil Dikmen’in cephaneye mermi taşıyan tablosunun aynı sayfaya konulması dikkati çekmek açısından önemli bir

ayrındır. Aynı sayfada yine Atatürk'ten özlü sözlerin paylaşılması (kadının önemi ile ilgili) kadın hakları açısından önem arz etmekle beraber güzel bir ayrıntıdır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınının sosyal, ekonomik ve siyasal haklara kavuşması için bazı çalışmalar yapmıştır. 17 Şubat 1926 yılında Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş ve Türk kadını, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmuştur. Bu kanuna göre resmî nikah zorunlu hâle getirilmiş, erkeklere tanındığı gibi kadınlara da boşanma hakkı tanınmıştır. Aynı kanunla miras konusunda kadın ve erkek eşit hâle gelmiş, kadınlar istedikleri mesleği seçme ve istedikleri meslekte çalışma hakkına (Görsel 6.31) kavuşmuştur.

Türk kadınına ülke yönetiminde görev alabilmesini sağlayan siyasî haklar (Görsel 6.32) yine Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde verilmiştir. Kadınlara sırasıyla 1930 yılında belediye seçimlerine katılma hakkı, 1933 yılında muhtarlık seçimlerine katılma hakkı (Görsel 6.33) ve 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Türkiye'nin ilk kadın avukatı
Süreyya Ağaoğlu

Türkiye'nin ilk kadın bakanı
Türkan Akyol

Türkiye'nin ilk kadın muhtar
Gül Esin

Türk tarihinde kadının toplumsal hayatta nasıl bir yer edindiğini öğrendiniz. Şimdi günümüzde kadının toplumsal hayattaki yerini öğrenelim. Aşağıda verilen haberi inceleyiniz.

BASINDAN

Kadın yolculara pozitif ayrımcılık

Izmir Büyükşehir Belediyesi, sosyal yaşamda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapacak. İzmirli kadınlar, 22.00-06.00 saatleri arasında, otobüslerde istedikleri takdirde durak haricinde de inmeye başladı. ESHOT Genel Müdürlüğü, kadın yolcuların bu yöndeki taleplerinin yol, yolcu, çevre ve trafik güvenliğini tehdit etmeyecek en uygun noktalarda durularak karşılanacağını duyurdu.

Izmir Büyükşehir Belediyesi Meclisinde kabul edilen toplu ulaşımda otobüs kullanan kadın yolcuların akşam 22.00'den sonra durak haricinde de inebilmelerine yönelik düzenleme hayata geçirildi. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilen otobüslerde seyahat eden kadın yolcular bu uygulamadan yararlanmaya başladı. ESHOT Genel Müdürlüğü tarafından konu ile ilgili bir açıklama yapılarak, "Belediye meclisimizin, kadınlara ve onların güvenli bir yaşam sürdürebilme hakkına verdiği önemin ve değerini gösterdiği durumundaki kararı ile otobüslerimizde seyahat eden kadın yolcularımız 22.00 ile 06.00 saatleri arasında güzergah üzerindeki durak olmayan noktalarda da inebileceklerdir." denildi. Kadının toplumsal yaşamdaki yerinin hak ettiği noktaya ulaşması için atılan her adımın ve kararın destekçisi olduklarını dile getiren ESHOT Genel Müdürlüğü yetkilileri, alınan kararın uygulamaktan gurur ve mutluluk duyacaklarını ifade etti.

Genel Ağ'dan düzenlenerek alınmıştır (26.06.2018).

229

Görsel 10. 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınla İlgili Gelişmelere Ait Bir Haber

229. sayfada Türk kadınının Cumhuriyet Döneminde seçme ve seçilme hakkına kavuşmasının ardından siyasî anlamda görev üstlenen kadınların fotoğrafları ve rolleri paylaşılmıştır. Aynı sayfada kadın yolculara pozitif ayrımcılık tanınması hakkından hareketle basında yer alan bir haberle işaret edilmiştir.

Düşünelim Tartışalım

Okuduğunuz haberden yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

- İzmir Büyükşehir Belediyesinin yaptığı uygulamanın yararları nelerdir?
- Yapılan uygulama, kadına toplumsal hayatta nasıl bir değer verildiğini göstermektedir?

Toplumsal yaşamda iş, meslek edinme, yönetme gibi alanlarda kadınlara, çocuklara, engellilere ayrıcalık tanımaya **pozitif ayrımcılık** denir. Merdivenleri kullanamayan engelli bireyler için havaalanlarında, metro istasyonlarında, kamu kuruluşlarında yalnızca engellilerin kullanabileceği asansörler vardır. Bu uygulama, engellilere yönelik pozitif ayrımcılığa bir örnektir (Görsel 6.34). Haberde de okuduğunuz gibi ülkemizin çeşitli yerlerinde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamaları yapılmaktadır. Bu durum toplumsal hayatta kadına verilen değeri göstermektedir. Aşağıda, ülkemizde kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık uygulamalarına örnekler verilmiştir. İnceleyiniz.

Ülkemizde özel gereksinimi olan bireylere pozitif ayrımcılık yapılmaktadır.

○ Ülkemizde kadınların çalışma hayatından kopmadan annelik görevlerini yerine getirebilmeleri için doğumdan önce ve doğumdan sonra ücretsiz izin hakları vardır. Aynı zamanda çocukları 6 yaşına girene kadar kadınlara yarı zamanlı olarak çalışma hakkı tanınmıştır.

○ Ülkemizde kadınlar, erkeklerden daha önce emekli olma hakkına sahiptir.

○ Ülkemizde toplu taşıma araçlarında erkek yolcular, ayakta seyahat eden kadın yolculara yer verilmektedir.

○ Okuma yazma bilmeyen kadınlara yönelik okuma yazma kampanyaları düzenlenmektedir.

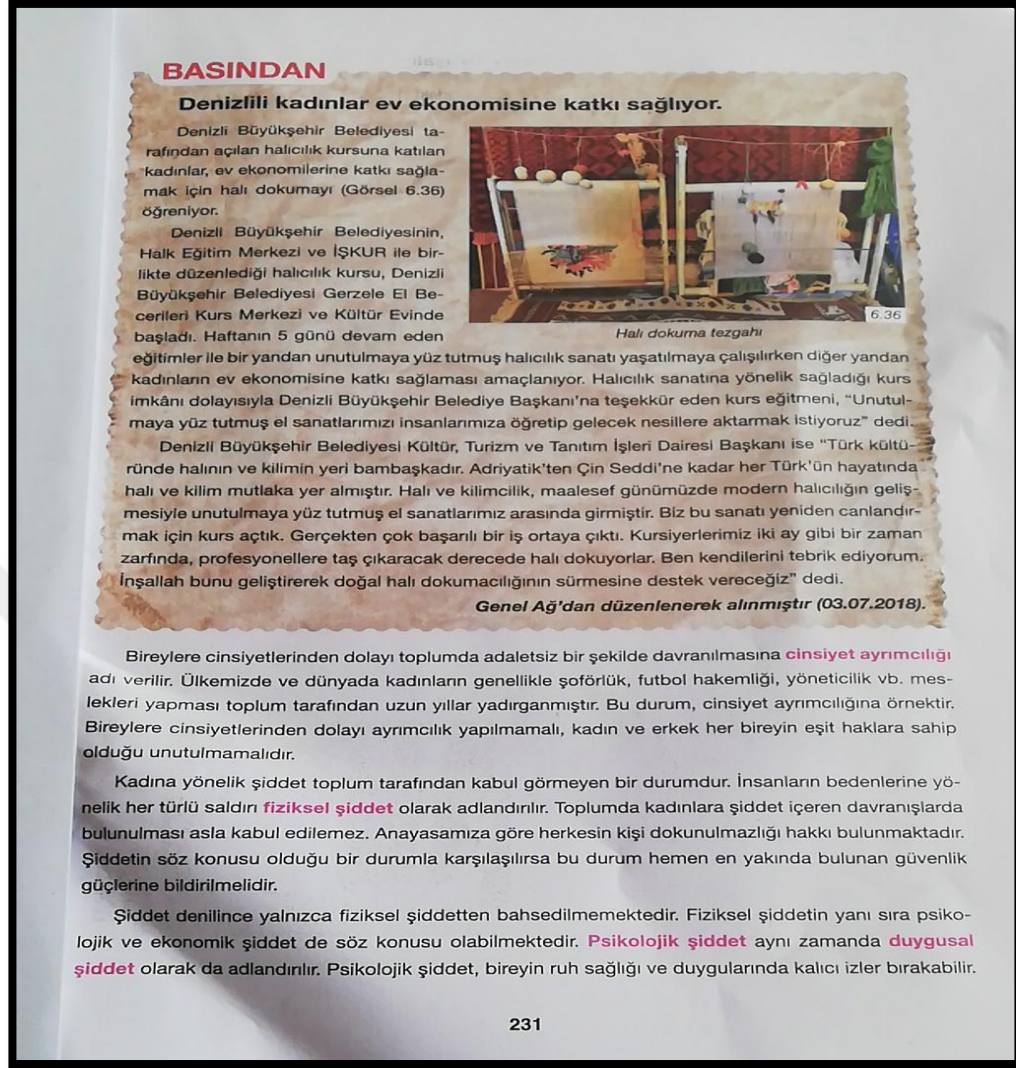
Günümüzde çok sayıda kadın bir işte çalışarak ev ekonomisine katkıda bulunmakta, hemen hemen istediği her mesleği yapabilmektedir. Örneğin yönetici olarak şirketlerde, öğretmen olarak okullarda, şoför olarak belediye otobüslerinde çalışabilmektedir (Görsel 6.35). Ülkemizde kadınların çalışma hayatına katılması için bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bununla ilgili verilen haberi inceleyiniz.

Ülkemizde kadınlar birçok iş kolunda çalışabilmektedir.

Görsel 11. 6. Sınıf Ders Kitabında Kadının Çalışma Hayatına Ait Bir Örnek

230. sayfada bir kadının belediye otobüs şoförlüğü görseli paylaşılarak kadınların ülkemizde birçok iş kolunda çalışabileceği notu düşülmüştür. Bu da mesleki anlamda kadın haklarına işaret eden önemli bir noktadır. Bu görsel iktisadi açıdan kadın haklarına ait önemli bir haber ve görseldir.

Görsel 12. 6. Sınıf Ders Kitabında Kadınların İktisadi Hayata Katkıları

Görsel 14 incelendiğinde üretim açısından kadınların ekonomiye katkıda bulunmalarına örnek olarak Denizlili kadınların ev ekonomisine yönelik çalışmalarına dair görsel paylaşılmıştır.

Bireylerin yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu ekonomik olanaklardan mahrum bırakılması- na, ekonomik kaynakların bireyin üzerinde bir yaptırım ve kontrol aracı olarak kullanılmasına **ekonomik şiddet** adı verilir. Ekonomik şiddet bireyin yaşam koşullarını zorlaştırır.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

KADINA ŞİDDET İNSANLIĞA İHANETTİR

25 KASIM
KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE GÜNÜ

6.37

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Günü afişi

Geçmişten günümüze kadınlar, toplumsal hayatın her alanında önemli bir yere sahip olmuştur. Türk kadınları her zaman toplumun tüm kesimlerinde değerli görevler üstlenmiş ve önemli konumlarda bulunmuştur (Görsel 6.38, 6.39 ve 6.40).

6.38

6.39

6.40

Kara Fatma (Fatma Seher Erden) Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarından biridir.

Halide Edip Adıvar ülkemizin yetiştirdiği önemli yazarlardan biridir.

Canan Dağdeviren dünyaca tanınan önemli fizik mühendislerinden biridir.

Sıra Sizde

Günümüzde toplumsal hayatta kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık örnekleri bularak defterinize yazınız. Bulduğunuz örnekleri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

232

Görsel 13. 6. Sınıf Ders Kitabı Kadın Haklarına Ait Bir Görsel

232. sayfada ise günümüzde popüler olan kadına şiddet olgusuyla ilgili bazı bilgiler aktarılarak “Kadına Şiddet İnsanlığa İhanettir” sloganı kullanılmıştır. Sloganın hemen altında geçmişten günümüze kadınların toplumsal hayatın tüm aşamalarında yer aldığı ile ilgili bilgi paylaşılmıştır. Kadın hakları ve önemi ile ilgili önemli görsellerden biridir.

Tablo 26

2018 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Seviyesinde Kadın Hakları

Sınıf Düzeyi	Ünite	Kazanım
--------------	-------	---------

7. Sınıf	Üretim Dağıtım ve Tüketim	Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.
----------	---------------------------	---

7. sınıf ders kitaplarında da kadın haklarına işaret eden anlamlar elbette ki mevcuttur.

4. Ünite 5. sınıflarda olduğu gibi bilim başlığı altında genel açıklamaların verilmesi dolaylı yoldan kadın haklarına değinildiğini göstermektedir. 5. ünite “Ekonomi ve Sosyal Hayat”, “Meslek Edindiren Kurumlar” ve “Yeni Meslekler” konu başlıklarıyla kadınların ekonomik ve sosyal alanlarındaki haklarına değinilmiştir.

6. Ünite “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde “Atatürk ve Demokrasi” konu başlığı altında kadın haklarıyla ilgili önemli bir görsel yer almaktadır. İlk Türk devletlerinde kurultay adlı görselde hükümdarın yanına hatunun oturuyor olması kadın haklarına verilen önemin bir göstergesidir.

Etkinlik Zamanı

Aşağıdaki soruları fotoğraftan yararlanarak cevaplayınız.

Görsel 6.11

1. Bu fotoğraf ne zaman ve nerede çekilmiş olabilir?

2. Bu fotoğrafa bir isim verseydiniz ismi ne olurdu?

3. Fotoğraf ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

4. Bu fotoğraf Türk demokrasi tarihinde önemli bir olayı anlatmaktadır. Sizce bu olay nedir? Neden önemlidir?

5. Fotoğrafın konusu ile Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkısını nasıl ilişkilendirebilirsiniz?

Görsel 14. 7.Sınıfta Kadının Siyasi Hayata Katılımına Dair Bir Örnek

Sayfa 190'da "Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri" konu başlığı altında Türkiye 'de çok partili siyasal yaşam ile ilgili bilgiler aktarıldıktan sonra 191. sayfada oy kullanmaları kadın hakları açısından önemli bir örnek olarak kitapta yer almıştır.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular yorumlanarak benzer türdeki araştırmaların sonuçları ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır. Ayrıca araştırmının sonuçları doğrultusunda kadın hakları ile ilgili farkındalığın ve hassasiyetin artırılması adına farklı öneriler sunulmuştur.

Toplumsal yaşamın içerisinde bazen anne, bazen evlat kimi zaman ise farklı roller üstlenen ve sosyal yaşama katkılar sunan kadının hak noktasındaki problemleri çağdaş toplumlara yakışmayan bir durumdur. Kadının, ayrımcılık, şiddet, kıymet görmeme gibi insani değerlere sığmayacak hallere maruz bırakılması hemen hemen tüm toplumların kanayan birer yarasıdır. Bu problemin çözümü için birden çok çalışmanın yapıldığı dönemlerden geçilmektedir. Bu çalışmaların önemli bir yolu da eğitimden geçer. Eğitim noktasında da en önemli sorumluluklardan biri sosyal bilgiler dersine aittir. Sosyal bilgilerin en temel amacının etkin vatandaş yetiştirmeye yönelik olması bunun açık bir göstergesidir.

Araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin, hak kavramının öğretilmesinde, etkin vatandaş yetiştirmede ve kadın hakları eğitiminde önemli bir yerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Etkili ve ideal vatandaş yetiştirmeye yönelik hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının içeriğinde yer alan kadın hakları ile ilgili kazanımlar ve amaçların olması Sosyal bilgiler dersinin kadın hakları açısından önemini ortaya koymasından dolayı önemlidir. Türkiye’de ilk defa 1968 yılında Sosyal bilgiler adıyla okutulmaya başlanan bu dersle, istenen yurttaş profilini (erkek-kadın) ortaya koymak bağlamında öğretim programına önemli amaçlar eklenmiştir. Aksoy (2017) *“Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”* adlı çalışmasında kadının, sosyal hayatın önemli ve vazgeçilmez bir üyesi olduğunu, bundan dolayı toplumsal yapı içindeki yeri ve sosyal gelişimi, mevcut sistemden ve yapının diğer parçalarından ve tamamından ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamıştır. Aynı şekilde bu çalışmada kadının toplumsal yapı içinde en

önemli üye olarak görülmesinin ve sosyal bilgiler dersi aracılığıyla bunun gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.

Özaydınlık (2014) *“Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”* adlı çalışmasında kadın hakları bağlamında günümüzde birçok gelişmeye rağmen bu konuda hem ülkemizde hem de dünyada oldukça başarılı bir sınavın verilmediğini söyler. Bunun doğal sonucu ise ülkemizde ve dünyada kadına gereken önem ve değerin verilmediği sonucunu rahatlıkla doğurduğunu ve bu bireysel ya da toplumsal anlamdaki soruna birer kuvvetli neşter vurulması gerektiğini beyan eder. Tabii bunun yapılabilmesi için öncelikle bu konuda farkındalık sağlanması gerekmektedir. Öğrencilerin gelecekte etkili ve ideal birer vatandaş olabilmeleri için oluşturulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadınların toplumdaki yeri ve önemine yönelik kazanım, amaçlara yer verildiğinde kadına değer veren bir nesil ve toplum yetişebilir. Burada öğretmenlerin önemi bir hayli yüksektir. Bu açıdan kadınların önemini kavratacak olan öğretmenlerin ve öğretim programlarının kıymetinin yüksek olduğu öneminin altını çizer. Ayrıca Aktaş ve Özmen (2014) *“Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşlerine Göre Kadın İmaji”* adlı çalışmasında, kadın haklarının eğitimde ve derslerde yer alması rol modeller açısından önemli katkılar sağlayacağını söylemektedir. Bu bağlamda öğretim programları ile öğrencilerin zihinlerindeki kadın algısı arasında, bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu da hazırlanan öğretim programlarında kadın haklarına önemle ve özellikle eğilmeyi gerektirmektedir. Bu çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Kadın haklarının toplumda yerleşip hassas bir duruma ulaşmasının en önemli bir aracı eğitimidir. Hazırlanan ya da hazırlanacak programlarda bu konunun itinayla göz önüne alınmasıyla bu mesele hakkında duyarlılık oluşturulabilir.

Yapılan çalışmanın sonucunda Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ilk dönemlerde kadın haklarına doğrudan atıfta bulunan bir kazanım yoktur. Hak, sorumluluklar ile ilgili amaçlar ve açıklamalar erkek ya da kadın bağlamında ifade edilmeyip genel olarak her iki cinsi de kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın haklarına dolaylı yünden değinen ifadeler rastlanılmıştır. Demokrasi ve ilkeleri bağlamında hak, hukuk ifadelerine genel anlamda dikkat çekilmek suretiyle cinsiyet ayrımını

çağrıştırarak ifadelerle çalışma sonucunda rastlanılmamıştır. Programdaki amaçlar ve açıklamalar boyutunda, ünitelerde kadın haklarına açıkça değinilmemiş olması program açısından birer eksiklik olarak ifade edilebilir.

1973 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları ile ilgili bulgular kısmında 1968 programındakine benzer bir şekilde kadın haklarına doğrudan atıfta bulunulmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 1973 programında amaçlar başlığı altında “iyi bir vatandaş”, “mükemmel bir insan” olmadan bahsedilmesi, “araştırmacı” vb. sıfatların kullanılması, erkek-kadın ayrımının ifade edilmemesi dolaylı olarak kadınların da bu haklara ve imkânlarla sahip olduğunu göstermesi açısından önemli ifadelerdir. Örneğin; araştırmacı kelimesinin kullanılması kadınların da bilim ve eğitim faaliyetlerinde bulunması manasını doğurmaktadır. Bu da araştırmacı kişilik özelliğinin erkeklere has bir durum olmadığı anlamını ortaya çıkarmaktadır. 6,7 ve 8. sınıf ünitelerinde kadın haklarına doğrudan atıfta bulunan herhangi bir açıklama, amaç ve kazanım cümlesi bulunamamıştır. Sadece bazı genel manalar altında dolaylı yoldan atıflar bulunmaktadır.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ilk defa doğrudan kadın haklarına değinilmiştir. Fakat açıklama ve amaçlarda kadın haklarından açıkça bahsedilmemiştir. Atatürkçülük konuları ile ilişkilendirme boyutunda kadına ayrı bir başlık açılmıştır. Hak, sorumluluk ve görev açıklamaları birey kavramı üzerinden ele alınarak kazanımlar belirlenmiştir. Bu kazanımlarda görev, sorumluluk, saygı, inanış, hoşgörü vb. ifadelerin yer alması ve bunun merkezine “İnsan” sözcüğünün alınması kadın haklarına işaret eden önemli açıklamalardır.

5.sınıf “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesinde ülkemizde çağdaşlaşma ile birlikte hukuk, eğitim ve kültür alanlarında yapılan köklü değişikliklere değinilmiştir. “Türk Kadınının Tarihteki Yeri” adlı okuma parçasına, ders kitabında yer verilmesi kadın haklarına değinmenin somut örneklerdendir. Ayrıca 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yapılan önemli değişikliklerden biri Atatürkçülük konularının eklenmesidir. Atatürkçülük Konuları ile ilişkilendirmenin yapıldığı alanda; Türk Kadın Hakları ve Aile Hayatı, Türk Kadınının Tarihteki Yeri, Milli Eğitim Sisteminin Gözeteceği Esaslar, Karma Eğitim

gibi alt başlıklara ver verilmesi kadın hakları bağlamında oldukça önemli somut göstergelerdir. Bu alt başlıklarda kadın haklarına doğrudan yer verildiği görülmektedir.

Çalışma verileri Dilek'in (2012) yaptığı "*Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet: 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi*" adlı çalışmasındaki sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu çalışmada, kadına 1968 ile 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında doğrudan çok fazla atıfta bulunulmadığına ve pasif bir kadın algısının olduğuna değinilmiştir. 1968 öğretim programında genel itibarıyla demokratik, kurallara uyan, ailenin önemini bilen ve değerlerini hayata taşıyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. 1998 öğretim programının 1968 öğretim programına bu noktalardan benzerlik gösterdiği görülmektedir. 1998 programında "Türk Kadının Tarihteki Yeri" adlı bir okuma parçası yer almaktadır. Ayrıca 1998 programına Atatürkçülük konuları dâhil edilerek Türk kadın hakları ve aile hayatı, Türk kadının tarihteki yeri, karma eğitim gibi Atatürkçü düşünce özelliği taşıyan eğilimlerle kadının önemini vurgulayan noktalara temas edilmiştir. Ataman (1999) "*Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu*" çalışmasında Türkiye'de demokratikleşme ve modernleşme doğrultusunda atılan adımların en önemli simgelerinden birinin kadın kimliği noktasında verilen çabaların oluşturduğunu ifade ederek kadına ve kadın haklarına itinayla yaklaşılmaya başlanıldığının tespitini yapmıştır.

Fakat her ne kadar 1998 programında kadın haklarına Atatürkçülük konularıyla ilişkilendirme bölümünde direkt bakan ibareler olsa da bu ibareler kadın hakları gibi önemli bir konu açısından yeterli değildir.

Türkiye'de 2005 yılından itibaren yeni bir anlayışla oluşturulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programında, kadın haklarına kazanım bağlamında artık doğrudan yer vermeye başlanmıştır. Programdaki bu bulgu kadın hakları ve etkin vatandaşlık açısından oldukça önemli bir başarıdır. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında genel amaçlar kısmında demokratik değerle donanmış, haklarını bilen ve kullanan, tüm bireylerin eşit olduğunu kabul eden, her mesleğin önemine inanan, sorunların çözümünde aktif rol alan, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara, sorunlara duyarlılıkla yaklaşan bireylerin

yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Demokratik ve hukuk devleti olmanın gereği olarak hak kavramı kullanımının ön plana çıkarılması ve eşitlik söylemi kadınları da kapsar. Bu da çalışmanın 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının kadın hakları ile ilgili önemli bulgularındandır. Çalışmanın sonuçları Tatan, Haçat ve Demir'(2020) in yaptığı “*Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kadın İmaji*” adlı çalışmasında 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında önceki daha programlara kıyasla kadın ibaresi ve konumunun açık bir şekilde yer aldığı görülmektedir dediği bulguyla benzerlik göstermektedir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kadın hakları artık daha fazla yer almaya başlamıştır. Kadın hakları kazanımlar temelinde okuma parçalarıyla ve zengin görsellerle ders kitaplarına daha çok yansıtılmıştır. 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde kadın haklarına ve görsellerine önceki programlara kıyasla önemli sayılabilecek bir oranda yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yalçın'a (2019) göre kadının ilk zamanlarda geleneksel anlayışın kısılcacında sadece anne olarak görüldüğünü ama demokratik ve özgürlükçü eğilimlerin sonucunda kadınların artık sadece anne olarak değil, öğretmen, mühendis, bilim insanı vb. eğitim gerektiren mesleklerin sahibi olarak ta toplumdaki yerlerini alabildiklerini, hak noktasında önemli kazanımlara imza attıklarını söylemiştir. Bu tez çalışmasında da bulgular kısmında özellikle 5. Sınıf öğretim programında kadınların bilimsel çalışmalara katılma haklarını kullanmalarına ve 6.7. Sınıf öğretim programlarında bireylerin kendi istek ve tercihleri doğrultusunda meslek tercihinde bulunmalarından bahsedilerek ilgili örnekler ders kitaplarından aktarılmıştır. Bu noktadaki bulgular paralellik göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında olumlu bir kadın algısının oluşturulmaya ve onun öneminden doğrudan bahseden kazanımlara, ifadelere 2005 ve sonrası programlarda rastlanmaktadır. Bu durum konuya gereken önemin verilmeye başlandığının birer göstergesi olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat bu tamamen istenilen noktada değildir. Programda yer alan kazanımların sayısı çok azdır. Nitekim Kaptan ve Turgut (2019) “*Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği*” adlı çalışmasında 2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programını incelerken çalışmalarının sonucunda kazanımların yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmanın bulgularında da 2005 ve 2018

programlarında kadın haklarına yönelik kazanımların olduğu ifade edilmiştir. Lakin bu gelişmeler programlara daha fazla yansıtılabilir. Bu da programlardaki kazanımların yetersiz olduğu noktasında iki çalışmanın benzerlik taşıdığına ait birer örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak etkin ve aktif vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının öneminin oldukça yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ilk dönemlerde genel amaçlar, açıklamalar incelendiğinde kadın haklarına dolaylı yoldan değinilmiştir denilebilir. Programların analizi sonucunda amaç, açıklama ve ünitelerde birey, hak, tercihler, kanunlara uyma, sorumluluklar genel olarak ifade edilip erkek- kadın ayrımını gösteren herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. 1998 yılına kadarki programlarda kadın haklarından doğrudan, açıkça bahseden kazanımların olmadığı çalışma sonucunda görülmüştür. 1998 programında Atatürkçülük ile ilişkilendirme boyutunda kadın ile ilgili ifadelere yer verildiği görülmüştür. Sonrasında oluşturulan programlarda 2005 ve 2018 programlarında doğrudan kadın haklarına ait ifadelere yer verilerek ders kitaplarındaki ilgili açıklamalar, bilgiler ve anlamlı görsellerle bu konuya dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına paralel olarak şu öneriler sıralanabilir:

- 1998 yılına kadar uygulanan programlarda kadın hakları ile ilgili eksikler göz önüne alınarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kadın haklarına yönelik daha fazla kazanım, görsel ve etkinliğe yer verilebilir.
- Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında 4. Sınıftan itibaren her sınıf seviyesinde kadın haklarına yönelik en az genel hakları kapsayıcı şekilde 5 kazanıma yer verilebilir.
- Öğretim programındaki kazanımlara paralel olarak ders kitaplarında örneğin; meslek tercihinde bulunma, bilimsel faaliyetlerde bulunma, siyasal hayata katılım vb. konularda doğrudan kadın hakları ile ilgili geniş metinlere, daha fazla görsel ve örneğe yer verilebilir.

- Kadın hakları ile ilgili EBA' ya içeriği zengin videolar yüklenerek öğrencilerin bu konudaki farkındalığı artırılabilir.
- Dünyada uygulanan Sosyal Bilgiler ğretim Programları kadın hakları bağlamında incelenerek lkemizde Şu an uygulanmakta olan 2018 programı bu anlamda zenginleŐtirilebilir.
- Sosyal bilgiler ğretmenlerinin bu konudaki duyarlılıklarının canlı tutulması adına senede 2 defa kadın haklarıyla ilgili seminerler düzenlenebilir.
- Senede 2 defa uygulanan mesleki gelişim seminerlerinde BA üzerinden kadın haklarına yönelik tüm öğretmenlere zengin içerik ve videolar zorunlu tutulabilir.

Kaynaklar

- Acar, H. (2019). Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 6 (21), 395-411.
- Ada, S. ve Sözen, E. (2018). 2005 ve 2018 4. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının (SBDÖP) karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6 (1), 53-71.
- Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*, 32, 8-20.
- Aktaş, Ö. ve Özmen, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre kadın imajı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (27), 76-94.
- Akyürek T. ve Dilaver H. (2008). *Sosyal bilgilerde yapılandırmacılık*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Alaca, E. ve Yıldırım, T. (2022). *Sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ambarlı, A. (2010). *Türkiye’de Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programları (değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler)*. Selçuk Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Aras, H. (2000). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrencilere insan hakları ile ilgili tutumların kazandırılması*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.
- Arsal, S. (2014). *Türk tarihi ve hukuk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aşık, K. (2019). *Osmanlı Devleti’nde batıcılık fikri ve basında batıcılık tartışmaları (1908-1918)*. Sakarya Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

- Ataman, N. (1999). *Erken Cumhuriyet Döneminde kadın kimliğinin oluşumu*. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Avcı, K. E. İbret, Ü. B. (2018). Toplumsal kimliğin oluşumunda sosyal bilgiler dersinin rolünün incelenmesi. Sosyal bilgiler öğretim programları (1968, 1998, 2005). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 336-376.
- Avcı, M. (2012). *Türk hukuk tarihi dersleri*. Konya: Mimoza Yayıncılık.
- Avrupa K. S. D. (2011). *Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleyle dair Avrupa Konseyi sözleşmesi*. [https://rm.coe.int/1680462545], Erişim tarihi: 10.02.2023.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. *Sosyal Bilgilerde Güncel Araştırmalar*, 1 (3), 84-96.
- Ayiter, K. (1963). *Roma Hukuku dersleri, aile hukuku*, Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Bars, M. E. (2014). Türk kahramanlık destanlarında kadın tipleri. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 3 (3), 122-140.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bebel, A. (1991). *Kadın ve sosyalizm*, (çev. Saliha Nazlı KAYA). İstanbul: İnter Yayınları.
- Buharî, (2017). "Edeb", 2; Müslim, "Birr", 1.
- Bulut, S. ve Güzel, (2017). M. V. Ortadoğulu kadın gözünden Atatürk döneminde kadın hakları: Mısır örneği. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57 (1), 1-49.
- Canatan, K. (2013). *Türk ailesinin tarihsel gelişimi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm'de ve Kemalizm sonrasında Türk kadını*. (Çev. Ercan EYÜBOĞLU), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Ceviz, B. N. (2021). *2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaya düzeyinin incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Ceyhan, E. Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çağatay, N. (1957) İslâm öncesi Arap Tarihi ve cahiliye çağı Ankara: *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, 6 (1), 159-162.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı kadın hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çatak, M. (2015). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 6 (62), 63-94.
- Çetin, A. ve Genç Ö. (2011). *Ortaçağ Avrupa’sında kadın, ortaçağda kadın*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Çiçek, Atıl Cem, Aydın ve Selçuk ve Yağci, Bülent, (2015). Modernleşme sürecinde kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6, 269-283.
- Demircioğlu, E. (2016). *Sosyal bilgiler öğretimi ve ders kitapları*. (ed. Dursun Dilek). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirdağ, M. F. (2017). Küreselleşme ve feminizm üzerine bir araştırma. *Sosyolojik Düşünce Dergisi*, 2 (1), 55-63.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye’de program geliştirme uygulamaları. *Harran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi*. Marmara Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.
- Donuk, A. (1980/81). Çeşitli topluluklarda ve eski Türklerde aile. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih*, (0) 33, 147-168.
- Duman, T. ve Çakmak, M. (2004). *Ders kitaplarının nitelikleri*.(ed. Leyla Küçük Ahmet). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu içinde Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Doğan, S. (2012). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e aydın kadınlar, şairler ve yazarlar. (1850-1950)*. İstanbul: Kitap Yurdu Yayınları.
- Doğanay, A.(2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 77-96*
- Erbay, H. (2019). Tarihsel süreçte dünyada ve Türk toplumunda kadın algısı ve haklarının gelişimi üzerine bir değerlendirme. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1), 1-25.*
- Erden, M. (2004). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erdoğan, M. ve Vatandaş, C. (2020). Bireysel ve toplumsal dışlanma pratiği: önyargı ve ayrımcılık. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 474-485.*
- Eryılmaz, B. (1992). *Osmanlı devletinde millet sistemi*: İstanbul.
- Fidan, S. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. Yıldız Teknik Üniversitesi: Yüksek Lisans Tezi.
- Geçer, H. ve Çelik C. (2017). Kadının çalışma hayatına girmesiyle oluşan aile içi roller sistemindeki değişim ve din ilişkisi (Niğde Örneği). *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12 (6), 1-30.*
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1950). *Türkçülüğün esasları*. Ankara: Serdengeçti yayınları.
- Gökçe, B. (2013). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Göksel, B. (1988). *Çağlar boyunca Türk kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Gözütok, Ş. (2017). *Kadınlara da farzdır İslam'da kadın eğitimi ve öğretimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Günaltay, Ş. (1997). *İslam öncesi Araplar ve dinler*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

- Günden, S. (1995). *Sosyal bilgiler öğretimine genel bir bakış. İlköğretim kurumlarında sosyal bilgiler öğretimi ve sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.13. Eğitim Toplantısı. 33-52.
- Hırş, Ernest. (2001). *Hukuk felsefesi ve hukuk sosyolojisi dersleri*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Işıқтаç Y. (2010). *Hukuk sosyolojisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi Yayını.
- İzgi, Ö. (2014). *Orta Asya Türk tarihi araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İzmir Kaptan, E. ve Turgut, T. (2019). *Sosyal bilgiler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği*. (ed. B. Ü. İbret ve S. Kaymakçı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kadirhan, E. (2022). *2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2021 sosyal bilgiler öğretim programının strateji, yöntem ve teknik açıdan karşılaştırılması*. İnönü Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk milli kültürü* (27. Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Kaplan, L. (1988). *Cemiyetlerde ve siyasi teşkilatlarda Türk kadını* (1908-1960). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kaptan, İ. ve Turgut, T. (2019). *Sosyal bilgiler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği*. B. Ü. İbret ve S. Kaymakçı (Ed.), *Sosyal bilgiler ve toplum* (s. 207-236). Ankara: Pegem Akademi.
- Karaaslan, Ü. (2015). *19. Yüzyılda batıda kadın hakları hareketinin tarihsel gelişimi*. Kocaeli Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Kayabaşı, B. (2003). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitapları ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri (Sakarya ili örneği)*. Sakarya Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). *Çağdaş Uygarlığın mihenk taşı: Türkiye’de kadının toplumsal konumu*. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 46, 333-366.
- Kazgan, G. (1979) *Türk toplumunda kadın*. Ankara: Ekin yayınları ve Türk sosyal Bilimler Derneği yayınları.
- Kazıcı, Z. (1975). *Yaratılış günah ve tövbe*. İstanbul: Çığır Yayınları.

- Keskin, Y. (2002). *Türkiye’de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Marmara Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Kılıç, A. ve Seven. S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelmeleri*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kılıç, H. (2000). *Antikçağdan günümüze Batı’da kadın ve cinsellik*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Koca, S. (2010). *Türk kültürünün temelleri 2*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195- 219.
- Kıroğlu, K. (2006). *Yeni ilköğretim programları*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Kızılçelik, S. (2002). *Sefaletin sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kurt, A. (2013). Dünden bugüne Türk ailesi. (ed. Mehmet Zencirkıran). *Dünden bugüne Türkiye’nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayın.
- Merey, Z. (2005). *Demokrasi ve insan haklarının 1980-2000 yılları arası lise tarih kitaplarına ve tarih müfredat programlarına yansımaları*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Mevdudi, A. (1972). *Hicâb*, trans. Ali Genceli. İstanbul: Hilal Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (1973). *Ortaokul sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (1998). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıf öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005a). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. sınıf öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6 ve 7. sınıf öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7.sınıflar*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2022). *Ortaokul 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Mumcu, A. (1994). *İnsan hakları ve kamu özgürlükleri*, Ankara: Savaş Yayınları
- Nalçacı, A. (2001). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim sosyal bilgiler programındaki değişmelerin değerlendirilmesi*. Atatürk Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- NCSS (1993). *The Social Studies Professional*. Washington DC: National Council for the Social Studies.
- Neşet Ç. (1982). *İslâm öncesi Arap tarihi ve cahiliye çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Oğuzman, K. (1985). *Medenî Hukuk Dersleri*, Gözden Geçirilmiş 5.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika ve Çalışma Dergisi*, 14 (33), 93-112.
- Öztürk, C. (2003). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: *Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış*. (ed. Cemil Öztürk). *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* İstanbul: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk, Z. (2020). *Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze Türkiye’de kadın hakları*. Karabük Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Parlak Börü, Ş. (2017). Kadının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler Ve Türkiye’nin Konumu. *TBB Dergisi, Özel Sayı*, 43-63.
- Parlak, G. (2019). Türk kadınının toplumsal konumunun gelişim süreci. *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1), 5-19.
- Roux, Jean-Paul (2013). *Türklerin tarihi* (10. Baskı), İstanbul: Kabalıcı.

- Saban, G. M. (2021). Erken cumhuriyet döneminde gazete müsabakaları ve reklamlarında oluşturulmak istenen modern kadın ideali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25 (1), 1-14.
- Sağ, V. (2001). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 9-23.
- Saraç, Ş. (2016). Türkçe ile Rusçada dil bilgisel cinsiyet ve bu dillerdeki cinsiyetçi deyim ve atasözleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 64 (1), 125-137.
- Sencer, N. (2019) *Türkiye’de kadın hakları konusunda yaşanan gelişmeler ve kadınların siyasal yaşama katılımının analizi*: Yüksek lisans tezi.
- Sıbaî, M. (1966). *İslâm’a ve Garplılara göre kadın*. İstanbul: Nida Yayınevi.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1999). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen Kılavuzu*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Şemseddin, G. (1997). *İslam öncesi Araplar ve dinler*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Şimşir, M. (2021). Sosyal bilgilerde ideal vatandaşlık eğitimi üzerine kavramsal bir değerlendirme: *Necmettin Erbakan Üniversitesi Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5 (1), 35- 47.
- Tabakoğlu, A. (2017). *Osmanlı İctimai yapısının ana hatları*. (ed. Mehmet Zencirkıran). *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayın.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk kadın hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tatan, M. Demir, F. ve Oğuz Haçat S. (2020). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kadın İmajı (1968-1998-2005-2018) . *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. 5 (1), 68-79.

- Tayanç, F. ve Tayanç, T. (1981). *Dünyada ve Türkiye’de tarih boyunca kadın*. İstanbul: Tan Düşünce Yayınları.
- Tazebay, A.(2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tezel, S. (1983). *Atatürk ve kadın Hakları*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara.
- Toptaş, D. (2020). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler geleneklerine yaklaşımları* (Samsun ili örneği). Atatürk Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). *Kavramlar*. [www.tdk.gov.tr], Erişim tarihi: 22.03.2023.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2022). *Öğretim programı*. [www.tdk.gov.tr], Erişim tarihi: 20.03.2023.
- Uluçay, Ç. (1971). *Haremden mektuplar, kadınlara ait mektuplar üzerine bir araştırma*. İstanbul: Metis yayıncılık.
- Ulutaş, B. (2017). *Nitel veri analizi, Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. (ed. Fatma Nevra Seggie ve Yasemin Bayburt). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Uzunçarşılı, İ. (1973). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yalçın, H. (2019). *Cumhuriyet dönemi kadın imajı inşası (1928-1938)*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Yaraman, A. (2007). *Türkiye’de kadınlık durumu ve toplumsal değişme*. M.Ü. Kadın İşgücü ve İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi: Özel Grafik Matbaacılık.
- Yavuz, K. ve Ertem, A. (2021). Türk toplumunda kadının statüsüne genel bir bakış. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi* (1), 69-82.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2012). *Türkiye’de kadın haklarının siyasi gelişimi (1923-1950)*. Atatürk Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

Vatandaş, C. (2021) *Modern çöküş, insanın modern halleri*. Açılım Kitap Yayınevi.

Wiesner-Hanks Merry E. (2012). *Erken Modern Dönemde Avrupa* (Çev. Hamit ÇALIŞKAN) İstanbul: İş Bankası Yayınları.

EK-A: Etik Beyanı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

13/06/2023

Selami YIKAR

EK-B: Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

04/07/2023

Tez Başlığı / Konusu: Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (1968-2018) Kadın Hakları

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 113 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10 (On)'dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

04/07/2023

İmza

Selami YIKAR

Adı Soyadı : Selami YIKAR

Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Bilim Dalı : Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Statüsü : Y. Lisans x Doktora

DANIŞMAN

Doç. Dr. Alpaslan ÖZTÜRKÇİ

04/07/2023

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

...../...../2023

Cesim ALADAĞ
Enstitü Sekreteri